T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ KORUNAN ALAN YÖNETİMİNİN DOĞA KORUMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Hasan ÇAĞLAYANKAYA

Ankara, 2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ KORUNAN ALAN YÖNETİMİNİN DOĞA KORUMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Hasan ÇAĞLAYANKAYA

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Nimet ÖZBEK

Ankara, 2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Hasan ÇAĞLAYANKAYA

AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNDE TÜRKİYE'DEKİ KORUNAN ALAN YÖNETİMİNİN DOĞA KORUMA KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nimet ÖZBEK

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1- Doç. Dr. Nimet ÖZBEK	
2- Prof. Dr. Saniye Gül GÜNEŞ	
3- Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER	

Tez Savunması Tarihi: 30/03/2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Nimet ÖZBEK danışmanlığında hazırladığım "Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Türkiye'deki Korunan Alan Yönetiminin Doğa Koruma Kapsamında Değerlendirilmesi (Ankara,2022)" adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 30.03.2022

Hasan ÇAĞLAYANKAYA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
TABLOLAR LİSTESİ iii
ŞEKİLER LİSTESİ iv
KISALTMALAR v
GİRİŞ 1
1. DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALAN KAVRAMLARI 6
1.1. Doğa Koruma Kavramı 6
1.2. Korunan Alan Kavramı 12
1.3. Tarihsel Süreçte Doğanın Korunmasına Yönelik Önemli Girişimler 17
1.4. Korunan Alanlarda Kategori Sitemi 26
1.4.1. IUCN Tarafından Kabul Edilen Korunan Alan Kategori Sistemi 27
1.4.2. Birleşmiş Milletler'e Göre Korunan Alan Kategorileri 32
1.5. Yönetim Amaçları Kapsamında Korunan Alanlar 37
2. TÜRKİYE'DEKİ KORUNAN ALANLARA İLİŞKİN İDARİ YAPILANMA VE MEVZUAT 43
2.1. Korunan Alan Yönetiminde Devlet Yapılanması 43
2.1.1. Tarım ve Orman Bakanlığı 43
2.1.2. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı 49
2.1.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı 53
2.2. 2873 Yılı Milli Parklar Kanunu Öncesi Korunan Alanlara Yönelik Atılan Adımlar 59
2.3. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Sonrası Süreçte Korunan Alan Mevzuat ve Uygulamaları 64
2.3.1. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 66
2.3.2. 2872 Sayılı Çevre Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 73
2.3.3. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 77
2.3.4. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 83
2.3.5. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 88
2.3.6. 6831 Sayılı Orman Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları 91
2.4. Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları 95
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARA İLİŞKİN POLİTİKA VE STRATEJİLER 98
3.1. 1958 Yılına Kadarki Süreçte Avrupa'da Doğa Koruma Anlayışı 98
3.2. 1958 - 1987 Yılları Arasındaki Dönemde Avrupa'nın Çevre ve Doğa Korumaya Bakışı 102

3.3. Tek Avrupa Senedi'nin Yürürlüğe Girmesi Sonrasında Avrupa'daki Çevre ve Doğa Koruma Yaklaşımları 105
4. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN KORUNAN ALAN YÖNETİMİNE DAİR UYUM ÇALIŞMALARI 116
4.1. Çevre ve Doğa Koruma Kapsamında Türkiye'nin Taraf Olduğu Başlıca Sözleşmeler 116
4.2. Müktesebata Uyumlaştırılması Gereken Mevzuat Kapsamında Yürütülen Proje ve Programlar 124
4.2.1. Kuş Direktifi 128
4.2.2. Habitat Direktifi 132
4.2.3. CITES Sözleşmesi 137
4.2.4. Doğa Koruma Mevzuatının Uyumlaştırılması Kapsamında IPA Projeleri 139
4.2.5. Ülke Raporlarında Yer Alan Uyum Değerlendirmeleri 143
4.2.6. Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu 150
4.2.7. Avrupa Birliği Eşgüdüm Kurulu 155
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 157
KAYNAKÇA 170
ÖZET 191
ABSTRACT 192

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: IUCN'ye Göre Korunan Alan Tanımında Geçen Sözcük ve Sözcük Grupları 14

Tablo 2: 1972 Stockholm Konferansı Sonrası, Korunan Alanlara Yönelik Küresel Boyuttaki Önemli Bazı Girişimler 24

Tablo 3: IUCN Korunan Alan Kategorileri ve Özellikleri 29

Tablo 4: Farklı IUCN Kategorilerinde Yer Alan Milli Parklar 31

Tablo 5: IUCN Korunan Alan Yönetim Kategorileri ile Yönetim Amaçları Matrisi 38

Tablo 6: Korunan Alan Yönetiminde Yaşanan Yaklaşım Değişikliği 41

Tablo 7: Tarım ve Orman Bakanlığı Yönetimindeki Korunan Alanlar 48

Tablo 8: 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Öncesi İlan Edilen Milli Parklar 62

Tablo 9: Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları 96

Tablo 10: Doğanın Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmelerden Türkiye'nin Taraf Olduğu Önemli Bazı Sözleşme ve Protokoller 118

ŞEKİLER LİSTESİ

Şekil 1: 1962 Yılından İtibaren Korunan Alanlardaki Kümülatif Büyüme 26

Şekil 2: Korunan Alan Yönetim Kategorileri ve Çevresel Değişim Derecelenmesi 31

Şekil 3: Biyosfer Rezervlerde Bölgeleme ve İzin verilen Faaliyetler..... 34

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

AÇA: Avrupa Çevre Ajansı

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

BM: Birleşmiş Milletler

CNPPA: Commission on National Parks and Protected Areas / Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komisyonu

DKMP: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü

IUCN: International Union for the Conservation of Nature / Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

MAB: Man and Biosphere Program / İnsan ve Biyosfer Programı

RG: Resmi Gazete

TVKGM: Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü

UÇES: AB Çevre Entegre Uyum Stratejisi

UNEP: United Nations Environment Programme / Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

WCMC: World Conservation Monitoring Centre / Dünya Koruma İzleme Merkezi

WCPA: World Commission on Protected Areas / Korunan Alanlar Dünya Komisyonu

WWF: World Wildlife Fund / Dünya Doğayı Koruma Vakfı

YHGS: Yaban Hayatı Geliştirme Sahası

YHKS: Yaban Hayatı Koruma Sahası

GİRİŞ

Genel kabul görmüş bir tanımı olmamakla birlikte doğa ya da tabiat terimi, çevremizdeki insan yapısı olmayan canlı ve cansız bütün varlıklar ve bunlar arasındaki etkileşimlerin tümü olarak ifade edilebilir. Doğanın korunmasına olan yöneliş ise doğadan elde edilen kaynaklarca sunulan faydanın giderek azaldığının fark edilmesi ile mümkün olmuştur. Dahası, uzun yıllar boyunca, ihtiyaçların giderilmesi için sonsuz bir kaynağı barındırdığı düşünülen doğanın, sanıldığı kadar güçlü olmadığı ve korunmaya ihtiyacının olduğunun anlaşılması, aslında insanoğlu olarak doğaya karşı üstün olduğumuz sanrısına kapıldığımız an ile aynı zaman dilimine denk düşmektedir.

İhtiyaçlar çeşitlendikçe, gereksinimlerin karşılanması amacıyla artan müdahalelerin doğa üzerinde sebep olduğu baskılar, bir taraftan artan ihtiyaçlarını gideren insanoğlunda tatmin duygusunu yaşatmış, özellikle dünya genelindeki nüfus, kentleşme ve sanayileşmenin artışı ile de yaşamsal tehditlerin önünü açmıştır. Doğa ile toplum arasındaki karşılıklı ve bir yandan da karmaşık olan bu ilişki, doğanın ve diğer bir ifadeyle doğal ekosistemlerin en azından koruma kullanma dengesi gözetilerek muhafazasını zaruri kılmış, netice itibariyle günümüzdeki korunan alanlar (protected areas) kavramı ortaya konmuştur. Söz konusu kavram, doğa korumanın çatı örgütü olarak da kabul edilen Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for the Conservation of Nature – IUCN)'ne göre "*doğanın ilgili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerler ile birlikte uzun vadeli muhafazasının sağlanması için, yasal ya da diğer etkili yollar aracılığıyla tanınan, tahsis edilen ve yönetilen, açıkça belirlenmiş coğrafi yerler*" (Dudley, 2008:8) olarak tanımlanmaktadır.

Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde bir takım münferit ve yerel düzeyde doğa koruma çabaları olsa da, 19'uncu yüzyıl sonlarında bugünkü örneklerine benzer korunan alan uygulamaları doğmuş, korunan alan yönetiminin de dâhil olduğu uluslararası çevre

hukuku ve politikaları için önemli bir kilometre taşı kabul edilen 1972 Stockholm Konferansı (Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı) sonrası dönem ise başlangıçta ortak pazar yoluyla ekonomik çıkarlara odaklanan ve bugünkü adıyla Avrupa Birliği (AB) olarak isimlendirilen Topluluğu da aldığı kararlarda çevre ve doğa koruma politikalarını mutlaka göz önünde bulunduran bir yapıya sevk etmiştir.

Doğal kaynakların ve ekosistemin korunarak sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından hem ulusal hem de uluslararası boyutta önem arz eden korunan alanlar ve bu alanların yönetimi kapsamında, elbette Türkiye'nin korunan alan yönetimi konusunda yaşadığı gelişmelerin de uluslararası gelişmelerle paralel bir şekilde değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Bu noktada, Türkiye'nin de dünyada ve özellikle Avrupa'da yaşanan bu gelişmelerden etkilenmesinin kaçınılmaz olduğu açıktır. Zira Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) resmi olarak kurulduğu 1958 yılından çok kısa bir zaman sonra, 31 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık başvurusunda bulunan ve AB Konseyi'nin 8 Mart 2001 tarihinde onayladığı Katılım Ortaklığı Belgesi ile hâlihazırda Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsüne sahip olan Türkiye, nihai hedefi olan AB'ye tam üyelik için, müktesebata uyum bağlamında gerçekleştirmesi gereken bir takım yasal ve yönetsel düzenlemeleri yapma sorumluluğunu üstlenmiştir. Bu sorumluluklar arasında yer alan, Brüksel'deki 21.12.2009 tarihli Hükümetlerarası Konferans'la müzakerelere açılmış Çevre (2012'den itibaren Çevre ve İklim Değişikliği) Faslı da korunan alanları doğa koruma alt başlığı altında değerlendirmeye konu etmektedir.

Tez çalışmasında yöntem olarak, başlangıçta yapılan literatür taraması sonrasında, tez konusuna ilişkin kitaplar, yerli ya da yabancı kurum ve kuruluşların yayınladıkları raporlar ile bunların diğer kaynaklar aracılığıyla sunmuş oldukları resmi veriler, tezler dahil olmak üzere akademik yayınlar ve basına yansıyan çeşitli yazılar derlenerek konu başlıklarına göre elde edilen bilgi ve bulgular, bu tez çalışması ile ulaşılmak istenenler

doğrultusunda hazırlanan başlıklar altında değerlendirmeye konu edilmiş, çalışmada yer verilen bölümlerin genelinde de internet kaynaklarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına gayret edilmiştir. Tez çalışması, araştırma konularıyla ilgili olarak 2021 yılının Aralık ayı sonuna kadar yaşanan gelişmeler ile tespit edilen bilgi ve belgelerle sınırlı olup, bu süreçten sonra ortaya çıkan yeni sonuçlar ve ek bilgiler, yeni bir araştırmayı gerektirmektedir. Ayrıca tez başlığında da yer alan ve Türkiye'deki yönetim faaliyetleri açısından bir değerlendirmeye tabii tutulan korunan alanların kapsamı, IUCN tanımı ve sınıflandırması doğrultusunda her sene yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporunda ve TÜİK istatistiklerinde "Korunan Alan İstatistikleri" başlığıyla yer verilen statüler ile Türkiye'nin Avrupa Çevre Ajansı'na korunan alan olarak bildirdiği statü ve sınıflar temel alınarak belirlenmiş olmakla birlikte Türkiye'de farklı amaç ve vasıflarla korumaya alınan alanlara da değinilmiştir.

Bu doğrultuda hazırlanan tez çalışmasının ilk bölümünde, doğa koruma ve korunan alan kavramlarının ne anlam ifade ettiğine, bunların çevre politikaları ile ilişkisi ve kurumsal bir korunan alan yönetimi oluşmadan önceki tarihsel süreçte dünya genelinde doğa korumaya dair önemli görülen girişimlere, ayrıca korunan alanlar için genel kabul görmüş IUCN tarafından yapılan sınıflandırmaya, diğer bir adıyla statülere yer verilmiş olup bu sınıflandırmaya ek olarak Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan koruma kategorilerine de değinilmiştir. Yine bu bölümde, IUCN tarafından ortaya konulan korunan alan statüleri ile bu alanların yönetim amaçları arasındaki ilişki de anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Türkiye'nin korunan alanlarla ilgili devlet yapılanması ve korunan alan yönetimine ilişkin çıkarmış olduğu mevzuat irdelenmiş, Türkiye'nin devlet yapılanması bakanlıklar düzeyinde ele alınmakla birlikte korunan alanlarla ilişkilendirilen mevzuat iki kısımda incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu mevzuat, korunan alanların çağdaş yönetiminin Türkiye için miladı olarak kabul edilen 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu öncesindeki durumu ve bu kanunun çıktığı 1983 yılı sonrası

durumu bakımından değerlendirilmiştir. 1983 yılı öncesi süreçte, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesindeki konuya ilişkin mevzuata etki eden hususlara da değinilmiş olup bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanılan anayasal düzenlemelere de yer verilmiştir.

Çalışmanın devamındaki, AB'nin korunan alan ve doğa koruma ile ilişkili olan politika ve stratejilerinin ele alındığı, bu sırada çevre eylem programlarından da bahsedildiği üçüncü bölüm, AB için çok önemli bir yeri olan 1958'e kadarki süreci, ardından 1958 yılı ile birçok açıdan Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarına kapsamlı değişiklikler getiren Avrupa Tek Senedi'nin imzalandığı 1987 yılına kadarki süreci ve son olarak da 1987 yılından sonraki dönemi konu almaktadır.

Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde mevzuat uyumlaştırması kapsamındaki çalışmalarına odaklanıldığı tez çalışmasının dördüncü bölümü ise iki başlık altında hazırlanmakla birlikte bunlardan ilki, korunan alanlarla ilgi kurulabilecek şekilde Türkiye'nin taraf olduğu çevre ve doğa koruma kapsamındaki başlıca uluslararası sözleşmeleri, öte yandan Türkiye'nin müktesebata uyumu kapsamında gerçekleştirdiği ve yürütmekte olduğu program ve projeleri konu almaktadır. Yer verilen sözleşmeler yalnızca AB'ye uyum amacıyla Türkiye'nin taraf oldukları değil, konuya ilişkin diğer uluslararası sözleşmelerden AB'nin de taraf olduklarını içermekte, proje ve programlar ise uyumlaştırılması gereken doğa koruma mevzuatı olarak belirlenen Kuş Direktifi, Habitat Direktifi ve CITES hakkında bilgi verilerek anlatılmaktadır. Yine aynı bölüm altında, Avrupa Komisyonu tarafından AB'ye aday ülkelerin uyum çalışmalarında gösterdikleri gelişmeleri yorumlayan ülke raporlarından Türkiye için olanları da tezin kapsamına dâhil edilmiştir.

Türkiye'nin, ulusal mevzuatını AB doğa koruma mevzuatına uyumlaştırması kapsamında hazırladığı programlarda 2007 yılından beri farklı isimlerle anılan, zaman zaman teklif

aşamasına gelip ilgili yasama yılında yasalaşmadığından ötürü kadük olan ve hâlihazırda da yasalaşamamış olan Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu da dördüncü bölümde incelemeye konu edilmiş, Habitat ve Kuş Direktiflerinin iç hukuka aktarılması aşamasında söz konusu kanuna dair yaşanan bu süreç anlatılmıştır.

Bu tez çalışması, Avrupa ve dünyada süregelen korunan alan yönetimine dair gelişmelere de yer verilerek, AB'ye üyelik süreci ile paralel olarak geçen zaman içerisinde çevre ve doğa koruma politikaları dâhilinde korunan alanların yönetimine ilişkin olarak Türkiye'nin sahip olduğu kurumsal yapılanmasını ve yürürlüğe koyduğu yasal düzenlemeleri ele almak, bununla birlikte Türkiye'de bu yönde belirlenen strateji ve planlara da ne kadar uyum sağlandığının, eksiklikleri ile birlikte genel bir çerçevede görülebilmesi ve bu yönde atılacak adımlar hakkında bir katkı sunulabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

1. DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALAN KAVRAMLARI

1.1. Doğa Koruma Kavramı

Yaşamımıza devam edebilmemiz için gerekli olan tüm gereksinimler doğanın bir parçasıdır. Bununla birlikte doğal olan ise yapay veya insan elinden çıkmış olma durumuna göre tanımlandığından, insan elinden çıkmamış her şey doğal olarak nitelenir. Ancak, örneğin doğal dünya ifadesiyle bir doğallık vurgusundan öte daha bütüncül ve tekil bir doğadan söz ederiz. Bu bağlamda yalnızca doğal varlıklara göndermede bulunmayan doğa kavramı, aynı zamanda onların oluşunu ve örgütlenmesini yöneten ilkeleri de kuşatmaktadır (Connelly ve Smith, 2003: 13; aktaran Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2012: 49).

Aşırı ve yanlış kullanımla sebebiyle doğada meydana gelen olumsuz doğal dengeye zarar vermiş, dolayısıyla hem insanların hem de doğadaki diğer canlıların yaşam ortamlarını yani ekosistemi olumsuz biçimde etkilemiş ve etkilemeye de devam etmektedir. İşte bu noktada doğa koruma vazgeçilmez bir hal almıştır. Şimdiye kadar kesin bir tanımlama getirilmemiş olsa da doğa korumanın; "*insan sağlığı ve yaşamın garantisi için, doğada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin varlığı, onların yetişme ve yaşam ortamları ile belirli kriterler ışığında korumaya değer bulunan doğa parçalarını ve doğal elemanları korumak*" (Yücel ve Babuş, 2005: 5) şeklindeki tanımı, kapsayıcı ve daha insan merkezli bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan merkezli olmayan tanıma göre ise doğa koruma hayvanlar, serbest yaşamakta olan bitkiler ve onların yaşam temellerinin bütün bir ekosistem içinde korunması ve desteklenmesi gayesiyle yerine getirilen bütün tedbir ve çalışmalardır (Erz, 1980; aktaran Çolak, 2001: 39). Diğer bir ifadeyle doğa koruma, doğallığı hiç ya da görece bozulmamış olan alanlarda, bu alanların bizden sonra gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla yürütülen hukuki ya da teknik çabaların tamamıdır.

Öte yandan, insan merkezli (anthropocentric) ve çevre merkezli (ecocentric) yaklaşımlara da kısaca değinmek gerekir. Doğanın, insana egemen olmasının istenmeyen bir durum olacağından hareketle, insanın doğaya egemen olması üzerine bir yaklaşım sergileyen insanmerkezcilik (anthropocentrism) anlayışında, doğada bulunan insan dışındaki diğer tüm varlıklar, insana hizmet eden araçlar ve insanın çıkarları için kullanılacak kaynaklar olarak benimsenir. İnsanmerkezli yaklaşımlarda araçsal bir değer (instrument value) olan doğa, ancak insana hizmet ettiği ölçüde değerli kabul edilebilir. Dolayısıyla ekolojik herhangi bir soruna dair yaklaşımlar ya da daha genel olarak uygulanacak çevre politikaları, insan için olumsuzluk oluşturmadığı, tehlike ve tehdit yaratmadığı durumlarda, bir sorunun saptanmasına ya da koruyucu bir önleme başvurulmasına gerek duyulmayacak şekilde şekillenmektedir (Keleş vd., 2012: 73-75).

İnsanmerkezciliğin bir eleştirisi olarak gelişen çevre merkezli yaklaşım ise insanın, doğanın bir parçası olduğu, insan türünün diğer türlerden ya da doğadan geri kalanından daha az değerli olmadığı kabulüne dayanır. İnsanı, doğadaki yaşamın merkezine sunan ve doğayı araçsal bir değer olarak gören insanmerkezciliğe karşın doğadaki varlıkların araçsallaştırılması düşüncesine karşı çıkan ve içkin değer (intrinsic value) anlayışına dayanan çevremerkezcilikte doğadaki varlıklar, insana hizmet etme işlevine sahip olduğu için değil, zaten değerli oldukları için korunmalı ve saygı duyulmalıdır. İnsan, doğadaki tüm varlıklara empati duygusuyla yaklaşmalı ve kendisini önemli ve doğadan ayrı bir varlık olarak görmeyi bırakmalıdır (Eckersley, 1980; aktaran Keleş vd., 2012: 75-76).

Her ne kadar çevre merkezli düşünüşün, insan merkezli düşünüşe karşı getirmiş olduğu eleştiriler haklı ve yerinde olsa da, doğa-toplum ilişkilerinin kavranması bakımından tümüyle sorunsuz bir yaklaşım olduğunu savunmak da doğru olmayacaktır. İnsanın eylemlerine devamlı olarak kuşkuyla bakan ve güvenden uzak bu yaklaşım, insanmerkezciliktekinin tersi olarak bu kez de insanı doğadan aşağıda bir şekilde konumlandırabilir. Dolayısıyla dikkat edilmesi gereken, doğa ve insan arasındaki,

yukarıda ya da aşağıda konumlandırma yanlışına düşmeden toplum ve doğa arasındaki karmaşık ve karşılıklı etkilemenin kavranabilmesidir (Humprey, 2000; aktaran Keleş vd., 2012: 77-78).

Bununla birlikte, doğanın korunmasına ilişkin konulara hâkim olmak bakımından, bir takım terim ve kavramsal tanımların da bilinmesi amacıyla, tezin ilerleyen bölümlerinde detaylandırılan ve doğa korumaya dair ülkemizce de imzalanan dünya çapındaki en geniş katılımlı sözleşmelerden Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde (Convention on Biological Diversity) yer alan tanımlara yer vermek de fayda sağlayacaktır. Söz konusu tanımlar, 21 Kasım 1996 tarih ve 96/8857 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 27 Aralık 1996 tarih ve 22860 sayılı Resmi Gazete'de (RG) yayımlanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde yer aldığı şekliyle alınmıştır:

> **"*Biyolojik çeşitlilik**, diğerlerinin yanı sıra kara, deniz ve diğer su ekosistemleri ile bu ekosistemlerin bir parçası olduğu ekolojik kompleksler de dahil olmak üzere tüm kaynaklardan canlı organizmalar arasındaki farklılaşma anlamındadır; türlerin kendi içindeki ve türler arasındaki çeşitlilik ve ekosistem çeşitliliği de buna dahildir.*
>
> ***Biyolojik kaynaklar**, genetik kaynakları, organizmaları veya parçalarını, popülasyonları veya ekosistemlerin insanlık için şimdiden, ya da gelecekte kullanım imkânı veya değeri olan diğer biyotik unsurlarını kapsar.*
>
> ***Biyoteknoloji**, özgün bir kullanım amacıyla ürünler veya prosesler meydana getirmek veya varolanları değişime uğratmak üzere biyolojik sistemlerin, canlı organizmaların veya bunların türevlerinin kullanıldığı her türlü teknolojik uygulama anlamındadır.*

***Ekosistem**, bitki, hayvan ve mikro-organizma toplulukları ile bunların cansız çevrelerinin işlevsel bir birim olarak karşılıklı etkileşen dinamik bir kompleks anlamındadır.*

***Ex-situ koruma**, biyolojik çeşitlilik unsurlarının kendi doğal yaşam ortamları dışında korunması anlamındadır.*

***Genetik materyal**, işlevsel kalıtım birimleri içeren, bitki, hayvan, mikroorganizma veya başka menşeli olan her türlü materyal anlamındadır.*

***Genetik kaynaklar**, bugün veya gelecek için değer taşıyan genetik materyal anlamındadır.*

***Yaşam ortamı** (habitat), herhangi bir organizma veya populasyonun doğal olarak bulunduğu yer veya çevre tipi anlamındadır.*

***In-situ koşullar**, genetik kaynakların ekosistemler ve doğal yaşam ortamları içinde var oldukları koşullar; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türler sözkonusu olduğundaysa bunların ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevre anlamındadır.*

***In-situ koruma**, ekosistemlerin ve doğal yaşam ortamlarının korunması, yaşayabilir tür populasyonlarının doğal çevrelerinde; evcilleştirilmiş veya kültüre alınmış türlerinse ayırt edici özelliklerini geliştirdikleri çevrelerde muhafazası ve geri kazanılması anlamındadır.*

***Sürdürülebilir kullanım**, biyolojik çeşitlilik unsurlarının, uzun dönemde biyolojik çeşitliliğin azalmasına yol açmayacak şekilde ve oranda kullanımı, ve böylece biyolojik çeşitliliğin bugünkü ve gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını ve özlemlerini*

karşılama potansiyelini muhafaza etmesi anlamındadır." (Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 1996: 4-10).

Bununla beraber, doğanın sürdürülebilirliğe dayalı ussal bir kullanımı ile birlikte gelecek nesiller için muhafaza edilmeye çalışılması, bu amaçla tahsis edilen korunan alanların da bir çevresel değer olduğu göz önünde bulundurulduğunda, şüphesiz ki bütün dünyada ve dolayısıyla ülkemizde de sistematik ve sağlam hukuki zemine dayalı bilinçli bir çevre yönetimi ile mümkündür. Zira, insanların doğal kaynakları duyarsız ve saldırgan bir şekilde, sınır tanımayarak bilinçsizce tüketmeleri, geçmişten beri süregelen doğa ve yaşam dengesinin süratle bozulmasına sebebiyet vermektedir (Çelik, Göksu, Bilginer ve Fettahlıoğlu, 1997: 134).

Bu noktada, korunan alanları için geliştirilen politikaların daha anlaşılır olması bakımından, çevre ve çevreye ilişkin diğer bazı kavramlara da değinmek yararlı olacaktır.

2872 Sayılı Çevre Kanunu'nda yer aldığı haliyle **çevre**, "*canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı*" ifade etmektedir (Çevre Kanunu, 1983: m.2). Bu tanımdan hareketle, çevrenin, insanların yaşam şartlarını doğrudan veya dolaylı biçimde etkileyen hem doğal hem de insan eliyle yapılmış, canlı veya cansız bütün ögeleri kapsadığı söylenebilir.

Yine 2872 Sayılı Kanun'da, **çevre koruma** kavramına da değinilmiştir. Buna göre, "*çevresel değerlerin ve ekolojik dengenin tahribini, bozulmasını ve yok olmasını önlemeye, mevcut bozulmaları gidermeye, çevreyi iyileştirmeye ve geliştirmeye, çevre kirliliğini önlemeye yönelik çalışmaların bütünü*" (Çevre Kanunu, 1983: m.2) olarak tanımlanan çevre korumanın, toplumu oluşturan bireylerin sağlıklı bir ortamda yaşamasına güvence sağlayamaya çalışması ve gelecek nesilleri düşünme hassasiyeti yarattığı açıktır. Çevre koruma tanımında söz edilen ve adı geçen kanunda "çevrede

meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etki" tanımıyla yer verilmiş olan çevre kirliliği kavramı ise hava, su veya gıdaların insan sağlığında ya da refahında, gerçek veya potansiyel zararlara sebep olacak biçimde kirlenmesi veya gerekçe olmaksızın insan dışındaki doğaya zarar vermesi (Peirce, Weiner ve Vesilind, 1998: 1) şeklinde ifade edilmektedir.

Bu bağlamda, çevre sorunları için tedbir alınması ve sorunların tespit edilerek çözüme kavuşturulmasına ilişkin hedefler, belirlenen ilke ve stratejiler ile bunların uygulanmasına yönelik araçlarının bütünü olan, dahası bu süreçte sorumlu tutulacak kurum ve kuruluşları da kapsayan **çevre politikası** kavramı, 1970'li yıllardan itibaren diğer politikalarla eşit düzeyde kabul edilmeye başlanmış, süregelen dönemde de önemi devamlı olarak artmıştır. Dünya genelinde hem siyasi, hem de hukuksal boyutta etkileri olan, tarımdan ulaşıma, sanayiden vergi uygulamalarına kadar diğer birçok politikaya da yansımaları olan çevre politikaları, ana hatlarıyla şu şekilde belirtilebilir (Doğan, 2014: 232):

- Çevre politikasının ana hedefi, çevrenin korunması amacına yöneliktir. Doğal çevrenin kirlenmesine, bozulmasına ve yok edilmeye çalışılmasına karşı korunmasına yönelik önlemler zaman kaybetmeksizin alınmalıdır.

- Ana hedef çevrenin korunması olsa da, çevreye ilişkin tüm varlıkların bakım, iyileştirme, geliştirme ve yenilenmesine yönelik uygulamalar da çevre politikasının başlıca amaçlarındandır.

- Politika belirleme ve uygulama süreçlerine yalnızca kamu kurum ve kuruluşları değil, toplumdaki diğer bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının da doğrudan katılımı sağlanmalıdır.

- Çevrenin bozulmasına veya kirlenmesine yol açan, çevrenin korunmasına olumsuz yönde etki eden kişi ve kuruluşların sorumlu tutulmalarını sağlayacak hukuki bir yaptırım mekanizması kurulmalıdır.

- Çevrenin korunmasına ilişkin önlem alınması ve çözüm üretilmesi süreçlerinde, sadece ulusal değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de işbirliğine gidilmelidir.

Dolayısıyla doğanın korunması ve bu amaçla tesis edilen alanların yönetimi, ülkenin çevre politikasından ve bu politikaların uygulanmasında kullanılacak mevzuat hükümlerinden ayrı olarak değerlendirilemez. Nitekim bu tür alanların belirlenmesi, özellik ve karakterleri bozulmadan korunması, geliştirilmesi ile yönetilmesine dair esasları düzenleme amacıyla çıkarılan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun "Koruma" başlıklı beşinci bölümünde de, "*Bu sahaların özelliklerinin kaybolmasına veya değiştirilmesine sebep olan veya olabilecek her türlü müdahaleler ile toprak, su ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz*" (Milli Parklar Kanunu, 1983: m.14) hükmü yer almaktadır.

1.2. Korunan Alan Kavramı

Dünya genelindeki sanayileşme, nüfus ve kentleşmedeki artışın doğal ekosistemler üzerinde yarattığı baskı, hayati derecede önemli ekosistem fonksiyonlarını sağlamakta olan korunan alanlara daha çok değer verilmesini gerektirmektedir. Nitekim korunan alanlar, söz konusu ekosistemlerin hizmetlerini devam ettirmesinde ve işlevlerini yerine getirmesinde çok önemli bir görev yürüterek bulundukları alan dahilinde, komşu ekosistemlerde ve netice olarak dünyanın her tarafındaki insanların faydasına bir rol üstlenirler (Can, 2013:39).

Hiç şüphesiz yaşadığımız dünyanın mevcut durumunda hem ulusal hem de uluslararası doğa koruma çabalarının en önemli unsurlarından biri korunan alanlardır. Yasal ve

yönetsel araçlar kullanılarak insan kullanımına kısıtlamalar getirmesi sebebiyle bu alanlar, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunmasında yaşamsal işlevlere sahiptir. Çevresel-ekolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel işlevlere sahip olan korunan alanların, bu işlevlerini yerine getirmesi ise ancak etkili bir biçimde yönetilmelerine bağlıdır (Akesen, 1984; Ekizoğlu ve Kuvan, 2010).

Doğal ekosistemlerin kalıcı muhafazası için oldukça önemli olan ve küresel boyutta her ülkede doğanın korunması çabalarının temelini oluşturan korunan alan kavramına dair bugüne kadar yapılan tanımlamalar oldukça çeşitli olmasına karşın, bu konuda en sık kullanılan iki küresel tanımın IUCN (Uluslararası Doğayı Koruma Birliği - The International Union for Conservation of Nature) tarafından yapılan ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde belirtilen tanımlar olduğu söylenebilir.

IUCN tarafından korunan alan kavramı 1994 yılında "*biyolojik çeşitliliğin, doğal ve doğalla ilişkili kültürel kaynakların korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla özel olarak ayrılmış olan, yasal ya da etkili diğer araçlarla yönetilen kara ve/veya deniz parçaları*" (Dudley, 2008:4) olarak tanımlanmış, 7-11 mayıs 2007 tarihlerinde Almeria (İspanya)'da yapılan toplantı sonrasında ise IUCN bünyesindeki Korunan Alanlar Dünya Komisyonu (WCPA) tarafından gözden geçirilmiş yeni tanım ortaya çıkmıştır. Buna göre korunan alanlar "*doğanın ilgili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerler ile birlikte uzun vadeli muhafazasının sağlanması için, yasal ya da diğer etkili yollar aracılığıyla tanınan, tahsis edilen ve yönetilen, açıkça belirlenmiş coğrafi yerler*" (Dudley, 2008: 8) olarak tanımlanmıştır.

Tanımda geçen sözcük ve sözcük gruplarının ne anlama geldikleri, hazırlanan "Tablo 1" yardımıyla detaylandırılabilir.

Tablo 1: IUCN'ye Göre Korunan Alan Tanımında Geçen Sözcük ve Sözcük Grupları

SÖZCÜK (GRUBU)	ANLAMI
Doğa	Biyoçeşitlilik, genetik, tür ve ekosistem düzeyleri ile sıklıkla jeoçeşitlilik, arazi şekli ve daha geniş kapsamlı doğal değerleri işaret eder.
İlgili Ekosistem Hizmetleri	Doğayı koruma amacı ile çatışmadan, ekosistem servisleri ile ilgili olmak anlamına gelir. Bunlar yiyecek ve su gibi tedarik servisleri, sel, kuraklık, arazi kaybı ve hastalıkları düzenlemesi gibi düzenleme servisleri, toprak formasyonu ve beslenme döngüsü gibi destek servisleri ile elence, manevi, dini ve diğer maddi olmayan yararlar gibi kültürel servisleri içerir.
Kültürel Değerler	Koruma sonuçları (korunan alanlardaki tüm kültürel değerler bu kriterde birleşmelidir.) ile çatışmayan durumları içerir. Bunlar özellikle; • Koruma ürünlerine katkıda bulunanlar (örneğin, geleneksel usuller, anahtar türlerin bağımlı olmasından yararlanır.) • Kendileri tehdit altında olanlardır.
Uzun Vadeli	Korunan alanlar daimi olarak idare edilmeli ve kısa dönem ile geçici yönetim stratejileri olmamalıdır.
Muhafaza	Bu tanım bağlamında, muhafaza; doğal ve yarı doğal yaşam alanları ile ekosistemin yerinde sürdürülebilirliğini ve türlerin kendi doğal çevrelerindeki yaşayan nüfusunu ve ayrı da evcil veya ekilebilir türlerin kendilerine ait arazilerini geliştirdikleri çevreleri işaret eder.
Yasal Ya Da Diğer Etkili Yollar	Resmi gazetede yayımlanmış, (yani yasal kamu kanunları tarafından onaylanmış), uluslararası anlaşmalar veya sözleşmeler aracılığıyla tanınmış ya da toplumun korunan alanları idare ettiği geleneksel kurallar aracılığıyla olduğu gibi resmi gazetede yayınlanmamış diğer etkili yollar vasıtası ile idare edilen yollar veyahut hükümet dışı organizasyonların politikaları anlamına gelir.
Tanınan	Hükümet tarafından tanımlanmış olanların yanında, halk tarafından beyan edilen bir dizi yönetim şeklini içerebileceğini ima eder fakat, bu bölgeler bazı şekillerle tanınmış olmalıdır. (Özellikle Dünya Korunan Alanlar Veritabanı listesi aracılığıyla)
Tahsis Edilen	Uzun dönem muhafazası için özel bağlayıcı taahhüt ifade eder. Örneğin şunlar aracılığı ile; • Uluslararası Anlaşma veya sözleşmeler • Ulusal, vilayete ait veya yerel kanunlar, • Teamül kanunlar • Sivil toplum örgütlerinin anlaşmaları

	• Özel koruma ve şirket politikaları • Onay tasarıları
Yönetilen	Korunan alanların kurulduğu, doğal (ve mümkün olduğunca diğer) değerleri korumaya yönelik bazı aktif adımları varsayar. Şu da dikkate alınmalı ki " gözetimli" eğer bu en iyi koruma stratejisi ise dokunulmamış bir alandan ayrılma kararını da içerebilir.
Açıkça Belirlenmiş Coğrafi Alan	Boşluk'un 3 boyutu vardır. Örneğin alçak uçuş uçağından muhafaza edilen korunan alan üzerindeki hava boşluğu veya belirli su derinliğinin korunduğu deniz korunan alanları veya korunan denizin dibi, fakat suyun üstü değil. Tam tersine yeraltı bölgeleri bazen korunmuş değildir. (Örneğin madenciliğe açık olanlar.) "Açıkça Belirlenen" sınır çekilmiş ve anlaşmalı sınırları ile uzaysal/mekânsal olarak tanımlanmış olanları işaret eder. Bu sınırlar zaman geçtikçe hareket eden fiziksel özellikler (örneğin nehir kıyısı) veya yönetim eylemleri (örneğin anlaşmalı deniz koruma alanları) tarafından tanımlanır.

Kaynak: (Dudley, 2008:9)

Diğer yandan, Mart 1991-Mayıs 1992 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)'nın himayesinde görüşülmesinin ardından Haziran 1992'de Rio de Janerio'daki "Dünya Zirvesi"nde imzaya açılarak 29 Aralık 1993'te uygulamaya konulan ve günümüze kadar 187 ülke ve Avrupa Birliği'nin de dahil olduğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nde yer alan korunan alan tanımı da, genel kabul gören tanımlardan birisi olması dolayısıyla önemlidir. Buna göre korunan alan "özgün koruma amaçlarını gerçekleştirmek üzere ayrılan, düzenlenen ve yönetilen, coğrafi olarak tanımlanmış bir alan" olarak tarif edilmiştir (Dudley vd., 2005: 12-14).

Her iki tanımda da, korunan alanlar için belirli bir koruma ihtiyacının hedef gösterilerek buna yönelik alan tahsisinin yapılması ve ayrılan bu alanların yasal bir düzenleme yoluyla yönetilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte IUCN'ye göre, korunan alanların hizmet ettiği temel amaçlar şunlardır (Chape, Spalding ve Jenkins, 2008: 15):

- Bilimsel araştırma,

- Yaban hayatının korunması,
- Türlerin ve genetik çeşitliliğin korunması,
- Çevresel hizmetlerin devamlılığının sürdürülmesi,
- Özgün doğal ve kültürel değerlerin korunması,
- Turizm ve rekreasyon,
- Doğa eğitimi,
- Doğal ekosistem kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı,
- Kültürel ve geleneksel özniteliklerin devamlılığının sağlanması.

Öte yandan korunan alanlar, hem insan hayatının devamı hem de insanın parçası olduğu ekolojik sistemin kararlı bir biçimde sürmesini temin eden ve ekosistem hizmetleri olarak adlandırılan bir takım işlevleri yerine getirmektedir. Bu işlevler de dört başlıkta toplanabilir (WWF-Türkiye, 2021: 8-9):

- **Destekleyici Hizmetler:** Besin döngüsü, toprak formasyonu, fotosentez gibi ekosistem süreçleri ve biyolojik çeşitliliği koruma bu kategoride değerlendirilebilir.
- **Tedarik Hizmetleri:** Su, gıda, kimyasal ve tıbbi ürünler, lif ve genetik kaynakların üretimi gibi insan tarafından kullanıma konu kaynakların ekosistemlerce yaratılma becerisi olarak ifade edilebilir.
- **Düzenleyici Hizmetler:** İklim şartlarının ve su akışlarının düzenli seyri, doğal afetlere ilişkin risk kontrolü, suyun, hava ve toprağın temizliği ya da bitkilerdeki tozlaşma gibi ekosistemlerin bir düzen dahilinde işlemesini sağlayan hizmetlerdir.
- **Kültürel Hizmetler:** Rekreasyon, estetik ve kültürel değerler, ruhsal sağlık, araştırma ve eğitim, sosyal barış, ruhsal sağlık gibi manevi faydaları içermektedir.

1.3. Tarihsel Süreçte Doğanın Korunmasına Yönelik Önemli Girişimler

Doğayı koruma fikrinin, daha açık bir ifadeyle doğada bazı alanların özel korumaya tabi tutulması düşüncesinin ne zaman başladığı hususunda, kesin olarak kabul edilen bir tarih bulunmamakla birlikte, buna dair öne sürülen birçok görüş mevcut olduğundan, her ne kadar insanlar eliyle doğayı koruma fikrinde ve buna yönelik gerçekleştirilen uygulamalardaki artış eğilimi hükümetlerin yürüttüğü ortak politikalar neticesinde son yüzyılda dikkat çekse de, doğa koruma politikalarının varlığını günümüzden binlerce yıl öncesine dayandıran kişilerin ortaya koyduklarına bakmak da yerinde olacaktır.

Bu bağlamda, doğa koruma bilinci ve buna yönelik faaliyetlerin, bugünkü doğa koruma anlayışıyla birebir örtüşmese de insanlık tarihi kadar eskiye uzandığı, bunun sebebinin ise din olgusu ile insanlığın çok uzun yıllardır birlikte süregelmesi olduğu söylenebilir. Nitekim günümüzdeki gibi bir korunan alan kavramının henüz olmadığı dönemlerde, insanlar inançları gereği sahip oldukları kutsal alanları koruyorlardı. Bu sebeple, Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından 2005 yılında yayınlanan ve "*İnancın Ötesi: Biyoçeşitliliğin korunmasını desteklemek için inançları ve korunan alanları birbirine bağlama*" şeklinde tercüme edilebilecek raporda da vurgulandığı üzere, kutsal yerlerin gezegendeki en eski habitat koruma yöntemi olduğu iddiası yanlış olmayacaktır (Dudley, Higgins-Zogib ve Mansourian, 2005: 5-7). Bu şekildeki bir koruma yöntemine, Güney Hindistan'da bulunan ve yontma ile cilalı taş devirlerine tanıklık ettikleri tespit edilen Tamil Nadu korulukları, Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde bulunan Meteora Vadisi gibi alanlar, insanların kutsallık atfetmesiyle koruma altına alınmış yerlere iyi bir örnektir (Wild ve McLeod., 2008:19-20).

Günümüz dünyasının korunan alanlar fikrine tam olarak oturmasa da tarihte belirli bir otoritenin emir yahut yönlendirmesiyle uygulamaya konulan tarihte bilinen ilk koruma kavramının, Maurya İmparatoru Asoka tarafından MÖ 252 yılında memelilerin, kuş, balık ve ormanların korunmasına yönelik fermanın çıkarılmasıyla başladığı

bilinmektedir. 684 yılında, günümüzde megaçeşitliliğe (megadiversity) sahip ve Dünya Mirası listesinde de yer alan Endonezya'daki Sumatra Adası'nda, Kral Srivijaya'nın oluşturduğu doğal rezervler de korunan alanlara ilişkin tarihteki uygulamalarda yerini almıştır. 1079 yılına gelindiğinde ise, Kral William tarafından kraliyet avlanma sahası olarak kullanılmak ve kırsal kesimde yaşayanların yasal olmayan hasatları ile avlanmalarını engellemek amacıyla ve bu gibi durumların da kanuni yaptırımlara bağlandığı İngiltere'de Yeni Orman (New Forest) isimli alan ilan edilmiştir. Söz konusu alan 17 ile 19 uncu yüzyıllar arasındaki savaşlarda odun ve kereste ihtiyacı nedeniyle sıklıkla kullanılmış olmasına karşın, korunan alan değerini günümüzde de muhafaza etmektedir (McNeely ve Schutyser, 2003: 7).

Tarihsel sürecin devamında, yine İngiltere'de kartal, doğan, atmaca ve balıkçıl kuşların korunması yönelik 1250 yılındaki çalışmalarla, Almanya'nın Dortmund kentinde 1343 yılında tarım alanları ve otlakların ağaçlandırılmasının belirli yasalara bağlanması da doğanın korunmasına dair tarihsel süreçte yerini alan yaklaşımlardandır (Ant ve Stipproweit, 1985; aktaran Yücel ve Babuş, 2005: 6).

Doğa korumanın tarihinde ise Hollanda'nın ayrı bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira, peyzaj güzelliği, fauna ve florası ile kitlelerin yararlanması gayesiyle bir bölgenin koruma altına alınması düşüncesi burada doğmuş, Lahey Valisi ve Orange Prensi, Haagse Bos ismiyle bilinen Lahey Ormanı'nın bozulmaya uğratmadan korunmasına ilişkin 1576 yılında bir anlaşma yapmışlardır (Ortaçeşme, Karagüzel ve Atik, 1998; aktaran Yeşil, 2016; 869).

Bununla birlikte, doğa koruma çalışmalarının günümüzdekine benzer uygulamalarla, daha sistematik, bilimsel çalışmalar ışığında ve yasal zemine oturur bir biçimde yürütülmesi ise 19 uncu yüzyılın ikinci yarısına ve 20 nci yüzyıl başlarına denk geldiği söylenebilir (Chape, Spalding ve Jenkins, 2008: 4-7).

Sadece belirli bir türün değil, tahsis edilmiş bir alanın yasalarla ve dizgesel olarak korunmasına yönelik uygulamaların temelini oluşturduğunu söyleyebileceğimiz milli park fikrinin doğmasına zemin hazırlayan olay ise Başkan Abraham Lincoln'un, 30 Haziran 1864'de, Yosemite Vadisini ve Mariposa Dev Sekoya Ormanını koruma amaçlı olarak "doğal rezerv" statüsü ile Kaliforniya eyaletine tahsis eden bir Kongre Yasasını imzalamasıdır. Yasaya göre artık bu alan kamusal kullanım, dinlenme ve eğlence amaçlı olarak Kaliforniya eyaletinin yönetimine verilmişti ve artık özel mülkiyete konu edilemez ve devredilemez niteliğine kavuşmuştu. Bölgenin Yosemite Milli Parkı olarak ilanı ise 1 Ekim 1890 tarihli yasa ile mümkün olmuştur (Mittlestadt, 2005: 7).

Diğer taraftan, milli park uygulamalarının dünya çapındaki ilk örneği ise 1 Mart 1872 yılında dönemin Devlet Başkanı Ulysses S. Grant'ın imzasıyla ilan edilen Yellowstone Milli Parkı'dır. 867 hektar büyüklüğündeki söz konusu milli parkın kuruluş kanununda ise "Yellowstone Nehri'nin kaynakları işbu belgeyle muhafaza edilir ve yerleşim, zilyetlik veya satış işlemlerine konu edilemez. Halkın yararlanması ve keyif alması için umumi park ya da eğlence alanı olarak ayrılmış ve tahsis edilmiştir." hükümleri yer almaktadır (National Park Service, 2020).

Yellowstone Milli Parkı'nın ilanı ile birlikte doğa koruma uygulamaları kapsamında milli park fikri de bütün dünyada hızlı bir şekilde yayılmaya başlamış, 1879'da Avustralya'da Royal Milli Parkı, 1885 yılında Kanada'nın Rocky Dağları'nda Banff Milli Parkı, 1894 yılında bölgenin yerlileri olan Maori insanları ile de anlaşılarak Yeni Zelanda'daki Tongariro Milli Parkı ilan edilmiştir (Eagles, McCool, Haynes ve Phillips, 2002: 6-7).

Korunan alanların dönüm noktası olarak kabul edilen yönetimsel anlamdaki gelişmelerden 20. Yüzyıla gelindiğinde ise, ilk olarak 1903 yılında kurulan Kraliyet'in Yabani Faunasını Koruma Topluluğu (The Society for the Protection of the Wild Fauna of the Empire) ile karşılaşılmaktadır. Uluslararası koruma kapsamında ilk hükümet dışı

kuruluş olma özelliğini taşıyan topluluk, günümüzde FFI (Fauna & Flora International) olarak bilinmektedir (McNeely ve Schutyser, 2003: 8).

Yalnızca milli parklar değil, dünya genelinde doğanın korunması gayesiyle belirli alanların korunan alan statülerine alınmasına yönelik uygulamalar arttıkça, söz konusu alanlar için eş güdümlü bir yönetim yapısının çıkması ihtiyacı doğmuş, buna yönelik olarak 1911 yılında Kanada tarafından dünyanın ilk yönetsel park birimi olan Dominion Parklar Bürosu kurulmuştur (Eagles vd., 2002: 7).

19. yüzyılın bitmesine yakın, doğanın korunmasına yönelik olarak birçok farklı ülkede gönüllülük esasıyla kurulan örgütler göze çarpmakta, dernekler ise bunların başına gelmektedir. Bununla birlikte uluslararası boyutta bir girişim ise Paul Sarasin isimli İsveçli bir doğa bilimcisi tarafından Graz'da (Avusturya) 1910 yılında düzenlenen "Sekizinci Uluslararası Zooloji Kongresinde" gerçekleştirilmiştir (Yücel ve Babuş, 2005: 8). Sarasin, kongreye önerdiği teklifle, doğanın korunması için kuzey kutbundan, güney kutbuna, kıtaları ve denizleri kapsayan dünya genelinde yetkili uluslararası bir komisyonun kurulmasını istemiştir. Böyle bir komisyon hemen kurulamamış olsa da Bern'de 1913 yılında Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İtalya, Macaristan, Norveç, Portekiz ve Rusya'dan temsilcilerin katıldığı bir konferans düzenlenmiş ve bu konferans neticesinde tüm dünyadaki koruma faaliyetleri için danışmanlık yapacak "Uluslararası Doğa Koruma Komisyonu" oluşturulmuştur (Holdgate, 1999: 11).

Doğanın korunmasına yönelik küresel çapta etkileri olan çalışmalarda birinci dünya savaşı nedeniyle bir duraksama yaşansa da 1933 yılında Londra'da gerçekleştirilen Uluslararası Fauna ve Flora Konferansı (International Conference for the Protection of Fauna and Flora), bir kıtanın tamamındaki nadir ya da nesli tükenme riski olan doğal flora ve faunanın yerinde korunmasına yönelik ilk adım olması bakımından önemlidir (IUCN, 2004: 3).

İkinci dünya savaşının bitiminden sonra korunan alanlara ilişkin uluslararası etkilere sahip en önemli gelişmelerden bir diğeri ise UNESCO'nun desteğiyle on sekiz hükümet, yedi uluslararası örgüt ve 197 ulusal örgütün katıldığı konferansla IUPN (International Union for Protection of Nature - Doğanın Korunması için Uluslararası Birlik)'nin kurulmasıdır. Günümüzde IUCN (The International Union for Conservation of Nature - Uluslararası Doğayı Koruma Birliği) olarak bilinen örgüt, yaban hayatının ve doğal çevrenin korunması, kamusal bilgi, eğitim, bilimsel araştırmalar ve mevzuat çalışmaları ile ilgili uluslararası boyutta çalışmalarda bulunmakta, özellikle vahşi yaşamın ve doğal kaynakların muhafazası için gerekli uluslararası antlaşmaların kurulmasında önemli faaliyetler yürütmektedir (Sands, Peel, Fabra, MacKenzie, 2012: 27).

Bununla beraber 1961 yılında toplumdaki bireyleri, doğanın korunması için harekete geçiren, uluslararası doğa koruma için fon desteği sağlanması konusunda yeni bir dönem başlatan ve hükümet dışı bir kuruluş olan WWF'nin kurulması, 1962 yılında korunan alanların daha sistematik hale getirilmesi ve her ülkenin sahip oldukları korunan alanları kendi sistemlerine göre kayıt altına aldığı bir dönemde Birleşmiş Milletler Teşkilatı'ndan korunan alanlara ilişkin küresel bir liste yapılması talebini de içeren, Washington'daki 1. Dünya Milli Parklar Konferansı (The First World Conference on National Parks) 'nın düzenlenmesi de korunan alanların uluslararası alandaki yönetimlerine ilişkin önemli girişimlerdendir (Chape vd., 2008:6).

Sadece belirli bir ekosistem türünün muhafazası ile ilgili kuralların belirlendiği ilk çevresel antlaşma olan, sulak alanların korunmasına yönelik 1971 tarihli Ramsar Sözleşmesi, doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla hem ülkeler hem de ülkeler arası çevre politikalarının belirlendiği UNEP (United Nations Environment Programme - Birleşmiş Milletler Çevre Programı) 'in başlatılmasını sağlayan 1972 yılında Stockholm'de düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (United Nations Conference on the Human Environment) ve yine aynı yıl

uluslararası değere sahip doğal ve kültürel varlıkların dünya mirası olarak kabul edilerek korunmasının önünü açan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) 'nin imzalanması da, korunan alanlara ilişkin yönetimin uluslararası boyutta ele alınarak daha güçlü temellere oturmasına yönelik önemli girişimlerdendir (Sands vd., 2012: 30-36). Ayrıca, Yellowstone Milli Parkı'nın kuruluşunun 100. yıl dönümünün de kutlandığı "2. Dünya Milli Parklar Konferansı" da Grand Teton Milli Parkı'nda yine 1972 yılında gerçekleştirilmiştir (Holdgate, 1999: 119).

Diğer taraftan, Stockholm'da 1972 yılında düzenlenen İnsan Çevresi Konferansı, o tarihe kadar çevreyle ilgili faaliyetleri bütüncül bir yaklaşım ve kapsamlı olmayan bir strateji ile sürmekte olan Birleşmiş Milletler'in, Konferans'tan sonra bünyesinde doğrudan çevreyle ilgili çalışmalarda bulunacak bir birime sahip olması, bununla birlikte çevre hukukunun ülkelerarası ele alınıp geliştirilmesi ve dolayısıyla doğanın sürdürülebilir bir şekilde korunması bağlamında, bir dönüm noktası olarak kabul görmektedir. Gerçekten de, sadece toplumsal bir ilgi çekmenin yanında, özel olarak Birleşmiş Milletler bünyesinde çevreyle ilgilenecek birim olan UNEP'in kuruluşuyla ileride *"sürdürülebilir kalkınma"* da, koruma-kullanma dengesi gözetilerek daha etraflıca ve gerçekçi bir biçimde tartışılmasına zemin hazırlayan 1972 Stockholm Konferansı sonucu, çevreyle ilgili uluslararası boyuttaki antlaşma ve sözleşmeler giderek çoğalmış, politik girişimler ve gönüllü kuruluşlar da bu duruma paralel bir seyir izlemiştir (Duru, 2016: 4).

Stockholm Konferansı'nın neticesinde 109 adet tavsiye kararı (recommendation) alınmış olup, bunlar arasında doğrudan korunan alanlar (protected areas) kavramına yer verilerek uluslararası öneriler getirilen tavsiye kararları ise şöyledir:

"*Tavsiye 34:*

Hükümetlerin ve Genel Sekreterliğin, korunan alanlar ve park yönetimi konusundaki eğitim ihtiyaçlarına özel bir önem vermeleri gerektiği önerilmektedir.

a) Yüksek düzey eğitim gereklidir ve desteklenmedir.

i. Ormancılık ve diğer konular üzerine yapılan kursların yönetimi ve doğal park planlamasının bütünleşmesi görüşüne ek olarak, park yönetimi konusunda özel dereceler verilmelidir; park yöneticilerinin geleneksel ormancılık toprak ve jeoloji geçmişleri bütünleştirici bir yaklaşımla genişletilmelidir.

ii. Doğal kaynak yönetiminin mezuniyet kursları her kıtanın en az bir büyük üniversitesinde mevcut olmalıdır.

b) Özellikle Latin Amerika ve Asya'da, okullarda verilen orta derece seviyedeki milli park yönetimi kursları, tesislerin genişletilmesi ve kurulmasıyla desteklenmelidir.

Tavsiye 36:

Genel Sekreterliğin, Birleşmiş Milletlerin uygun temsilciliklerinin Konferans tarafından onaylanmış önerilerinin içeriği ile oluşan çevresel düşüncelerini ve gelişmekte olan ülkelerin korunan alanlarına giden ziyaretçileri için devlet gelirini uzlaştırma amacıyla seçilen yolları planlamak için destekleyeceğini garanti edeceği adımlar atması gerektiği önerilmektedir. İlgili diğer uluslararası organizasyonlar aynı şekilde katkı sağlayabilir.

Tavsiye 37:

Hükümetlerin komşu veya bitişik korunan alanların yönetimi için iş birliği ve koordinasyonu ile ilgili adımlar atması gerektiği önerilmektedir. Anlaşma, karşılıklı mevzuat, devriye gezme sistemleri, bilgi alışverişi, araştırma projeleri, yangınlara karşı alınacak tedbirlerde iş birliği, bitki ve hayvan kontrolü, balıkçılık düzenlemeleri, nüfus sayımları, turist gezileri ve sınır formaliteleri gibi konuları içermelidir" (United Nations, 1972: 12-13).

Bunlarla birlikte, çevre sorunlarının ve korunan alan yönetiminin, insan kullanımı ile birlikte yeniden ele alınmasına ve ilerleyen süreçte faaliyetlerin hızlanmasını sağlayarak ele alınan bu konularla ilgili bir dönüm noktası olarak ifade edilen 1972 Stockholm Konferansı sonrasındaki korunan alanlar, biyolojik çeşitlilik ve çevrenin korunmasına yönelik küresel boyutta önemli girişim ve gelişmelere ön ayak olan sözleşme ve antlaşmalar derlenerek, aşağıda yer alan Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: 1972 Stockholm Konferansı Sonrası, Korunan Alanlara Yönelik Küresel Boyuttaki Önemli Bazı Girişimler

TARİH - YER	BAŞLIK (TÜRKÇE)	BAŞLIK (İNGİLİZCE)
1972–Paris	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme	Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage
1972-Washington	Nesli Tehlikede olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (Washington Sözleşmesi) (CITES)	Washington Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna
1976-Barcelona	Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması İçin Sözleşme (Barselona Sözleşmesi)	Convention fort he Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution (Barcelona Convention)
1979-Bonn	Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına ilişkin Bonn Sözleşmesi	Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (Bonn Convention)
1980	IUCN, WWF ve UNEP ortak çalışması ile Dünya Koruma Stratejisi'nin yayınlanması	World Conservation Strategy
1980-Canberra	Antarktika'daki Deniz Yaşam Kaynaklarının Korunması Üzerine Sözleşme	Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (CCAMLR)
1981	IUCN tarafından dünya çapında bir veri tabanı oluşturmak için kurulan Korunan Alanlar Veri Birimi	Protected Areas Data Unit
1982-New York	Birleşmiş Milletler Dünya Doğa Şartı	United Nations World Charter for Nature
1982-Montego Bay	Birleşmiş Milletler Denizler Hukuku Sözleşmesi	United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)
1982-Bali	Üçüncü Dünya Milli Parklar Kongresi	Third World National Parks Congress
1984-Bangkok	Miras Parkları ve Rezervleri üzerine ASEAN Deklarasyonu	ASEAN Declaration on Heritage Parks and Reserves
1987	Ortak Geleceğimiz – Brundtland Raporu	Our Common Future (The Brundtland Report)
1991	Dünya Bankası, UNDP ve UNEP ortak çalışması ile Küresel Çevre Fonu'nun kurulması	Global Environment Facility (GEF)
1991-Madrid	Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü	Protocol to the Antarctic Treaty on Environmental Protection
1992-Helsinki	Baltık Denizi Deniz Çevresinin Korunması Üzerine Sözleşme (Helsinki Sözleşmesi)	Convention on the Protection of the Marine Environment of the Baltic Sea Area (Helsinki Convention)

1992-Caracas	Dördüncü Dünya Milli Parklar ve Korunan Alanlar Kongresi	The Fourth World Congress on National Parks and Protected Areas
1992-Bükreş	Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi)	Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution (Bucharest Convention)
1992-Rio de Janeiro	Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı	The United Nations Conference on Environment and Development (The Earth Summit)
1995-Seville	Dünya Biyosfer Rezervleri Ağının Yasalara Uygun Hale Getirilmesi	Statutory Framework of the World Network of Biosphere Reserves
1995-Lahey	Afrika-Avrasya Göçmen Su Kuşlarının Korunması Üzerine Anlaşma	Agreement on tfie Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds
1995-Barcelona	Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına İlişkin Protokol	Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in ttie Mediterranean (SPA and Biodiversity Protocol)
1995-Maputo	Güney Afrika Yaban Hayatı Protokolü	
2000-Cartagena	Birleşmiş Milletler Kartegana Biyogüvenlik Protokolü	The UN Cartagena Protocol on Biosafety
2000-New York	Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu	The United Nations Millennium Development Goals Report
2002-Johannesburg	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi	World Summit on Sustainable Development
2003-Durban	Beşinci Dünya Milli Parklar Kongresi (Sınırların Ötesindeki Faydalar)	Fifth World Parks Congress (Benefits beyond Boundaries)
2008-Barcelona	IUCN Dünya Koruma Kongresi	IUCN World Conservation Congress
2010 - Nagoya	Genetik Kaynaklara Erişim ve Elde Edilen Faydaların Adil ve Eşit Paylaşımı üzerine Nagoya Protokolü	The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization
2012-Jeju	IUCN Dünya Koruma Kongresi	IUCN World Conservation Congress
2012- Rio de Janeiro	Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20): İstediğimiz Gelecek	United Nations Conference On Sustainable Development (Rio+20): The Future We Want
2014-Sydney	Altıncı IUCN Dünya Parkları Konferansı	The Sixth IUCN World Parks Congress
2015-New York	Birlemiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Dünyamızın Dönüştürülmesi: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi)	United Nations Sustainable Development Summit 2015 (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development)
2016-Hawaii	IUCN Dünya Koruma Kongresi	IUCN World Conservation Congress
2021 – Marseille	IUCN Dünya Koruma Kongresi	IUCN World Conservation Congress

Kaynak: (Dündar ve Algan, 2005: 116-133; IUCN, 2021; UNEP, 2021)

Dünya genelinde çevresel korumaya yönelik oluşan ve yıllar geçtikçe artan toplumsal bilinç, belirli bir alandaki kaynak değerlerin sürdürülebilir bir şekilde kullanılarak

gelecek nesillere aktarılması için korunan alan faaliyetlerini daha önemli hale getirmiş ve bunun sonucunda korunan alanların sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. Bu artışı somutlaştırabilmek amacıyla, ilk kez yapılan Dünya Milli Parklar Konferansı'nın yapıldığı 1962 yılından başlayarak kümülatif olarak hesaplanan korunan alan sayı ve büyüklüklerindeki değişimin 2018 yılı itibariyle ortaya çıkan durumuna, aşağıdaki Şekil-1'de yer verilmiştir. Toplam korunan alan sayısı 238.563 adet iken, korunan alanların toplam büyüklüğü 46.414.431 km^2 olarak kayıtlara geçmiştir (UNEP-WCMC, 2018:41)

Şekil 1: 1962 Yılından İtibaren Korunan Alanlardaki Kümülatif Büyüme

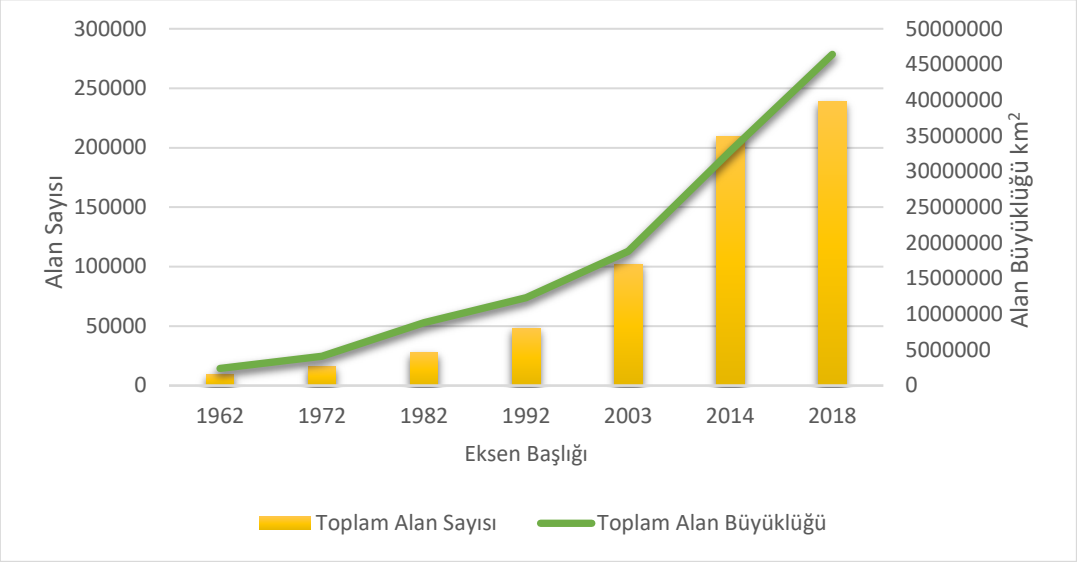

Kaynak: (UNEP-WCMC, 2018: 41)

1.4. Korunan Alanlarda Kategori Sitemi

20. yüzyıla gelindiğinde, özellikle batılı ülkelerce bugünkü korunan alan anlayışına benzer bir şekilde çeşitli korunan alanların tahsis ve ilanı yapılmasına karşın, ülkeler arasında tam olarak ortak, herkesçe kabul edilen bir terminoloji bulunmuyor, ülkeler kendi yaklaşımları ile alanlarını yönetiyorlardı. Bu durumun çözümüne yönelik ilk adım, 1933 yılında Londra'da Uluslararası Fauna ve Flora Konferansı'nın düzenlenmesiyle atıldı. Korunan alanların sınıflandırılmasına yönelik diğer bir önemli çalışma da 1942 tarihli Pan-Amerikan Konferansındaki, "Batı Yarıküre'de Doğa ve Yaban Hayatı Koruma (Nature Protection and Wildlife Preservation in the Western Hemisphere)" konulu

toplantıda gerçekleştirilmiştir. İkinci dünya savaşının bitmesinden sonra dünya çapındaki doğa koruma hareketlerinin hızlanması ile, korunan alanlar için küresel bir çerçevenin belirlenmesi gerekliliği daha kesin olarak ortaya çıkmıştır (Bishop, Dudley, Philips ve Stolton, 2004: 10-11).

1.4.1. IUCN Tarafından Kabul Edilen Korunan Alan Kategori Sistemi

1948'de IUCN'nin kurulması, şüphesiz ki korunan alanlara dair bütün ülkeleri ilgilendiren büyük bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Korunan alanlar için uluslararası bir sınıflandırma ihtiyacının doğması ve yaşanan gelişmelerden sonra 1962'de Seattle, Washington'da 1. Dünya Milli Parklar Konferansı (The First World Conference on National Parks) düzenlenmiş, korunan alanlar için küresel boyutta ortak bir kategori sisteminin oluşturulması gerekliliği bu konferansta sistemli bir şekilde ele alınmıştır. Ancak, IUCN tarafından korunan alanları yönetim kategorisi üzerinde temellendirilen bir sınıflandırma sisteminin belirlenmesi ve ilanı ise 1978 yılını bulmuştur (Chape vd., 2008: 6-8). "Koruma Alanları Yönetim Kategorileri Amaçları ve Kriterleri" başlığı ile Ağustos 1978'te yayınlanan IUCN raporuna göre korunan alanlar üç grup altında ve 10 kategoride sınıflandırılmıştır. Söz konusu kategoriler ve isimleri şu şekildedir (IUCN, 1978: 10-11):

A GRUBU: CNPPA (Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komisyonu)'nın gözlemleme ve gerektiğinde teknik destek sağlama bakımından özel sorumluluk alacağı korunan alan kategorileridir. Bu tür korunan alanlar:

I. Bilimsel Rezerv / Mutlak Doğa Rezervi
II. Milli Park
III. Tabiat Anıtı / Ulusal Öneme Sahip Alan (National Landmark)
IV. Tabiatı Koruma Alanı
V. Peyzaj Koruma Alanı

B GRUBU: IUCN'ye göre dikkate değer önemi olan, ancak sadece CNPPA'nın faaliyet alanında değerlendirilmeyecek kategorilerdir. Ancak bu tür korunan alanlar için CNPPA isterse uzmanlık desteği sunabilir. Bu gruptaki korunan türleri:

VI. Kaynak Rezervi

VII. Doğal Biyotik Anıtlar

VIII. Çok Amaçlı Kullanım Alanı

C GRUBU: Doğa korumaya ilişkin özgül bir bağıntısı ve uluslararası koruma programlarının parçası olan kategorilerdir. Daha önceki gruplardaki kategorilerle koruma altına alınmış da olabilen kategoriler:

IX. Biyosfer Rezervi

X. Dünya Miras Alanı (Doğal)

olarak belirtilmiştir.

Sürecin devamında, 1992 yılında Caracas'ta düzenlenen "Dördüncü Dünya Milli Parklar ve Korunan Alanlar Kongresi"nde CNPPA ve IUCN'nin icra kanadı olan Konsey'e, korunan alanlar için yönetim amaçları doğrultusunda altı kategoriden oluşan bir sınıflandırma sisteminin belirlenmesi, bunun hükümetlere de bildirilmesi ve hazırlanacak bir rehber yoluyla söz konusu kategorilerin açıklaması yönünde bir öneri getirilmiştir. Bunun üzerine Dünya Koruma İzleme Merkezi (WCMC)'nin de desteği ile IUCN'ye bağlı CNPPA 1994 yılında hazırlanan rehberde, korunan alanlar altı yönetim kategorisinde sınıflandırılmış ve tanımları yapılmıştır (Bishop vd., 2004: 12-13).

Bu doğrultuda, korunan alanlara ilişkin 1994 yılında belirlenen söz konusu kategoriler ve kısaca belirtilen özellikleri Tablo 3'te yer almaktadır. Tanım içinde yer verilen özellikleri, her bir yönetim kategorisinin birincil yönetim amacı olarak kabul etmek mümkündür.

Tablo 3: IUCN Korunan Alan Kategorileri ve Özellikleri

KATEGORİ	TANIM
Ia	**Mutlak Doğa Koruma Rezervi (Strict Nature Reserve):** **Temel olarak bilimsel çalışma amacıyla yönetilen korunan alandır**. Temel olarak çevresel izleme ya da bilimsel araştırmalara uygun yapıdaki ekosistemlere, jeolojik veya fizyolojik özelliklere/türlere sahip kara veya deniz parçalarıdır.
Ib	**Yabanıl Doğa Alanı (Wilderness Area):** **Temel olarak yaban hayatının korunması için yönetilen korunan alandır.** Doğal yapısı bozulmamış ya da kısmen bozulmaya uğramış önemli habitat özelliği devam eden ve yaban hayatının korunması amacıyla ayrılan ve yönetilen geniş kara ve/veya deniz parçalarıdır.
II	**Milli Park (National Park): Temel olarak ekosistemin korunması ve rekreasyon amacıyla yönetilen alandır.** Bu alanlar: a) Mevcut ya da gelecek nesiller için bir ya da daha fazla ekosistemin ekolojik bütünlüğünü korumak için, b) Arazinin kötüye kullanımını, işgale ve yapılaşmaya açılmasını önlemek için, c) Çevresel ve kültürel olarak uyumlu alanlarda dinsel, bilimsel, eğitsel ve rekreasyonel olanaklar oluşturmak için koruma altına alınan alanlardır.
III	**Tabiat Anıtı (Natural Monument): Temel olarak özgül doğal özelliklerin korunması için yönetilen korunan alandır.** Bir ya da daha fazla özgül doğal ya da doğal/kültürel özellikleri barındıran ve tabiatı, temsil kabiliyeti, estetik nitelikler veya kültürel önemi bakımından nadir veya eşsiz değere sahip yapılar ya da kara veya deniz parçalarıdır.
IV	**Habitat/Türlerin Yönetim Alanı (Habitat/Species Management Area): Temel olarak yönetsel müdahaleler yoluyla koruma yapma amaçlanarak yönetilen korunan alandır.** Habitatların devamlılığını garanti altına almak ya da önemli özelliklere sahip türlerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla aktif müdahaleler yoluyla yönetilen kara ve/veya deniz alanlarıdır.
V	**Korunan Kara/Deniz Peyzajları (Protected Landscape/Seascape): Temel olarak kara veya deniz peyzajlarının muhafazası ve rekreasyon amacıyla yönetilen korunan alandır.**

	Uzun zamandır insan ve doğa etkileşiminin olduğu ve bu etkileşimin kayda değer bir estetik, ekolojik ve/veya kültürel değeri olan ayırt edici bir karakter yarattığı, genellikle yüksek biyolojik çeşitliliğe sahip olan kara veya deniz alanlarıdır. Söz konusu geleneksel etkileşimin bütünlüğünü güvence altına almak, bu alanların korunması, devamlılığının sağlanması ve gelişimi için son derece önemlidir.
VI	**Yönetilen Kaynak Koruma Alanı (Managed Resource Protected Area): Temel olarak doğal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı için yönetilen korunan alandır.** Ağırlıklı olarak bozulmamış doğal sistemleri içeren, uzun dönemli koruma ve biyolojik çeşitliliğin devamını sağlamak için yönetilen ve aynı zamanda, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için doğal ürün ve hizmetlerin sürdürülebilir akışının da temin edildiği sahalardır.

Kaynak: (IUCN, 1994: 17-23)

IUCN tarafından korunan alanlar için belirlenen söz konusu yönetim kategorileri, Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) tarafından da üye ülkelerden ulusal korunan alanlarına ve bunlara ilişkin sunacağı verilerde uygulanmasının talep edildiği kategorilerdir. Nitekim 2017 yılı itibariyle AÇA'ya 39 ülke tarafından sunulan verilerde ulusal korunan alanların %70'inin bu kategoriler dahilinde belirtildiği, ancak Yunanistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, Belçika Flaman Bölgesi ve Türkiye'nin olduğu bazı ülkelerce bu yönde iletilen bilgilerin eksik ya da yetersiz olduğu vurgulanmıştır (European Environment Agency, 2017).

IUCN tarafından yönetim amaçları temel alınarak oluşturulan kategori sistemi uluslararası ve ana hatlarıyla belirlendiğinden, amaç aynı olsa da ulusal isimlendirmelerde farklılık gösterebilir (Phillips, 2002: 8).

Bununla birlikte, korunan alan kategorilerinin belirlenmesinde, insan müdahalesi ve çevresel değişimin derecelenmesi göz önünde bulundurulmuş olup, bu durum aşağıda yer alan Şekil 2 ile görselleştirilebilir.

Şekil 2: Korunan Alan Yönetim Kategorileri ve Çevresel Değişim Derecelenmesi

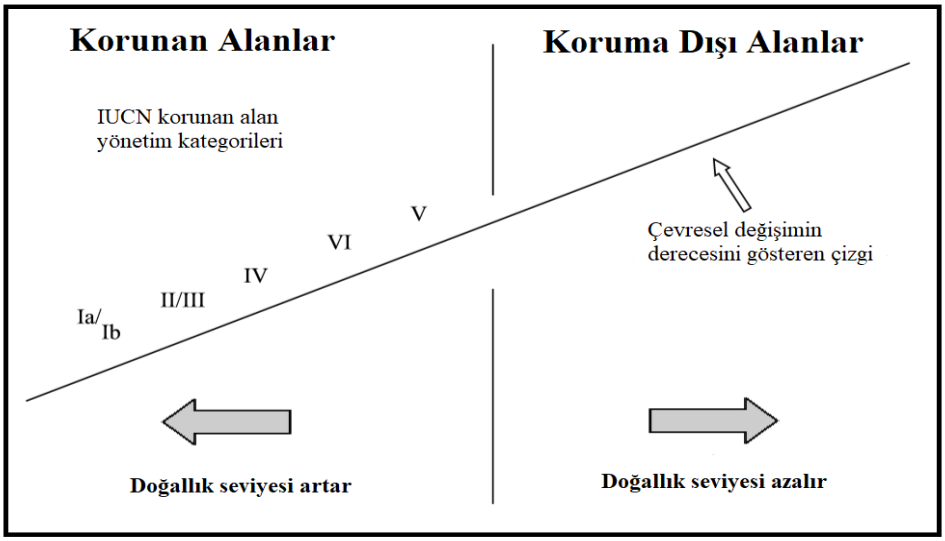

Kaynak: (Philips, 2002:9)

Çevresel değişim derecesinin Ia – VI arası sırayla gitmemesinin nedeni, V - Korunan Kara/Deniz Peyzajları olarak isimlendirilen kategori yönetimindeki insan ve doğa etkileşiminin daha üst düzeyde olmasından dolayı, diğer kategorilere nazaran doğallık seviyesini azaltan bir insan müdahalesinin söz konusu olmasıdır (Philips, 2002: 9).

Bununla birlikte, korunan alanlara verilen ulusal isimlerle IUCN kategorisine göre sahip oldukları isimlerin farklı olacağı yukarıda da belirtildiği üzere oldukça olası bir durumdur. Örneğin bir ülkede milli park statüsü verilerek koruma altına alınan bir alan, IUCN tarafından belirlenen "II – Milli Park" kategorisi altında yer almayabilir. Bu duruma ilişkin dünyadan çeşitli uygulama örnekleri, aşağıda yer alan Tablo 4'te gösterilmiştir (Dudley, 2008:11):

Tablo 4: Farklı IUCN Kategorilerinde Yer Alan Milli Parklar

Kategori	**İsim**	**Konum**	**Büyüklük (ha)**	**Kuruluş/İlan**
Ia	Dipperu Milli Parkı	Avustralya	11.100	1969
II	Guanacaste Milli Parkı	Kosta Rika	35.512	1991

III	Yozgat Çamlığı Milli Parkı	Türkiye	264	1958
IV	Pallas Ounastunturi Milli Parkı	Finlandiya	49.600	1938
V	Snowdonia Milli Parkı	Galler / Birleşik Krallık	214.200	1954
VI	Expedition Milli Parkı	Avustralya	2.930	1994

Kaynak: (Dudley, 2008: 11)

1.4.2. Birleşmiş Milletler'e Göre Korunan Alan Kategorileri

Korunan alanlara ilişkin sınıflandırmada, IUCN kategorileri dışında uluslararası alanda kabul görmüş diğer alan koruma yönetim kategorileri de Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda yer alan UNESCO tarafından tanımlanan "**Biyosfer Rezervler**" ve "**Dünya Miras Alanları**"dır (Kurdoğlu, 2007: 70). Bununla birlikte, "**UNESCO Küresel Jeoparkları**" da, UNESCO'nun biyoçeşitliliğin korunması ve bileşenlerinin sürdürülebilir kullanımını muhafaza etmek adına ortaya koyduğu belirlenmiş doğa koruma alanları (designated sites) olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2018: 18).

Biyosfer rezerv kavramının geçmişinin, diğer bir ifadeyle biyosferin uluslararası boyutta politikaya dahil edilmesinin; UNESCO Genel Konseyi'nin 1966 yılındaki kararına ve bu kararın ardından BM, WHO, FAO, IUCN ve Uluslararası Biyolojik Programı (IBP)'nın da destekleri ile UNESCO tarafından 1968 yılında Paris'te düzenlenen "Hükümetlerarası Biyosfer Konferansı"na dayandığı söylenebilir (Topçu, 2007: 18). Bunun ardından 1970 yılında gerçekleştirilen "İnsan ve Biyosfer (Man and the Biosphere – MAB) Programı"nı başlatan 1970 UNESCO Genel Konferansı ile de biyosfer rezervleri ilk kez resmi bir tanıma kavuşmuştur (Batisse, 1982: 101).

Biyosfer rezervi kavramını ortaya koyan MAB, yenilenebilir doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi için bilimsel bilgi ve eğitilmiş personel sağlamak üzere belirlenen

uluslararası ve disiplinlerarası bir araştırma programıdır. Biyosfer rezervleri ile eşgüdümlü ve dünya çapında bir korunan alanlar ağı öngören program, koruma hizmetinin yanında araştırma ve eğitimi de amaçlamaktadır (Lucas, 1992: 23-24).

MAB programına göre biyosfer rezervlerinin üç adet temel, eşit ve birbiri tamamlayan işlevi yerine getirmesi gerekmekte olup, bu işlevler şu şekildedir (UNESCO, 2021a: 15):

- Koruma: Doğal ve biyo-kültürel çeşitliliğin muhafazası
- Geliştirme: Sürdürülebilir sosyoekonomik gelişmeyi ve kültürel çeşitliliği desteklemek.
- Lojistik destek: Oluşturulan korunan alanlar ağında, sürdürülebilir gelişme için eğitim ve proje faaliyetleri ile doğa korumaya ilişkin saha araştırmaları ve izlemelere yönelik lojistik görevi üstlenmek

Öte yandan, doğanın korunması ve doğal kaynakların gelecek nesilleri de düşünerek sürdürülebilir bir şekilde kullanılabilmesi için, her bir biyosfer rezervinin birbiriyle ilişkili üç bölümden oluşması, MAB tarafından getirilen eşsiz bir sistem olarak belirtilebilir. Bu bölümler şöyle ifade edilebilir (Nyhus ve Adams, 1995: 3-4):

- **Çekirdek Zon(lar):** Doğal ya da en az seviyede bozulmuş ekosistemlerden temsili örneklerin korunduğu, yalnızca bilimsel araştırmaya izin verilebilen mutlak korumaya konu bölümlerdir.
- **Tampon Zon(lar):** Çekirdek zonu çevreleyen ya da bitişiğinde yer almakla birlikte araştırma, çevresel eğitim ya da yaban hayatının muhafazasına uygun ekolojik aktiviteler için kullanılır.
- **Geçiş Zonu:** Araştırmacılar, yöneticiler ve yerel halk arasındaki yakın işbirliğinin geliştirilmesinin amaçlandığı, sosyo-kültürel, ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik kapsamındaki aktivitelere izin verilen bölümdür.

Adı geçen zonlar, izin verilen faaliyet örnekleri ile birlikte aşağıda yer alan Şekil 3'te görselleştirilmiştir.

Şekil 3: Biyosfer Rezervlerde Bölgeleme ve İzin verilen Faaliyetler

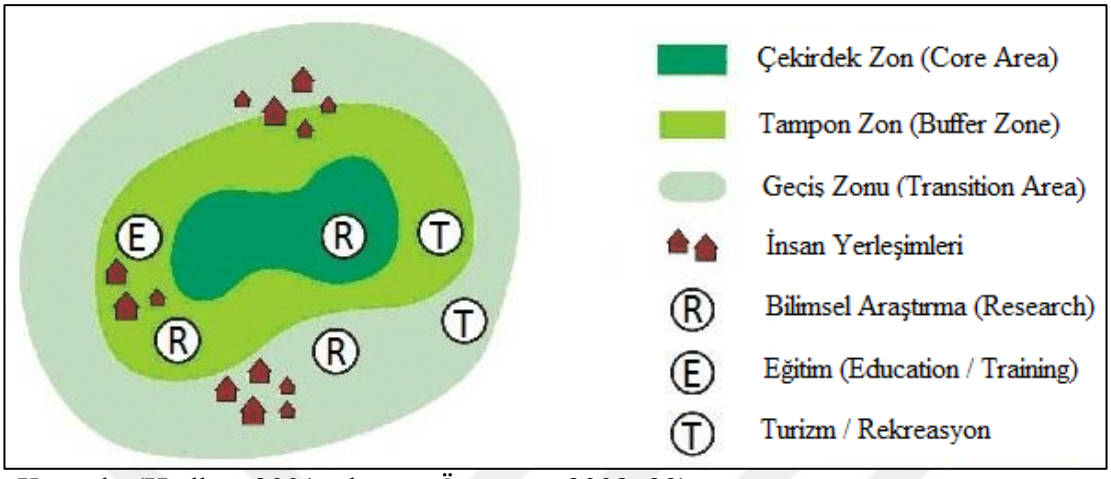

Kaynak: (Hadley, 2001; aktaran Özyavuz, 2008: 29)

Biyosfer rezervlerinin yasal ve pratik zeminde uygulanmasına yönelik iki önemli gelişmeden birisi, 1995 yılında İspanya'da düzenlenen Biyosfer Rezervleri Kongresi sonucunda hazırlanan ve biyosfer rezervleri için küresel ağın oluşturulması için genel ilkelerin belirtildiği "Seville Stratejisi ve Biyosfer Rezervleri Ağının Yasal Çerçevesi" diğeri ise biyosfer rezervlerini Seville Stratejisi'nde yer alan araçlar vasıtasıyla sürdürülebilir kalkınma için kullanmak üzere hazırlanan ve "III. Dünya Biyosfer Rezervleri Kongresi" sonucu ortaya çıkan "Madrid Eylem Planı"dır. Kongreye ve dolayısıyla eylem planına da katkı sunan Türkiye, UNESCO'nun diğer programlarında olduğu gibi MAB programında da Avrupa grubuna dahildir. Her iki yılda bir düzenlenen ve 2007 yılında ev sahibi olarak katıldığı EuroMAB toplantıları, programdaki en büyük bölgesel faaliyet olarak nitelendirilmektedir. MAB programının yönetimi UNESCO Genel Konferanslarıyla seçilen 34 üye devletin oluşturduğu "Uluslararası Eşgüdüm Konseyi" tarafından yürütülür. 2009-2013 yılları arasında konsey üyeliği görevini üstlenen Türkiye, 38. Genel Konferans ile 2015-2019 dönemi için bu göreve yeniden seçilmiştir. Halihazırda, MAB programının temel uygulama araçlarından olan Dünya Biyosfer Rezervleri ağında, 2021 yılı itibariyle 129 farklı ülkeye dağılmış 714 adet

Biyosfer Rezervi yer almaktadır. Türkiye, söz konusu Biyosfer Rezervleriden yalnızca Artvin ilinin Borçka ilçesi dahilindeki Camili Biyosfer Rezervine ev sahipliği yapmaktadır (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, t.y.).

Korunan alanların belirli bir statüye kavuşturulup yönetildiği diğer bir uygulama da UNESCO tarafından ortaya konulan ve **"Dünya Miras Alanları"** dır. Hem kültürel hem de doğal varlıkları içeren ve Dünya Miras Listesi'ne dahil edilerek evrensel değer oldukları kabul edilen dünya miras alanlarının ortaya çıkmasına zemin oluşturan girişim, 1966 yılında Venedik'te meydana gelen sel felaketinin şehri tehdit etmesinden dolayı UNESCO'nun uluslararası bir kampanyaya öncülük etmesidir (Unesco World Heritage Centre, 2008: 8).

Bütün insan ilgilendiren ve evrensel kabul edilen mirasa sahip çıkılması adına toplum bir bilinç oluşturmak ve kültürel ve doğal varlıkların bozulması ya da dahası yok olmasının önüne geçebilmek niyetiyle, UNESCO tarafından Paris'te düzenlenen "17. Genel Konferans"ta 16.11.1972'de kabul edilen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" 17.11.1975'te yürürlüğe girmiştir (Akıpek, 2001: 13). 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanun'la katılmamızın uygun bulunduğu Sözleşme, "23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı" ile onaylandıktan sonra, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı RG'de yayınlanmıştır.

Doğal yolla oluşan varlıklardan, anıt ve sitlerden, taşıdığı önem uluslararası olan ve korunmaya değer bulunanlara "Dünya Mirası" statüsü verilmektedir. Söz konusu statünün kazanılabilmesi süreci, "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"yi kabul eden üye devletlerin, söz konusu değerlere sahip olduğunu iddia ettikleri doğal ya da kültürel varlıklar için UNESCO'ya başvurması ile başlar. İlk önce geçici liste (tentative list) 'e dahil edilen alan ya da yapılar için Dünya Miras Merkezi (The World Heritage Centre), yasal sorumluluklar, haritalar gibi çeşitli konuları içeren adaylık dosyalarının hazırlanmasında kılavuzluk görevinde bulunmaktadır. Adaylık

dosyaları, danışma organları tarafından değerlemeye tabii tutulur. Kültürel alanlar için ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve doğal alanlar için IUCN tarafından yapılan danışmanlığa ek olarak kültürel alanların korunması ve eğitim faaliyetleri konularında uzman görüşleri sunan ve hükümetlerarası bir kuruluş olan ICCROM (Kültürel Varlıkları Koruma ve Restorasyon Merkezi) tarafından da Dünya Miras Komitesine danışmanlık sağlanır. Aday gösterilen ve değerlendirmeye alınan doğal veya kültürel alanın ya da varlığın "üstün evrensel değer" e sahip olduğu ve Sözleşme'nin Uygulama Rehberi'nde belirtilen kriterlerden en az bir tanesini karşıladığının anlaşılması durumunda, Komite tarafından nihai karar verilerek, Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilir (Unesco World Heritage Centre, 2008:13).

Diğer taraftan, gerekli kriterleri sağladığı kanaatine varılarak Dünya Miras Listesine kaydedildikten sonra, Sözleşme'nin Uygulama Rehberi'ne göre üstün evrensel değeri zarar gören ya da karakteristik niteliklerini kaybeden varlık, uluslararası farkındalık oluşturmak ve verilen zararın giderilmesini teşvik etmek amacıyla Komite tarafından "Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi"ne kayıt edilebilir.

Bununla birlikte, 2021 yılı itibariyle, 897 tanesi kültürel, 218 tanesi doğal, 39 tanesi ise karma (kültürel/doğal) varlık olmak üzere, dünya genelinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kayıtlı 1154 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır (World Heritage Convention, 2021a).

Belirli bir alanın korunup bu alanda halkın katılımı ile birlikte sürdürülebilir kalkınmanın da ortaklaşa sağlanması amacıyla oluşturulan "**UNESCO Küresel Jeoparkları"** ise uluslararası önem taşıyan ve bütünleşik yönetim yaklaşımının uygulandığı alanlardır. Popülerliği gittikçe artan ve halihazırda 44 farklı ülkeden, Türkiye'de bu statüyü taşıyan ilk ve tek alan olan Kula-Salihli UNESCO Küresel Jeoparkı da dahil olmak üzere 169 adet bulunan UNESCO Küresel Jeoparkları'na ilişkin çalışmalar UNESCO tarafından 2001 yılında başlamış, Paris'te 2004 yılında gerçekleştirilen toplantı sonucunda da 17

Avrupa ve 8 Çin jeoparkı ile Küresel Jeoparklar Ağı (Global Geoparks Network – GGN) oluşturulmuştur. 195 üye ülkenin katılımıyla UNESCO 38. Genel Konferansı'nın yapıldığı 17 Kasım 2015 tarihinde ise jeoparklar için UNESCO'nun uluslararası tescilini mümkün kılacak UNESCO Küresel Jeoparkları şeklindeki yeni statü tanımlanmıştır (UNESCO, 2021b).

1.5. Yönetim Amaçları Kapsamında Korunan Alanlar

IUCN tarafından belirlenen korunan alan kategorilerinin tanımları göz önünde bulundurulduğunda, korumaya alınacak alanların, belirli bir amaç doğrultusunda ilgili kategori yönetimine dahil edildikleri anlaşılabilir. Her bir yönetim kategorisinin kendi içinde bir yönetim amacı olmakla birlikte, her bir korunan alan kategorisi için geçerli ortak bir takım amaçlar da bulunmaktadır. Kategori fark etmeksizin, ilgili kategorilerde yer alan bütün korunan alanlar için hedeflenmesi gereken yönetim amaçları şunlardır (Dudley, 2008: 12):

- Biyolojik çeşitliliğin kompozisyonu, yapısı, işlevi ve evrimsel potansiyelini muhafaza etmek,
- Bölgesel koruma stratejilerine katkı sunmak,
- Peyzaj, habitat ya da ilgili tür ve ekosistem çeşitliliğinin devamını sağlamak,
- Belirlenen koruma hedeflerinin uzun dönem sürdürülebilmesi ve bütünlüğün sağlanabilmesi için korunacak alanı yeterli büyüklükte oluşturmak,
- Ömür boyu korumaya tahsis edilmiş alanların değerlerinin devamını sağlamak,
- Uyarlanabilir yönetimi destekleyen yönetim planı, izleme ve değerlendirme programı kılavuzluğunda faaliyette bulunmak,
- Kolay anlaşılır ve adil bir yönetişim sistemine sahip olmak.

Görüldüğü üzere, IUCN tarafından ortaya konan yönetim kategorilerinden her biri, çeşitli ve geniş kapsamlı birbirinden farklı yönetim amaçlarına sahip olmakla birlikte, hiç

şüphesiz bu kategorilerin temel olarak hedeflediği birincil amaçlar ve bunun yanında sunmuş olduğu ikincil amaçlar vardır. Bu bağlamda, oluşturulan kategoriler ile bu kategorilerin yönetim amaçları arasındaki ilişki bir matris yoluyla ve özet halinde aşağıda yer alan Tablo 5'te sunulmuştur:

Tablo 5: IUCN Korunan Alan Yönetim Kategorileri ile Yönetim Amaçları Matrisi

Yönetim Amaçları	**Korunan Alan Kategorileri**						
	Ia	**Ib**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**
Bilimsel araştırma	1	3	2	2	2	2	3
Yaban hayatının korunması	2	1	2	3	3	-	2
Türlerin ve genetik çeşitliliğin korunması	1	2	1	1	1	2	1
Çevresel hizmetlerin devamlılığının sürdürülmesi	2	1	1	-	1	2	1
Özgün doğal ve kültürel değerlerin korunması	-	-	2	1	3	1	3
Turizm ve rekreasyon	-	2	1	1	3	1	3
Doğa eğitimi	-	-	2	2	2	2	3
Doğal ekosistem kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı	-	3	3	-	2	2	1
Kültürel ve geleneksel özniteliklerin devamlılığının sağlanması	-	-	-	-	-	1	2
Anahtar: 1: Birincil amaç 3: Olanak dahilinde (potansiyel) uygulanabilir amaç 2: İkincil Amaç 4: Uygulanamaz							

Kaynak: (IUCN, 1994: 8)

Bunlarla birlikte, korunan alanların yönetim amaçlarında yer verilen yönetişimin kavramına da değinmek yerinde olacaktır. Zira, aşağıda da belirtildiği gibi, IUCN tarafından belirlenen korunan alan yönetim kategorilerinin planlanması, tescili, katılımcı bir şekilde yönetiminin anlaşılmasına yardımcı olabilmek adına, çeşitli yönetişim türleri belirlenmiştir.

Yönetişim kavramı birçok farklı şekilde tanımlanabilir. Ancak kapsamlı ve açıklayıcı bir ifade ile yönetişim, alışılagelmiş yönetim organlarınca tek yanlı olarak yürütülen ilişkiler yerine çok taraflı ve karşılıklı etkileşimi barındıran ve kamu, özel sektör ve yerel halkın

da olduğu birlikte karar verme, planlama, düzenleme ve yönetme felsefesine dayalı bir yönetim biçimi oluşturulmasıdır. Yönetişimdeki uygulamanın anahtar noktası, bir yörede alınacak kararlarda, yerinden yönetimin sağlanabilmesi için bir organizasyon yapısı oluşturup, oradaki insanların da kendilerini ilgilendirmesi durumunda karar verme ve uygulama süreçlerine katılmalarına fırsat verilmesidir (Palabıyık, 2003: 227).

Bu bağlamda, IUCN tarafından ortaya konulan yönetişim türleri, korunan alan yönetim kategorilerinin, yerel halkların, toplulukların, özel ve devlet kurumlarının korunan alanların yönetimi ile olan ilişkisini, bu yönetime olan ortak katkılarını ve sorumlulukların nasıl belirleneceğini anlamaya yardımcı olmak açısından önemlidir. 2003 yılında Durban'da gerçekleştirilen "Sınırlardan Öte Faydalar (Benefits Beyond Boundaries)" konulu "Beşinci Dünya Milli Parklar ve Korunan Alanlar Kongresi"nde, korumaya ayrılan alanların yönetimindeki amaçlara daha etkin bir biçimde erişilmesi gayesiyle tanımlanan ve bütün korunan alan yönetim kategorileri ile ilişki kurulabilen dört adet yönetişim türü belirlemiştir. Kongre'de ortaya konan iyi yönetişim ilkeleri kapsamında, yönetim kategorilerinden bağımsız, yani her bir IUCN kategorisine uygulanabilir olarak benimsenmiş olan bu yönetişim türleri şunlardır (Borrini-Feyerabend, Kothari, ve Oviedo 2004: 21-24):

A. Hükümetler tarafından yönetişim:
B. Ortaklaşa yönetişim
C. Özel yönetişim
D. Toplum tarafından yönetişim

Korunan alanların iyi yönetişimine dair, dünya çapında yapılan birçok konferans ve kongrede çeşitli ilkeler benimsenmiş, hem koruma hem de insanların geçim kaynaklarının yararına olabilecek bir yönetişimin nasıl daha kaliteli hale getirilebileceği tartışılmıştır. Buradan hareketle, IUCN tarafından korunan alanların iyi yönetişiminin sağlanabilmesi

adına bir dizi ilke ortaya konmuştur. Söz konusu ilkeler ve kısa açıklamaları şunlardır (Dudley, 2008: 28):

- **Yasallık ve söz hakkı:** Korunan alanların yönetimi ve stratejilerinin, hiçbir ayrım yapmadan yasal bir çerçevede sosyal diyalog ve toplumsal uzlaşma ile belirlenmesidir.
- **Yerindelik:** Korunacak kaynakla ile en ilişkili olan topluluk ya da kuruluşa, yetki devrinde bulunmaktır.
- **Adaletlilik:** Korunan alanların yönetiminde ortaya çıkan olumlu ya da olumsuz durumların getirdiği fayda ya da maliyetlerin, hakkaniyetli bir şekilde taraflara paylaştırılmasıdır.
- **Zarar vermeme:** Korunan alan tahsisi ve yönetiminin, kırılganlık ya da fakirlik yaratmadığından emin olmaktır.
- **Yönlendirme:** Korunan alanlar ve bunların koruma amaçları için ilham verici ve tutarlı bir uzun dönem vizyonu için teşvikte bulunmaktır.
- **Hesap verebilirlik:** Sorumlulukların açıkça belirlenmesi ve sorumlulukların yerine getirildiğine dair bütün paydaşlardan tatmin edici cevapların alınabilmesidir.
- **Şeffaflık:** Yönetişimle ilişkili bilgilerin tüm paydaşların erişimine açık olmasıdır.
- **İnsan hakları:** Gelecek nesilleri de göz önünde bulundurarak, korunan alanlarda insan haklarına saygı duyulan bir yönetişimin sağlanmasıdır.

Bununla birlikte, korunan alanlarda sadece yönetim değil aynı zamanda yönetişim ilkelerinin de benimsenmesi ile, yalnızca merkezi kamu kurumlarının dahil olduğu, bölge halkının doğa koruma sürecine dahil edilmediği bir yaklaşımın, etkili bir korunan alan yönetimini sağlayamayacağı anlaşılmış, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve AB Habitat Direktifleri'de de alan korumanın, planlama faaliyetlerinden itibaren paydaşlarla birlikte yürütülmesinin bir gereklilik olduğu bildirilmiştir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007:2).

Bu bağlamda, 21. yüzyıldan itibaren korunan alanların yönetimine ilişkin dünya genelinde yaşanan yaklaşım değişikliği, Adrian Phillips'in temellendirdiği çağdaş yaklaşımlar göz önünde bulundurularak geçmişteki anlayışla kıyaslanmış, bu durum aşağıda yer alan Tablo 6'da özetlenmiştir.

Tablo 6: Korunan Alan Yönetiminde Yaşanan Yaklaşım Değişikliği

	Geleneksel Yaklaşım	**Günümüzdeki Yaklaşım**
Amaçlar	• Ağırlıklı olarak yaban hayatı ve peyzaj koruma için tesis edilirdi. • Öncelikle ziyaretçiler ve turistler için yönetilirdi. • El değmemişliği kadar değerliydi. • Mevcut doğanın korunmasına odaklıdır.	• Bilimsel, sosyal, ekonomik ve kültürel nedenler için de tesis edilir. • Daha çok yöre halkı dikkate alınarak yönetilir. • El değmemişliği kadar kültürel önemi nedeniyle de değerli görülür. • Sadece mevcudun korunmasına değil, restorasyon ve rehabilitasyon da amaçlanır.
Yönetim - Yönetişim Şekli	• Merkezi yönetim tarafından merkezci bir bakışla idare edilirdi.	• Pek çok ortak tarafından, katılımcı bir yaklaşımla idare edilir.
Yöre Halkı	• Yöre halkının etkilerini azaltmak için planlanır ve yönetilirdi. • Yerel toplulukların fikirleri göz ardı edilirdi.	• Yöre halkı ile beraber, ya da onlar için ve bazı durumlarda da yöre halkı tarafından yönetilir. • Yerel toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması sağlanır.
Kapsam	• Dağınık ve ayrı ayrı bir alan yönetimi vardı. • Alanlar, çevrelerinden bağımsız birer ada gibi değerlendiriliyordu.	• Bölgesel, ulusal ve uluslararası koruma alan sistemleri mevcuttur. • Alanlar, birer ağ şeklinde yönetilir.
Algılar	• Ağırlıklı olarak ulusal değerler penceresinden bakılırdı. • Korunan alanlar, milli kaygılar çerçevesinde değerlendiriliyordu.	• Aynı zamanda toplumsal bir değer olarak da görülür. • Uluslararası kaygılar gözetilerek yürütülür.

Yönetim Teknikleri	• Az bir zaman zarfı için tepkisel eğilimlerle yönetilmekteydi. • Ağırlıklı olarak teknik bir yönetim mevcuttu.	• Uyarlanabilir bir şekilde, uzun dönem bakış açısıyla yönetilir. • Ulusal ve uluslararası politikalar da göz önüne alınır.
Finans	• Vergi ödemeleri ile finanse edilirdi.	• Çeşitli birçok farklı kaynaktan finansal destek sağlanır.
Yönetim Becerileri	• Bilim insanları ve doğal kaynak uzmanlarınca yönetilirdi. • Uzmanların liderliğinde bir yönetim vardı.	• Farklı ve disiplinlerarası beceriye sahip bireyler tarafından yönetilir. • Yerel toplulukların bilgilerinden yararlanılır.

Kaynak: (Philips, 2003; Aktaran Brown, Mitchell ve Beresford, 2004:25)

Türkiye'de, korunan alanların yönetimi kapsamındaki yaklaşım, "*2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamında Yönetilen Milli Park ve Tabiat parkları için Planlama Teknik İzahname*" gibi bir takım düzenlemelerle her ne kadar son yıllarda katılımcılığı da göz önünde bulundurarak olumlu gelişmeler ve bu yönde bir takım sonuçlar göstermiş olsa da, özellikle yönetim planlarının katılımcı biçimde hazırlanarak yerelden yönetim yaklaşımının özümsenmesinde, planlama sürecindeki kurumsal katılımın ve katkının sağlanmasında henüz yeteri kadar deneyimin bulunmadığı söylenebilir (Arpa, 2011: 256-257). Öte yandan, korunan alan sınırları içerisinde ve yakınında yaşamakta olan yöre halkının ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte o bölgedeki biyoçeşitliliğin, ekolojik sistemin ve çevresel işlevlerin korunması amacı güdülerek yerelden yönetim yaklaşımıyla katılımcı biçimde ortaya konulan yönetim planları, bu amaçlar doğrultusunda korunan alanlar için uygulanacak politikaların, yönetim programı ve stratejilerin, sürdürülebilir kalkınma açısından tanımlanması ve bu alanların akılcı kullanımlarının sağlanması bakımından araç olacaklardır (Güneş, 2011: 55).

2. TÜRKİYE'DEKİ KORUNAN ALANLARA İLİŞKİN İDARİ YAPILANMA VE MEVZUAT

2.1. Korunan Alan Yönetiminde Devlet Yapılanması

Türkiye'de korunan alan yönetimi, ağırlıklı olarak Tarım ve Orman Bakanlığı'nın uhdesinde olmakla birlikte gerek Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gerekse Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da korunan alanlarla ilgili bir takım yetki ve sorumlulukları vardır. Bu kapsamda, adı geçen bakanlıkların hangi korunan alan statülerinde hangi mevzuata dayanarak ne gibi iş ve işlemler yürüttüklerini irdelemek yerinde olacaktır.

2.1.1. Tarım ve Orman Bakanlığı

Ülkemizin kuruluşundan bu yana, tarım ve ormancılık faaliyetleri farklı bakanlık yapılanmalarıyla yönetile gelmiştir. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre önce, 1920 yılında çıkartılan "3 sayılı Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" la kurulan İktisat Vekaleti tarım, madencilik ve ormancılık faaliyetlerinin tek elden yönetilmesini sağlıyordu. 1924 yılında ise tarımsal iş ve işlemler ilk kez tek bir bakanlığın idaresine verilmiş ve 432 sayılı kanun ile Ziraat Vekaleti Kurulmuştur. Bununla birlikte, ormancılık hizmetlerinin yürütülmesi için 1937 yılında yürürlüğe giren "3204 sayılı Orman Umum Müdürlüğü Teşkilat Kanunu" ile Orman Umum Müdürlüğü kurulmuş olsa da, ormancılık faaliyetlerinin bakanlık düzeyinde teşkilatlanması 1969 yılında çıkartılan 1595 sayılı "Orman Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile mümkün olmuştur. Öte yandan, tarım ve ormancılık faaliyetleri, 1981-1991 yılları arasında "Tarım ve Orman Bakanlığı" ve "Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı" yapılanmaları sayesinde tek bir bakanlık elinden yürütülse de 1991-2018 yıllarına ait dönemde farklı bakanlıkların teşkilatları aracılığıyla idare edilmiştir. Bu bağlamda, tarıma yönelik hizmetler 1991-2011 arasında "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı" 2011-2018 arasında "Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı"

tarafından, ormancılığa ilişkin iş ve işlemler ise 1991-2003 yılları arasında Orman Bakanlığı, 2003-2011 döneminde Çevre ve Orman Bakanlığı, 2011-2018 yılları arasında ise Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca yönetilmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021a: 13-14).

Bununla beraber, 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi olarak bilinen ve 2018 yılında hükümet sisteminin değişmesinin ardından yürürlüğe giren "*Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*"yle, tarım ve ormancılık faaliyetleri yeniden tek çatı altına toplanmış ve "Tarım ve Orman Bakanlığı" kurulmuştur. Bakanlığın teşkilat yapısı ile görev ve yetkileri de adı geçen kararname ile belirlenmiştir. Buna göre, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın korunan alan ve çevre korumaya ilişkin görev ve yetkileri şunlardır:

- "*Gıda üretimi, güvenliği ve güvenirliği, kırsal kalkınma, toprak, su kaynakları ve biyoçeşitliliğin korunması ile verimli kullanılmasını sağlamak,*
- *Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi, ıslahı ve bakımı, ... ağaçlandırma ve ormanla ilgili mera ıslahı konularında politikalar oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak,*
- *Tabiatın korunmasına yönelik politikalar geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yapmak, korunan alanların tespiti, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve biyolojik çeşitlilik ile av ve yaban hayatının korunması, yönetimi, geliştirilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesini sağlamak,*
- *Su kaynaklarının korunmasına ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasına dair politikaların oluşturulması amacıyla çalışmalar yapmak, ulusal su yönetimini koordine etmek*" (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.410).

Adı geçen kararname incelendiğinde korunan alanlar, biyolojik çeşitlilik, doğa ve çevre korumaya dair iş ve işlemlerin yürütülmesinden doğrudan sorumlu olan bakanlık hizmet biriminin Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP) olarak belirlendiği, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün de su kaynaklarına ilişkin olmak üzere bir takım görev ve yetkilerinin bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında DKMP'nin özetle, korunan alanların tespiti, tescili, ilanı yönetilmesi, korunması, geliştirilmesi, işletilmesi veya işlettirilmesine yönelik sorumlulukları varken Su Yönetimi Genel Müdürlüğü de konuya ilişkin olarak su kaynaklarının korunup iyileştirilmesi, kullanımına yönelik stratejilerin belirlenmesi, su kirliliği bakımından hassas olan alanların tespitini ve izlemesi yönetmek, sucul çevrenin ekolojik kalitesine ve su kaynaklarına iklim değişikliğinin verdiği etkilerine yönelik çalışmalar yapmak gibi yükümlülükleri üstlenmektedir.

Öte yandan Tarım ve Orman Bakanlığı, bağlı kuruluş şeklinde teşkilatlanmış genel müdürlükler ve enstitüler eliyle de korunan alanların yönetimi ve bununla ilişkilendirilebilecek faaliyetleri yürütmektedir. Bu kuruluşlar Devlet Su İşleri (DSİ), Orman Genel Müdürlüğü (OGM) ve Türkiye Su Enstitüsü (SUEN) olarak sıralanabilir.

Türkiye'deki su kaynaklarının geliştirilmesine ilişkin iş ve işlemler ile görevli ve yetkili en etkin kuruluş olarak kabul edilen DSİ'nin sunduğu hizmetlerin; sulama, hidroelektrik enerji, içme suyu ve atık su arıtma ile çevre ve taşkın faaliyetleri olmak üzere dört ana başlıkta toplandığı anlaşılmaktadır. Bu faaliyetler çerçevesinde DSİ'nin, toprak ve su kaynaklarını bütünleşik bir politika ile havza temelli olarak yönetilmesinden, su dengesinin sektörel bazda ve çevresel etkenler dikkate alınarak rasyonel bir biçimde sağlanmasından sorumlu olduğu ifade edilmiştir (DSİ, 2019: 43-159).

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın diğer bir bağlı kuruluşu olan OGM'nin görev ve yetkileri ile teşkilatlanmasına dair esaslar "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi"

nin 334 üncü maddesi ile belirlenmiştir. Misyonunu "*Orman ve orman kaynaklarını korumak, doğaya yakın bir anlayışla geliştirmek, ekosistem bütünlüğü içinde sürdürülebilir ve topluma çok yönlü faydalar sağlayacak şekilde yönetmek*" olarak belirleyen OGM, korunan alanlara yönelik olarak; "mesire yerleri, kent ormanları, araştırma ormanları, ağaç parkı (arboretum) sahaları, orman içi Biyoçeşitlilik koruma alanları, model orman, muhafaza ormanı alanlarının" ayrılması, muhafazası ve işletilmesine ilişkin hizmetleri yürütmekte, ayrıca tohum meşcereleri ve gen koruma ormanlarının yönetimini de üstlenmektedir (OGM, 2019: 1-14).

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın, korunan alanlar ve çevre koruma ile ilişkilendirilebilecek bir diğer bağlı kuruluşu ise, özel bütçeli ve tüzel kişiliğini haiz Türkiye Su Enstitüsü (SUEN)'dür. Merkezi İstanbul olan ve taşra teşkilatı bulunmayan SUEN genel olarak su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için politika geliştirmek, uluslararası su hukuku, istatistik faaliyetleri, eğitim ve suya ilişkin çalışmalarda bilgi üretmek ve koordinasyon sağlamak, ayrıca su kaynaklarının yenilenebilir enerji üretimi için ilkelerin belirlenmesinde rol oynamaktadır (Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili, 2018: 469-470).

Diğer taraftan korunan alanların yönetiminde, tespit, tescil, ilan ve işletme gibi faaliyetler bakımından Türkiye'de en çok görevi ve yetkisi bulunan kurum olan DKMP'nin sorumluluklarına ve teşkilatlanmasına daha detaylı değinmek yerinde olacaktır. Buna göre, DKMP'nin görev ve yetkileri şunlardır:

- "*Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve sulak alanların tespiti, bunlardan Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edilenlerin korunması, geliştirilmesi, tanıtılması, yönetilmesi, işletilmesi ve işlettirilmesi ile ilgili işleri yürütmek ve denetlemek,*
- *9/8/1983 tarihli ve 2873 sayılı Millî Parklar Kanunu ile verilen görevleri yürütmek,*

- *Yaban hayatı ve kara av kaynakları ile orman içi su kaynakları, dere, göl, gölet ve sulak alanların ve hassas bölgelerin korunması, geliştirilmesi, kara avcılığının düzenlenmesi, av kaynaklarının işletilmesi ve kontrolü ile ilgili her türlü etüt, envanter, planlama, projelendirme, uygulama ve izlemeye ilişkin iş ve işlemleri yapmak veya yaptırmak, bu hizmetlerle ilgili tesisleri kurmak veya kurdurmak,*
- *Kara avcılığını düzenleyen mevzuat ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek,*
- *Uluslararası koruma sözleşmeleri ile belirlenen yörelerdeki koruma ve kullanma esaslarını belirlemek,*
- *Uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınan bitki ve hayvan türleri ile alanların korunması konusunda tedbirler almak, ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak,*
- *Hayvanların korunmasına yönelik çalışmaları, ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği içinde yapmak, yaptırmak, bu konuda yürütülen faaliyetleri desteklemek, denetlemek veya denetlenmesini sağlamak,*
- *Görev alanıyla ilgili olarak bitki ve hayvan türü genetik kaynaklarının muhafazası ve iyileştirilmesi ile ilgili iş ve işlemleri yürütmek,*
- *Orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları ile sulak alanları ve benzeri koruma alanlarının tescil ve ilanını yapmaktır.*" (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.420).

Bunlarla birlikte, DKMP'nin hem merkez hem de taşra teşkilatlanması mevcuttur. 1 genel müdürlük, 4 genel müdür yardımcılığı ile bunlara bağlı 7 adet daire başkanlığı ve 40 çalışma grubundan oluşan merkez teşkilatı ile 15 bölge müdürlüğü ve bunlara bağlı il şube müdürlükleri şeklinde yapılandırılmış bir taşra teşkilatı bulunmaktadır. Merkez teşkilatında yer alan daire başkanlıkları ise Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı, Yaban Hayatı Dairesi

Başkanlığı, Av Yönetimi Dairesi Başkanlığı, Biyoçeşitlilik Dairesi Başkanlığı, Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'dır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021b).

Türkiye'de korunan alan olarak kabul edilen alanların büyük kısmı Tarım ve Orman Bakanlığı'nın yönetiminde olup, DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'na göre 31.12.2020 itibariyle Tarım ve Orman Bakanlığı uhdesindeki bu alanlar, adet ve alan büyüklükleriyle birlikte Tablo 7'de sunulmuştur (Anonim, 2020f: 1-3):

Tablo 7: Tarım ve Orman Bakanlığı Yönetimindeki Korunan Alanlar

Tarım ve Orman Bakanlığı Yönetimindeki Korunan Alanlar	**Sayısı (adet)**	**Alan Büyüklüğü (ha)**
Milli Park	45	907.520
Tabiat Parkı	250	107.632
Tabiatı Koruma Alanı	31	46.461
Tabiat Anıtı	115	9.393
Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	84	1.158.820
Ramsar Alanı	14	184.487
Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan	59	869.697
Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan	13	14.513
Muhafaza Ormanı	54	247.708
Şehir (Kent) Ormanı	134	10.089
Gen Koruma Ormanı (in-situ)	336	43.120
Tohum Meşceresi (in-situ)	318	41.880
Tohum Bahçesi (ex-situ)	207	1.506
Tek Yüzey Haline Getirilmiş Toplam	**1.660**	**3.642.826**

2.1.2. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

Çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar, farklı yasalar kapsamında ve çeşitli bakanlıklar eliyle yürütülmesi, cumhuriyetin ilanından önceki döneme rastlamakla birlikte, isminde çevre olan bir bakanlığın kuruluşu çok da eskiye dayanmamaktadır.

Şehircilik hizmetlerindeki geçmişi, 06.05.1934 tarih ve 2443 sayılı kanunla kurulan Bayındırlık Bakanlığı ile 12.1983 tarih ve 180 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na dayanan Bakanlığın "çevre" hizmetleri sunan kısmı ise Bakanlar Kurulu'nun 12.02.1973 tarih ve 7/5836 sayılı kararı ile oluşturulan "Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu"na dayanmaktadır. Çevreye ilişkin politikaların belirlenmesi ve diğer kurum ve kuruluşlarla eşgüdüm gözetilerek faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla 27.07.1978 tarihinde "Başbakanlık Çevre Örgütü" oluşturulsa da, ilk kez "Çevre Bakanlığı"nın oluşturulması, 09.08.1991 tarihini bulmuştur. Yaklaşık 12 sene sonra ise Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlığı kapatılarak 01.05.2003 tarih ve 4856 sayılı "Çevre ve Orman Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun" ile Çevre ve Orman Bakanlığı kurulmuştur. Ayrıca bu süreçte, Barselona'da imzalanan 1976 tarihli "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi" ne dayanarak 12.06.1988 tarih ve 88–13019 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Özel Çevre Koruma Bölgesi Başkanlığı" ihdas edilmiş, 1989'da "Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı"na dönüştürülen kurum, önce Çevre Bakanlığı'na, daha sonra sırasıyla Çevre ve Orman Bakanlığı'na ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlanmış, en son olarak da 17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 648 sayılı KHK ile kapatılmıştır. Kapatılan bu kurumun görevleri, aynı KHK ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ana hizmet birimi olarak kurulan Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TVKGM)'ne devredilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020: 20-22).

Bununla birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ismi, 29.10.2021 tarih ve 31643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 85 sayılı "*Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde*

Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olarak değiştirilmiş, bu değişiklik 1 no.lu "*Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*"ne işlenmiştir. Yapılan değişikliğin korunan alanların yönetimi ile ilişkilendirilebilecek boyutu ise, daha önce Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde yer alan Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'nün, söz konusu yasal düzenleme neticesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlanmasıdır (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.97). 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ndeki değişikliğe istinaden Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın ana hizmet birimi olan Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü genel olarak toprağın korunması, doğal kaynakların ve su havzalarının çölleşme ve erozyonla mücadele kapsamında geliştirilmesi amacıyla politika ve stratejiler belirlemek, bölgesel ve ulusal düzeyde planlama, proje bazında destek ve koordinasyon işlemlerini yürütmekle görevlidir.

Gerek 04.07.2011 tarih ve 27984 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 644 sayılı "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*" gerekse gerekse 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi incelendiğinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminden önce olduğu gibi hâlihazırda da, çevrenin ve tabiatın korunması ile korunan alanların yönetimine yönelik uygulamalarda Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde doğrudan görev ve yetkileri olan merkez biriminin TVKGM olduğu görülmektedir. Genel Müdürlüğün taşra teşkilatlanması olmamakla birlikte ana hizmet birimi olarak 1 genel müdür, 3 genel müdür yardımcısı, 6 daire başkanlığı ve bunlara bağlı 25 şube müdürlüğü ile hizmet vermektedir. Söz konusu daire başkanlıkları ise şunlardır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021a)

- İmar Planlama Dairesi Başkanlığı
- Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

- Araştırma ve Tescil Dairesi Başkanlığı
- Harita ve Kamulaştırma Dairesi Başkanlığı
- Koruma ve İzleme Dairesi Başkanlığı
- Yatırım ve Projeler Dairesi Başkanlığı

Öte yandan, Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün, "*Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek*" (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.109) görevine ilişkin olarak 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı RG'de yayınlanan "*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik"* yürürlüğe girmiştir. Kararname ve yönetmelik birlikte incelendiğinde, adı geçen korunan alanlarda tespit işlemleri Tarım ve Orman Bakanlığı, DKMP'ye ait olup, orman ve orman rejimi içindeki Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları ve Tabiat Parklarının tescilleri Tarım ve Orman Bakanlığı'nın onayına tabi iken, orman ve orman rejimi dışındaki yerler için tescil işlemleri TVKGM ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı devreye girmektedir.

Bununla birlikte, tabiat varlıkları, özel çevre koruma bölgeleri ve doğal sit alanlarına ilişkin tespit, tescil, ilan ya da değişiklik işlemleri ve ayrıca yönetim iş ve işlemleri de yine TVKGM uhdesindedir. Böylece hem bu alanlarda hem de orman ve orman rejimi dışında kalan korunan alanlarda, söz sahibi Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmaktadır. Diğer taraftan, milli parklar dahil, adı geçen korunan alanlardaki yapılaşmaya ilişkin kararlar, bu alanlardaki nazım ve uygulama imar planlarının yapılması da yine TVKGM'nin yetkisindedir. Ayrıca, farklı koruma statüsündeki çeşitli alan ve varlıkların, sahip oldukları alanlarda meydana gelebilecek çakışma durumlarının giderilmesi de TVKGM'nin sorumluluğunda olup, yine 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde buna yönelik olarak;

"*Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak*" (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.109) görevi de TVGKM'ye verilmiştir. Bunlardan başka Genel Müdürlüğün, korunan alanlardaki taşınmaz varlıkların tahsisi, eğitim, denetim ve çeşitli yatırım projeleri gibi görevleri de bulunmaktadır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yönetilen korunan alanlar, adı geçen bakanlığın resmi sayfasındaki "*Bakanlığımız Tarafından Yönetilen Korunan Alanlar*" başlığı altında, Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇK), Doğal Sit Alanları ve Tabiat Varlıkları (anıt ağaçlar ve mağaralar) olarak belirtilmiş olmakla birlikte (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021b), Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda "*Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Uhdesindeki Korunan Alanlar*" başlığı altında korunan alan istatistiklerine dahil edilenler ÖÇK ve Doğal Sit Alanlarıdır. Bu kapsamda, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yönetilen korunan alanların, 2.601.568 ha alana sahip 18 adet ÖÇK ve 1.985.907 ha alana sahip 2.859 adet Doğal Sit olduğu söylenebilir. Öte yandan, her ne kadar Tarım ve Orman Bakanlığı yönetimindeki korunan alanlar ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yönetimindeki korunan alanların 2020 yılı için hesaplanan alan büyüklükleri toplandığında 8.230.301 ha olsa da, Tarım ve Orman Bakanlığı Bilgi İşlem Daire Başkanlığınca yapılan çalışma sonucu bu alanların tek yüzey haline getirilmiş alan büyüklükleri 7.008.717 ha olarak hesaplanmıştır (Anonim, 2020f: 1-3):

Öte yandan Avrupa Çevre Ajansı ile ilişkilerde *ulusal odak noktası* olarak görev yapan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, bu kapsamdaki çevre durum raporlarına

ve çevre envanterine ilişkin iş ve işlemleri de bünyesindeki "*Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü*" aracılığıyla yürütmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020: 31).

2.1.3. Kültür ve Turizm Bakanlığı

İlk olarak 1982 yılında Kültür Bakanlığı ile Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın birleştirilmesiyle oluşan Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu tarihten önceki geçmişi kültür ve turizme yönelik iki ayrı teşkilatlanma ile açıklanabilir. Bu bağlamda, cumhuriyetin ilanından sonra turizmin devlet yönetimindeki örgütlenmesi, 1934 tarih ve 2450 sayılı kanunla "İktisat Vekaleti Türk Ofis Reisliği" olarak başladıktan sonra 1939 yılında "Ticaret Vekaleti Turizm Müdürlüğü"nün kurulması ile devam etmiştir. TBMM'nin oluşturulmasından sonra, Kültür Bakanlığı'na yönelik ilk teşkilatlanma ise 1920 yılında Maarif Vekaleti bünyesinde "Hars Dairesi" nin kurulması olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, kültür ve turizme yönelik oluşturulan farklı bakanlıklar ilk kez 1982 yılında birleştirilse de 1989 yılında yeniden iki farklı bakanlık olarak sürdürülmüştür. Sürecin devamında, 16.04.2003 tarih ve 4848 sayılı Kanun ile kültür ve turizm faaliyetlerinden sorumlu bu iki bakanlık yeniden Kültür ve Turizm Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir (Kültür ve Turizm, 2019a: 20).

Bugünkü Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görev ve yetkileri 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 9uncu bölümünde belirlenmiştir. Bu görev ve yetkiler şunlardır:

"*a) Milli, manevi, tarihi, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,*

b) Kültür ve turizm konuları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel

sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak; yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından veya kamu personelini desteklemek için kurulan dernekler ve aynı amaçlarla 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar dışındaki asıl amacı kültür, sanat, turizm ve tanıtım faaliyeti olan dernek ve vakıflar ile özel tiyatrolar tarafından gerçekleştirilecek projelere nakdi yardımda bulunmak,

c) Tarihi ve kültürel varlıkları korumak,

ç) Turizmi, milli ekonominin verimli bir sektörü haline getirmek için yurdun turizme elverişli bütün imkanlarını değerlendirmek, geliştirmek ve pazarlamak,

d) Kültür ve turizm alanlarında her türlü yatırım, iletişim ve gelişim potansiyelini yönlendirmek,

e) Kültür ve turizm yatırımları ile ilgili taşınmazları temin etmek, gerektiğinde kamulaştırmak, bunların etüt, proje ve inşaatını yapmak, yaptırmak,

f) Türkiye'nin turistik varlıklarını her alanda tanıtıcı faaliyetler ile her türlü imkan ve araçlardan faydalanarak kültür ve turizmle ilgili tanıtma hizmetlerini yürütmek,

g) Kanunlarla veya Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle verilen diğer görevleri yapmak" (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.277).

Bununla birlikte, Bakanlığın korunan alanlara ilişkilendirilebilecek görevleri temel olarak, 10.7.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "*Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi*", 03.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2863 sayılı "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*" ve 16.3.1982 tarih ve 17635 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2634 sayılı "*Turizmi Teşvik Kanunu"*nda yer almaktadır. Adı geçen mevzuat incelendiğinde, Bakanlığın korunan alanların yönetimi bakımından önem arz etmekte olan ana hizmet birimleri ise

en başta Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile bunun yanında Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü olarak kabul edilebilir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevleri, 10.07.2018 tarihli 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 281 inci maddesinde belirtilmiş olmakla birlikte, tez kapsamında öne çıkan görevleri, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespiti, korunması ve tanıtılması; "*Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak*" ve koruma kültürünün geliştirilmesini sağlamak olarak belirtilebilir. Diğer taraftan, aynı kararnamenin 285 inci maddesinde ise, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetkilerine yer verilmiş olup, korunan alanlarla ilişkilendirilebilecek öne çıkan maddeler ise turizm sektörüne konu olabilecek doğal kaynakların korunmasını sağlamak ve bu konuya ilişkin olarak kamu veya özel kurum ve kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, "*kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgelerini*" oluşturmak, buralardaki gerekli yatırımları yapmak ya da yönlendirmek olarak ifade edilebilir.

Öte yandan, 8 Ağustos 2011 tarih ve 648 sayılı KHK'daki 41'inci madde ile 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu"nda yapılan değişiklik neticesinde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu lağvedilmiş, bu kurulun yerine Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu oluşturulmuştur. Yine aynı KHK ile "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" da hükümsüz kılınarak bu kurullara karşılık "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu" ve "Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu" teşkil edilmiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının çalışma usul ve esasları, 12.01.2005 tarih ve 25698 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik ile düzenlenmekteyken, 19.04.2012 tarih ve 28269 sayılı Resmi Gazete'de

yayımlanan yeni bir Yönetmelik ile hem Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun hem de koruma bölge kurullarının çalışma usul ve esasları yeniden düzenlenmiştir.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeleri 16 kişiden oluşmakta olup Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi öncesi Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarının başkanlık ettiği kurulda, 16.10.2018 tarih ve 30567 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelik ile yapılan değişiklik sonucu, halihazırdaki başkanlık görevi Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı tarafından yerine getirilmektedir (Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 2012: m.5). Diğer taraftan, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ise Bakanlıkça arkeoloji, hukuk, şehir planlama, mimarlık ve sanat tarihi alanlarında uzman olan kişilerden seçilen yedi üyeden oluşmakta, kurulda görüşülecek konuya bağlı olarak farklı kurumlardan temsilci üyeler de toplantılara katılmaktadır (Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, 2012: m.9).

Diğer taraftan, 08.08.2011 tarih ve 648 sayılı KHK yürürlüğe girmeden önceki süreçte, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının üyeleri hem Yükseköğretim Kurulu (YÖK) hem de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenmekte iken, söz konusu KHK'nın 47'inci maddesi ile getirilen değişiklikle birlikte, adı geçen kurullara üye seçimi yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığının uhdesine bırakılmıştır.

Ek olarak, Tanıtma Genel Müdürlüğü de korunan alanların özellikle turizme yönelik yurt içi ve yurt dışında teşvikini yapmak, talebin değerlendirilmesi ve politikaların oluşturulması hususunda gerekli çalışmaları yapmak bakımından, yönetime yardımcı bir rol oynamaktadır (Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, 2018: m.287).

Bakanlığın korunan alanlara dair en önemli yönetim hizmetlerinden birisi dünya miras alanları, diğeri ise sit alanlarıdır. Yalnızca doğal özelliklere sahip olan sit alanları Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yönetiminde iken arkeolojik, kentsel, tarihi sit alanları ile hem bu niteliklere hem de doğal özelliklere sahip karma sit alanları Kültür

ve Turizm Bakanlığı'nın yönetimindedir. Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2020 yılı içinde tescil edilen 831 adet sit alanı da dahil olmak üzere 2020 sonu itibariyle Bakanlığın yönetimindeki tescilli sit alanlarının sayısı toplam 20.954'e ulaşmakla birlikte, bunlardan 20.274 adeti arkeolojik sit alanıdır. Öte yandan, kültürel yapılar, korunmaya alınan sokaklar, dinsel yapılar, kalıntılar gibi taşınmaz kültür varlıklarının yönetimi de yine Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görev ve sorumlularındandır (Kültür ve Turizm, 2020: 145).

Diğer taraftan, 19.06.2014 tarihinde kabul edilen 6546 sayılı "*Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun"* doğrultusunda, 26.05.1973 tarih ve 7/6477 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile milli park olarak belirlenen Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın milli park vasfı kaldırılarak alanın yönetimi başkanlık şeklinde teşkilatlanan bir yapıya tahsis edilmiştir. Bununla beraber, tarihi alandaki ormanların korunması, hastalık, yangın ve zararlılarla mücadelesi ve bakımı 6831 sayılı Orman Kanunu hükümleri kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmeye devam etmektedir (Çanakkale Savaşları, 2014: 3).

Benzer şekilde, Göreme Tarihi Milli Parkı da, 01.06.2019 tarih ve 30791 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 7174 sayılı Kanun'la Kapadokya Alan Başkanlığı kurulmasını müteakip, 22.10.2019 tarih ve 30926 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1673 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile milli park vasfını kaybetmiştir (Cumhurbaşkanı Kararı, 2019).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, alan başkanlığında yapılacak planlara, yönetimde görevli komisyonun ya da diğer personelin çalışma usullerine, verilecek idari para cezalarına, turizm amaçlı faaliyetlere ya da satın alma ve ihale usullerine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik çıkarmaya yetkilidir (Kapadokya Alanı Hakkında Kanun, 2019).

Diğer taraftan, 10.07.2018 tarih ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 281 inci maddesine istinaden, 2863 sayılı Kültür ve

Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu dahilinde araştırma, tespit, inceleme, değerlendirme ve planlamaya yönelik hizmetleri bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, UNESCO tarafından ortaya konulan korunan alan kategorilerinden Dünya Miras Alanları ile ilgili "*Ulusal Yönetim Planları*"nın hazırlanmasında da etkin görevler üstlenmektedir. Nitekim, UNESCO Dünya Mirası Komitesi'nin genişletilmiş 44. oturumunda verilen 26 Temmuz 2021 tarihli kararla UNESCO Dünya Mirası Listesine kaydedilmesine karar verilen Arslantepe Höyüğü için (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 2021), Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlandığı belirtilen Arslantepe Yönetim Planı'ndaki yönetim yetkilisi kurumlar bölümünde de "*Alanın tüm kontrolü Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün yetkisindedir*." denilmekte, arkeolojik alanın korunması ile ilgili gereken önlemi almaktan da yine aynı genel müdürlüğün sorumlu olduğu belirtilmektedir (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 2019: 5-28).

Arslantepe Höyüğü'nün kaydıyla beraber, UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'ye resmen taraf olduğu 16.03.1983 tarihinden bu yana, Türkiye'nin Dünya Miras Alanı listesine kayıtlı miras alanının sayısı 19'a ulaşmış olup, bunlardan 17'si kültürel, 2'si ise karma (doğal ve kültürel) miras alanı olarak tanımlanmaktadır. Bunların yanı sıra Türkiye'nin Dünya Mirası Geçici Listesi'nde de 77'si kültürel, 4'ü karma ve 3'ü doğal olmak üzere toplam 84 miras alanı bulunmakta olup bu varlıklardan ilki 1994 yılında listeye kültürel miras olarak dahil edilen Antalya'daki Karain Mağarası, en son dahil edileni ise Erzincan'da yer alan ve karma (kültürel ve doğal) miras özelliği taşıyan Kemaliye Tarihi Kenti'dir (World Heritage Convention, 2021b).

Öte yandan Türkiye, Londra'da 44 devletin katılımıyla Kasım 1945'te kabul edilen UNESCO Sözleşmesi'nde imzacı ilk 10 devlet arasında yer almaktadır. Sözleşme, 20.05.1946 tarih ve 4895 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bununla beraber, uzmanlık

alanlarındaki hedeflerini her üye devlet milli komisyonları aracılığıyla gerçekleştirdiğinden, UNESCO Sözleşmesi'nin onayından sonra sekretarya işleri, eğitim, kültür ve bilim gibi alanlarda ilgili kurumlarla ve UNESCO ile gerekli eşgüdüm, 25.08.1949 tarih ve 3/9862 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan ve bütçesi Milli Eğitim Bakanlığımızca karşılanan UNESCO Türkiye Milli Komisyonu (UTMK) tarafından sağlanmaktadır (Genç, 2021: 20-22).

2.2. 2873 Yılı Milli Parklar Kanunu Öncesi Korunan Alanlara Yönelik Atılan Adımlar

Türkiye'de korunan alanların çağdaş yönetiminin miladı olarak kabul edilebilecek 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu öncesinde de çevre ve doğa korumaya ilişkin bir takım mevzuat düzenlemeleri ve teşkilatlanmalar oluşturulmuştur.

Cumhuriyet'in ilanından önce, doğanın korunmasına yönelik ilk çalışmaların, ormanların yönetimine ilişkin olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile birlikte Orman Ticaret Nezaretine bağlı Orman Müdürlüğü kurularak ormancılık hizmetlerinin takibi amaçlanmış, 1857 yılında Fransız uzmanlar getirilerek ormancılık eğitimine başlanmış, 1870 yılında ise ormanların korunması ve ormanlara zarar verenlerin cezalandırılmasını sağlayan Orman Nizamnamesi kabul edilmiştir. İlerleyen süreçte, av hayvanlarının korunmasına dair ilk mevzuat olan Kara ve Deniz Avcılık Zabıtası Nizamnamesi oluşturulmuştur. Ormanların genelinin korunmasının yanında, ormanlara ait bir alanın koruma amaçlı olarak ayrılmasına ise ilk kez 1919 yılında düzenlenen Orman Amenajman Nizamnamesi'nin 10 uncu maddesinde yer verilmiştir (Dursun, 1986; Günay, 2003).

Bununla birlikte, Cumhuriyet'in ilanından sonra, muhafaza ormanlarının kurulması yoluyla doğa korumaya yönelik ilk düzenleme olarak kabul edilebilecek 22.04.1924 tarih ve 504 sayılı "*Türkiye'de Mevcut Bilumum Ormanların Fenni Usulü İdare ve İşletilmeleri*

Hakkında Kanun" yürürlüğe konulmuştur. Ancak o zamana kadar ormanlardan serbest faydalanmanın getirdiği alışkanlığın kırılmasının zor olması, ayrıca yeterli ekip ve bilginin yeterli olmaması sebebiyle toplumda oluşan bazı tepkilerden dolayı 07.01.1925 tarih ve 526 sayılı bir kanun daha çıkartılarak 504 sayılı kanunun getirdiği bazı zorunluluklar hafifletilmiştir. 1920-1937 yılları, her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'na ait bir dönem olmasa da, doğa korumaya ve ormancılık yönetimine ait uygulamalar bakımından büyük farklılıklar getirmemiştir. Cumhuriyet'in genel karakterine uyan, ormancılığı modern bir anlayış çerçevesinde ele alan kanun ise 1937 yılında kabul edilen 3116 sayılı Orman Kanunu'dur. Bu kanunda öne çıkan özellik, ormanların hem milli ekonominin kaynağı olarak görülmesi, hem de ormanların toplumun faydasına olacak şekilde işletilmesini hüküm altına almasıdır. Bu kanunun istenilen biçimde uygulanabilmesi için de Haziran 1937 yılında yürürlüğe konulan kanun ile Orman Umum Müdürlüğü oluşturulmuştur (Gülen ve Özdönmez, 1981: 6-8).

Bu dönemde, doğa koruma ile ilgili olarak diğer bir yasal düzenleme de yine 1937 yılında çıkartılan ve kara avcılığına yönelik oluşturulan mevzuat hükümlerini tek çatı altına toplayan 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunudur. Ayrıca, 3116 sayılı mülga Orman Kanunu'nda yer alan 79 uncu maddeyle de erozyonla mücadele konusuna dair hükümlere yer verilmiştir (Anonim, 2016: 17).

Çağdaş anlamda korunan alan yönetimi uygulamalarının temel taşı ve öncüsü sayılabilecek milli park kavramı, küresel çaptaki örneklerine benzer tanımıyla, Türkiye'de ilk olarak İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden Prof. Dr. Selahattin İNAL tarafından kullanılmıştır. 1948 yılında yayınlanan "Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız" isimli eserinde yer verdiği milli park deyimi ile ilgili olarak, doğanın korunması amacıyla tahsis edilecek alanların, milli park niteliği taşımalarının gerektiği, milli park statüsü verilecek bu alanların güzel duyuya ve turistik amaçlı yararlanmalara elverişli olmalarına önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Akesen 1978: 31).

Bununla birlikte, milli park kavramına ülkemizde ilk kez bir kanunda yer verilmesi ise 31.08.1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu ile olmuş, söz konusu kanunun 25 inci maddesi, ender niteliklere ve güzelliklere sahip alanların Milli Park olarak tahsisine imkân tanımıştır. Ayrıca 25 inci madde ile ilk defa mesire yerlerinin kurulmasına da olanak sağlandığından, 1956 yılında Belgrat Ormanı Mesire Yeri, 1958 yılında ise Türkiye'nin ilk milli parkı olan Yozgat Çamlığı Milli Parkı tesis edilmiştir. Yaban hayatının da dahil olduğu doğa korumaya yönelik bu dönemde gelişen anlayış değişikliğinin bir parçası olarak, 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu kapsamında 1958 yılında "Belgrat Geyik Üretme İstasyonu" kurulmuş, milli park ve mesire yerleri ile avcılık ve yaban hayatına ilişkin işlemler, Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmeye başlanmıştır (Anonim, 2013: 16).

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu öncesi süreçte, 1956 tarihli 6831 sayılı Orman Kanunu'un 25 inci maddesine dayanılarak ilan edilen milli parkların uygulama esasları, 28.07.1959 tarih ve 6885 sayılı "Milli Parkların Ayrılma, Tesis, İdare ve İşletmelerine Ait Yönetmelik" hükümleri uyarınca belirlenmiş, 22.02.1973 tarihine gelindiğinde ise milli parkların ayrılması ve yönetilmesine dair uygulamalara 14456 sayılı "Milli Parkların Ayrılma, Planlama, Uygulama ve Yönetimlerine Ait Yönetmelik" kapsamında devam edilmiştir. Ayrıca bu süreçte, korunan alanların yönetimi açısından önemli kabul edilen diğer yasa ve yönetmelikler ise şunlardır (Yücel ve Babuş, 2005: 18-19):

- Su Ürünleri Kanunu (04.04.1971 tarih ve 13799 sayılı RG)
- Turizmi Teşvik Kanunu (16.03.1982 tarih ve 17635 sayılı RG)
- Anayasa (20.10.1982 tarih ve 17844 sayılı RG)
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (23.07.1983 tarih ve 18113 RG)
- Çevre Kanunu (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı RG)
- Av Turizmi Yönetmeliği (15.06.1973 ve 14565 sayılı RG)

Bununla beraber, Yozgat Çamlığı Milli Parkı'nın ilanından sonra, 09.08.1983 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nu yürürlüğe girene kadar, 6831 sayılı Kanun doğrultusunda 16 adet milli parkın ilanı yapılmış olup bu milli parklar ve ilan tarihleri aşağıda yer alan Tablo 8'de gösterilmiştir. Adı geçen milli parklardan, Gelibolu Yarımadası Milli Parkının milli park vasfı, 19.06.2014 tarih ve 6546 sayılı "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun" ile kaldırılmıştır.

Tablo 8: 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Öncesi İlan Edilen Milli Parklar

	Adı	**Bulunduğu İl**	**İlan Tarihi**	**Güncel Alanı (Ha)**
1	Yozgat Çamlığı	Yozgat	05.02.1958	267
2	Karatepe – Aslantaş	Osmaniye	29.05.1958	4.143
3	Soğuksu	Ankara	19.02.1959	1.186
4	Kuşcenneti	Balıkesir	27.07.1959	17.058
5	Uludağ	Bursa	20.09.1961	13.024
6	Yedigöller	Bolu	29.04.1965	1.623
7	Dilek Yarımadası – Büyük Menderes Deltası	Aydın	19.05.1966	27.598
8	Spil Dağı	Manisa	22.04.1968	6.801
9	Kızıldağ	Isparta	09.05.1969	80.200
10	Güllük Dağı – Termessos	Antalya	03.11.1970	6.700
11	Kovada Gölü	Isparta	03.11.1970	6.551
12	Munzur Vadisi	Tunceli	21.12.1971	42.674
13	Beydağları Sahil M.P.	Antalya	16.03.1972	31.166
14	Gelibolu Yarımadası Tarihi M.P.	Çanakkale	22.11.1973	33.000
15	Köprülü Kanyon	Antalya	12.12.1973	35.719
16	Ilgaz Dağı	Kastamonu-Çankırı	02.06.1976	1.118
17	Başkomutan Tarihi M.P.	Afyonkarahisar-Kütahya- Uşak	08.11.1981	34.834

Kaynak: (Aslankara, 1998: 180-184)

Bunlarla birlikte, çevre ve doğanın korunmasına ilişkin olarak Anayasal düzenlemelere bakıldığında, 1982 Anayasası'na kadarki süreçte Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanılan 1924 Anayasası ve 1961 Anayasası'nda çevre ve doğanın korunmasına yönelik doğrudan bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 1924 Anayasası'nda bu konuya dair dolaylı biçimde ilişkilendirilebilecek tek hükmün 74 üncü maddeye 05.02.1937 tarih ve 3115 sayılı Kanun ile sonradan eklenen "*Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk olunacak arazi ve ormanların istimlâk*

bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur" maddesi olduğu yorumu yapılsa da söz konusu madde doğanın korunmasından ziyade ormanların devletleştirilmesine ilişkin bedellerle ilişkilidir.

Diğer yandan, 1961 Anayasası'nda "Ormanların korunması ve geliştirilmesi" başlıklı 131 inci maddede; ormanların korunmasına, ormanda ya da yakınında oturun halkın kalkındırılmasına, ormanların geliştirilmesine ve ormanların tahribatına neden olacak hiçbir siyasi propagandaya izin verilemeyeceğine dair açık ve bağlayıcı hükümler bulunsa da bu hükümler genel olarak doğanın ya da çevrenin korunmasına yönelik değil, bu korunmanın bir parçası olan ormanların ve bölge halkının korunmasına yönelik hükümlerdir.

1982 Anayasası'nda ise, dönemin gelişmelerine uygun olarak çevre ve doğa ile ilgili hem devlete hem de kişilere sorumluluk yükleyen birden fazla maddenin bulunduğu görülmektedir. Bu maddelerden, çevrenin korunmasıyla doğrudan ilgili olan "Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması" başlığı altındaki 56 ncı maddede;

"*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.*

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler…" denilerek, hem çevre hakkına yer verilmekte hem de çevrenin korunması konusunda devlete ve vatandaşlara yükümlülük yüklenmektedir.

Bununla beraber, Konut Hakkı başlıklı 57 nci maddede de, şehir planlarında çevre şartlanın gözetilmesiyle ilgili olarak devletin tedbir alması gerektiğini hüküm altına almaktadır.

Diğer yandan Anayasa'nın 63 üncü maddesi ise "*Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması*" başlığı ve içerdiği hükümlerle 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun anayasal dayanağını teşkil etmektedir. Nitekim söz konusu maddede yer alan:

"*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir." hükümleri, hem belirli bir bölgenin hem de belirli bir alanın, tarih, kültür ve tabiat değerlerini göz önüne alarak koruma altına almayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte ormanların muhafazasına, geliştirilmesine ve orman köylüsünün korunmasına yönelik düzenlenen Anayasa'nın 169 ve 170 inci maddeleri de çevrenin ve doğanın korunması ile ilişkilendirilebilen ancak ormanlar özelinde bağlayıcı ödevler ve bu yönde sıkı tedbirler getiren hükümleri içermektedir.

Bu bağlamda çevrenin ve doğanın korunması, daha özelde ise korunan alanlar ile ilgili olarak 1924 ve 1961 Anayasalarında doğrudan bir hüküm bulunmamakla birlikte, halihazırda yürürlükte olan 1982 Anayasası'ndaki "*Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması*" başlığı altındaki 56 ncı madde ile "*Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması*" başlıklı 63 üncü maddede yer alan hükümlerin; konuya ilişkin kanuni düzenlemelere hukuki dayanak teşkil ettiği söylenebilir.

2.3. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Sonrası Süreçte Korunan Alan Mevzuat ve Uygulamaları

09.08.1983 tarih ve 2873 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce, milli park ve muhafaza ormanı statüsü ile yönetilmekte olan korunan alanlarımız, Kanun'un yayınlandığı 11.08.1983 tarihinden sonra, farklı ve yeni birçok statüye sahip olmuş,

yalnızca orman içindeki ve orman rejimine tabi alanlar değil, orman dışında yer alan bölgelerde de korunan alanların varlığı mümkün olmuştur. Diğer bir ifadeyle, 2873 sayılı Kanun çıkana kadar Türkiye'deki milli parkların ilanı, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25 inci maddesine dayanılarak ilan edilmelerinden dolayı ancak orman ve orman rejimine tabii alanlar dahilinde mümkün olabiliyordu. Bu durumu değiştiren durum ise Milli Parklar Kanunu olmuştur. Nitekim Kanun'un gerekçesinde de, uluslararası düzeydeki kuruluşlarca yapılan tanımlara ve ülkemiz şartlarına uygun biçimdeki milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının, orman dışı alanlarda da yönetim bütünlüğünü sağlayacak şekilde ayrılmasına, korunmasına ve yönetilmesine imkan vermekten bahsedilmiştir (Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, 1983).

Bununla birlikte, 1983 yılından itibaren korunan alanların tescil ve ilanının farklı bir boyuta geçmesinde, içerdiği farklı koruma statüleri ile 21.07.1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ile 09.08.1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu da önem taşımaktadır. Ancak korunan alanlara yeni statüler vererek onların sistematik olarak tahsisine, tesciline, ilanına ve yönetimine olanak sağlayan 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, adı geçen kanunlara kıyasla, korunan alanların yönetimine ilişkin değişimde daha çok öne çıkmaktadır.

Bu nedenle tez kapsamında, korunan alan statülerinin tanımlanması ve yönetimine ilişkin Türkiye'deki temel mevzuat, başta 2873 Sayılı Kanun olmak üzere 2863 Sayılı Kanun, 2872 Sayılı Kanun, 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 6831 Sayılı Orman Kanunu ve Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği açısından değerlendirilecek, korunan alanlar ile ilişkilendirilebilen diğer mevzuatlara da değinilecektir.

2.3.1. 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

1983 yılından önce 6831 sayılı Orman Kanunu hükümleri çerçevesinde sadece orman ve orman rejimine tabii alanlarda kısıtlı statülerle korumaya alınabilen korunan alanlar, 2873 sayılı Kanun'un çıkması ile çok farklı statülere ve yönetim uygulamalarına kavuşmuştur. Her ne kadar ismi Milli Parklar Kanunu olarak belirlenmişse de, 2873 sayılı Kanun'da, yalnızca milli park değil başkaca korunan alan statülerine de yer verilmiştir. Bu bağlamda, Milli Parklar Kanunu'nda yer verilen korunan alan kavramları, şu şekilde tanımlanmıştır:

> "***Milli park**; bilimsel ve estetik bakımından, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını,*
>
> ***Tabiat parkı**; bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme ve eğlenmesine uygun tabiat parçalarını,*
>
> ***Tabiat anıtı**; tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını,*
>
> ***Tabiatı koruma alanı**; bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını*" (Milli Parklar Kanunu, 1983: m.2) ifade etmektedir.

Bununla birlikte, ülkemizde korunan alan olarak kabul edilen koruma statüleri yalnızca 2873 sayılı kanunla sınırlı olmayıp Türkiye için bu statü ve korunan alan uygulamaları, farklı mevzuat dahilinde ve parça parça yer almaktadır. Öte yandan, adı geçen Kanun,

korunan alanlar bakımından yeni bir sayfa açan ve en kapsamlı kanun olarak görülse de, korunan alan tanımına da yer vermemektedir.

2873 sayılı Kanun'un uygulanmasını düzenlemek üzere, 12.12.1986 tarih ve 19309 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Milli Park Yönetmeliği bulunmaktadır. Yönetmelik milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı olarak ayrılacak yerler ve tabii objelerin, hangi kriterlere sahip olmaları gerektiğine, Kanun'daki tanımlarla paralel bir biçimde ve detaylandırarak yer vermiştir. Yönetmeliğe ilişkin dikkati çeken diğer bir husus ise, Kanun'da yer verilen korunan alan statülerinin yanında, Orman Kanunu'nun 25inci maddesinde yer verilen ve Orman Genel Müdürlüğü'nün yönetiminde olan orman mesire yerlerine, diğer bir adıyla orman içi dinlenme yerlerine ilişkin kriterlere de değinilmesidir.

Bununla birlikte, 2873 sayılı Kanun'a dayanılarak çıkartılan Milli Parklar Yönetmeliği'nin 6, 7 ve 8 inci maddelerinde de, adı geçen korunan alan yönetim statülerinin, hangi kriterlere sahip olmaları gerektiğine, adı geçen statülerin genelinde bulunması gerekli temel ilkelerin neler olduğuna da değinilmiştir. Temel ilkeler özetle, tabii ve kültürel kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi amacıyla koruma-kullanma dengesi gözetilerek mevcut toplumun istifadesine sunulması amacıyla belirlenmiştir. Milli Parklar Kanunu'nun 14üncü maddesi ile yasaklanan faaliyetlerin yapılmaması da, yine bu Yönetmeliğin uygulandığı alanlar için belirlenen temel ilkelerdendir.

Dikkat çeken önemli bir husus ise tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları ve tabiat parklarının devlet mülkiyetinde olmaları esas iken, milli parklarda bu mülkiyet türünün aranmasının bir zorunluluk olmadığıdır. Korunan alan statülerinden, milli park olarak tahsisi yapılacak alanlarda olması gereken kriterler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- "*Tabii ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımalıdır.*

- *Kaynak değerleri, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olmalıdır.*
- *Kaynak değerleri tahrip olmamış veya teknik ve idari müdahalelerle ıslah edilebilir durumda olmalıdır.*
- *Saha büyüklüğü, kaynak değerleri kesafeti yönünden, özel haller ve adalar dışında, en az 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan meydana gelmelidir. İdari ve turistik amaçlı geliştirme alanları bu asgari saha büyüklüğünün dışındadır*" (Milli Parklar Yönetmeliği, 1986: m.6).

Gerek tanım gerekse Yönetmelikle belirlenen kriterler dikkate alındığında, milli parklarda bulunması gerekli unsurların ve sahip oldukları işlevlerin; turistik, kültürel, rekreasyonel ve dinlenme amacına yönelik olduğu söylenebilir (Ayanoğlu, 1995:35).

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan korunan alan istatistikleri kapsamında, 2020 yılı sonu itibariyle ülkemizde 45 adet milli park bulunmakta olup, bu alanların toplam kapladığı alan 907.520 hektar olarak belirlenmiştir (Anonim, 2020f: 1-3): Bu milli parklardan en son tescili yapılan ise; Siirt ili, Merkez, Tillo ve Eruh ilçeleri sınırları dahilinde kalan ve DKMP tarafından mevzuat kapsamında milli parka uygunluğu yönünde tespiti yapılan bölgede, 14.08.2019 tarih ve 1421 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı uyarınca ilan edilen "Botan Vadisi Milli Parkı" dır. Söz konusu kararın 15.08.2019 tarih ve 30859 tarihli RG'de yayımlanmasını müteakip alanın milli park olarak tescili tamamlanmıştır.[1]

Tabiat Parkı statüsü ile tahsisi yapılacak yerlerde bulunması gereken özellikler ise, yine Milli Parklar Yönetmeliği'nde şu şekilde belirlenmiştir:

[1] 15.08.2019 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı'nda "Aydınlar" olarak yer alan ilçe, 16.08.2019 tarih ve 30860 tarihli RG'de "Tillo" olarak değiştirilmiştir.

- "*Milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olmalıdır.*
- *Kaynak ve manzara bütünlüğünü sağlayacak yeterli büyüklükte olmalıdır.*
- *Bilhassa açık hava rekreasyonu yönünden farklı ve zengin bir potansiyele sahip olmalıdır.*
- *Mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva edebilmelidir*" (Milli Parklar Yönetmeliği, 1986: m.6).

2873 Sayılı Kanun kapsamındaki korunan alan statülerinden, sayıca en çok olan tabiat parkları olup, 2020 sonu itibariyle Türkiye'de 250 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Kanun'un yürürlüğe girmesiyle ilanı mümkün olan tabiat parklarının ülkemizdeki ilk örneği 01.12.1983 yılında ilan edilen Muğla sınırları içerisindeki Ölüdeniz-Kıdrak Tabiat Parkı olmakla birlikte, tabiat parkının rekreasyon değeri günübirlik kullanım, tabii değeri deniz olarak belirlenmiştir (Anonim, 2020c).

Öte yandan, milli park ve tabiat parklarında, gerçek ya da özel hukuk tüzel kişileri lehine izin verilerek, turizme hizmet amaçlı tesis ya da binalar yapılabilir. Bunun için öncelikle kamu yararının bulunması ve o yerlere ait gelişme planlarının kesinleşmesi gerekmektedir. Bu şartların sağlanması durumunda müteşebbiş lehine tesis edilen intifa hakkı ise en fazla kırkdokuz yıl için verilir. Ancak, bu hakka dayanarak milli park ve tabiat parklarında yapılan işletmeciliğin, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca başarılı olduğunun belgelenmesi halinde, Tarım ve Orman Bakanlığı'nca rayiç bedel üzerinden tespit edilecek yeni değerle bu işletmelerdeki intifa hakkı doksandokuz yıla kadar uzatılabilir (Milli Parklar Kanunu, 1983: m.8).

Bununla beraber, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yer verilen korunan alanlardan, tabiat anıtı statüsü ile ayrılacak yerler ve tabii objeler için gerekli kriterler ise şöyledir:

- "*Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği tek veya nadir olmaları sebebiyle ilmi ve estetik yönden milli öneme sahip, bir veya bir kaç jeolojik ve jeomorfolojik formasyon ve bitki türleri gibi müstesna değerleri barındırmalıdır.*
- *Özellikle insan faaliyetlerinden çok az zarar görmüş veya hiç zarar görmemiş olmalıdır.*
- *Saha büyüklüğü milli parkları küçük, fakat koruma yönünden bütünlüğü sağlayacak yeterlikte olmalıdır*" (Milli Parklar Yönetmeliği, 1986: 7).

Tabiat anıtlarının tescili, 1983 yılında yürürlüğe giren Milli Parklar Kanunu ile mümkün hale gelmiş olmakla birlikte, Türkiye'deki ilk tabiat anıtı 19.12.1988 yılında ilanı yapılan Samandere Şelalesi Tabiat Anıtı'dır. Düzce sınırlarında bulunan ve halihazırda 10 hektarlık bir alana sahip olan tabiat anıtı, kaynak değeri olarak cadı kazanı, çağlayan ve çavlan gibi farklı jeolojik nitelikler ve anıt ağaçlara da sahip olan bakir ve varlıklı bir bitki örtüsünü haizdir (Anonim, 2018).

Yalnızca bilimsel ve eğitim çalışmaları amacıyla kullanılmak üzere ayrılan tabiatı koruma alanları, oldukça küçük ve civarında başkaca bir koruma ağının bulunmadığı sahalar olduğundan genellikle koruma işlevleri bakımından yetersiz durumdadırlar (Ülgen ve Zeydanlı, 2008: 136). Böyle yerlerin tabiatı koruma alanı statüsü ile tahsisinin yapılması için sahip olmaları gereken vasıflar da yine Milli Parklar Yönetmeliği'nde belirtilmiştir. Buna göre, bu alanların taşıması gereken kriterler şöyledir:

- "*Milli veya milletlerarası seviyede tipik, emsalsiz, nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği veya gizlediği tabii ve geleneksel arazi kullanım şekillerine ait örnekleri barındırmalıdır.*

- *Genellikle hassas ekosistemlere, habitatlara veya hayat şekillerine, biyolojik veya jeolojik önemli çeşitliliklere, zengin genetik kaynaklara sahip olmalıdır.*
- *Bu özellikleri ve farklılıkları; bilim, eğitim, araştırma kurumları veya ilgili kuruluşlar tarafından tespit edilmiş olmalıdır.*
- *Saha büyüklüğü, korunması gerekli değerlerin hayatlarını uzun süreli olarak devam ettirmelerine yeterli olmalıdır.*
- *Devletin mülkiyetinde olmalıdır*" (Milli Parklar Yönetmeliği, 1986: m.7).

Türkiye'de tescili yapılan 30 (otuz) adet tabiatı koruma alanı mevcut olup, bunlardan ilki, karaçam meşceresi kaynak değeri ile 18.04.1987 yılında ilanı yapılan Kasatura Körfezi Tabiatı Koruma Alanı'dır (Anonim, 2019).

Yukarıda tanımlarına ve tahsisleri için sahip olmaları gereken kriterlere yer verilen korunan alan statülerinin tamamı Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hizmet birimi olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP) tarafından yönetilmektedir. Diğer taraftan milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarına yönelik tescil, ilan, imar planları, denetim faaliyetleri gibi hususlar 12.12.1986 tarihli Milli Park Yönetmeliği ile birlikte 23.03.2012 tarih ve 28242 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik*" ve 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*" kapsamında yürütülürken, orman içi dinlenme yerlerine (orman mesire yerleri) ilişkin tanım ve kriterler Milli Park Yönetmeliği'nde yer almasına rağmen, bu alanlar istatistiki veri çalışmalarında korunan alanlara dahil edilmemektedir. Yönetimi Orman Genel Müdürlüğü (OGM) uhdesinde olan bu alanların ayrılması, planlanması, işletilmesi, yönetilmesi veya iptal edilmesine dair usul ve esasların ise 05.03.2013 tarih ve 28578 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Mesire Yerleri Yönetmeliği"* kapsamında belirlendiği görülmektedir.

Bunlarla beraber, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda adı geçen korunan alanların tescil ve ilanına da değinmek yerinde olacaktır. Buna göre, bir yerin milli park olarak ilan edilebilmesi için, öncelikle Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hizmet birimi olan DKMP tarafından o alanın Milli Parklar Yönetmeliği'nin 6 ve 7 nci maddeleri ile belirlenen ilkeler kapsamında milli park niteliklerine sahip olduğunun tespiti gerekmektedir (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: 19).

Tarım ve Orman Bakanlığı'nca milli park özelliklerine sahip olduğunun tespiti yapılan alanlar Cumhurbaşkanlığı'na sunulur, bunun üzerine Cumhurbaşkanı Kararı'nın resmi gazetede yayımlanması üzere, söz konusu alanın milli park olarak tescili tamamlanmış olur. Bununla beraber, 02.07.2018 tarihinden önce, Bakanlıkça yapılan tespit Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na sunulmakta, "*Millî Savunma Bakanlığının olumlu görüşü, Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıkların görüşü de alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı*" ile milli park olarak belirlenmekteydi. Ancak, bu tarihte çıkan 700 sayılı KHK'nin 79uncu maddesi ile, Bakanlığın tespiti ve Cumhurbaşkanı Kararı, bir alanın milli park olarak tescili için yeterli olmaktadır (Milli Parklar Kanunu, 1983: 3).

2873 Sayılı Kanun kapsamındaki korunan alanlardan tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarına ilişkin tescil işlemleri ise, bu alanların orman ve orman rejimi içerisinde yer alıp almadığına göre değişiklik göstermektedir. Şöyle ki, orman ve orman rejimine tabii yerlerde, korunan alan statüsü için gerekli kriterlerin tespiti ve bu yerlerin adı geçen statülerle tescil edilmesi işlemleri Tarım ve Orman Bakanlığı'na aittir. Bununla beraber, "*Orman ve orman rejimi dışında kalan yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanı belirlenmesine veya Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenmiş olanların işlemlerinin tamamlanması için gerekli yerlerin orman rejimine alınmasına Cumhurbaşkanınca karar verilir ve bu alanlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tescil edilir*." 2 Temmuz 2018 tarih ve 700 sayılı KHK'nın yayımlanmasından önce, mevzuat

hükmündeki "Cumhurbaşkanınca karar verilir" ibaresi, "*ilgili bakanlıkların görüşü alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir*" şeklindeyken, söz konusu KHK'nın 79 uncu maddesi ile karar verme yetkisi Cumhurbaşkanlığı makamına verilmiştir (Milli Parklar Kanunu, 1983: 3).

Diğer yandan, milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarındaki kaynak değerlerine dair envanter çalışmaları, korumaya alınacak alanların adı geçen statülere sahip olup olmadıklarının tespiti ve gerekli durumlarda sınır ya da statü değişikliğine yönelik çalışmalar, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın hizmet birimi olan DKMP'nin alt birimi olan Milli Parklar Daire Başkanlığınca yürütülmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021b).

2.3.2. 2872 Sayılı Çevre Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

1982 Anayasası olarak da bilinen 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın kabulünden sonra, çevreye ilişkin yasal düzenlemelerin de arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, 11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2872 Sayılı Çevre Kanunu, çevrenin korunmasına yönelik konuları bütünleşik olarak doğrudan ele alan ilk yasal düzenleme olarak kabul edilebilir. Çokça defa değişikliğe uğrayan, hem vatandaşları hem de devleti çevrenin korunmasında müşterek sorumlu tutan Çevre Kanunu'nun amaçları oldukça geniş olup özetle su, toprak ve hava kirliliğinin önlenmesi, çevreyi tüm yurttaşların ortak varlığı olarak değerlendirmesi, arazi ve doğal kaynakların hem kırsal hem de kentsel alanda koruma-kullanma dengesini gözetmesi, tabii ve tarihi zenginlikleri bugün ve sonraki nesiller için korumayı amaçlaması, yaşam kalitesini geliştirmek ve güvenceye almak için gereken uygulamaları sosyoekonomik kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak düzenlemeyi amaçlaması gibi birçok farklı konuda hükümler içermektedir (Özdek, 1993: 133).

Bununla birlikte, 11.03.1988 tarih ve 19751 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3416 sayılı "*2872 Sayılı Çevre Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun*" ile yapılan değişiklikler, Çevre Kanunu kapsamındaki korunan alanların yönetimi açısından önemli bir gelişmedir. Zira, adı geçen 3416 Sayılı Kanun'un 4 üncü maddesine istinaden, 2872 sayılı Kanunun 9uncu maddesinde düzenlemeye gidilerek Bakanlar Kurulu'na "*ülke ve dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan çevre kirlenmeleri ve bozulmalarına duyarlı alanları, tabii güzelliklerin ileriki nesillere ulaşmasını emniyet altına almak üzere gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi amacıyla Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan etme*" yetkisi vermiştir. Söz konusu düzenleme, hâlihazırda 2872 Sayılı Kanun'un 9uncu maddesinin birinci fıkrasının (d) bendinde bazı değişikliklerle yer almakta olup 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK'nın 187 nci maddesi uyarınca Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Bölgesinin tespiti, ilanı ve bu alanlarda uyulacak esaslar ile plan ve projelerin nasıl yürütüleceğini belirleme yetkisi Cumhurbaşkanı'na devredilmiştir.

Bununla birlikte, ÖÇK Bölgelerinin tespitine dair ilke ve esaslar, 19.07.2012 tarih ve 28358 sayılı RG'de yayınlanan "*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik"* in 13 üncü maddesi ile belirlenmiştir. Aşağıda yer verilen özelliklerden biri ya da birkaçına sahip bölgeler, ÖÇK Bölgesi olarak kabul edilebilir. Buna göre;

- "*Türkiye ve dünya ölçeğinde nadir biyolojik, ekolojik ve jeomorfolojik özellikleri içeren.*
- *Kara ve su ekosistemi bir bütünlük ve devamlılık gösteren.*
- *Canlı tür ve çeşitleri bakımından endemik, nadir ve nesli tehdit ve tehlike altında olan türleri barındıran.*

- *Doğal, tarihi, ve kültürel değerler açısından milli ve milletlerarası önemi haiz, ancak kentleşme, ulaşım, turizm, tarım ve sanayi gibi sektörlerin tehdidi ve baskısı altında ekolojik açıdan hassas olan alanları içeren.*
- *Gelişmiş yerleşme bölgeleri dışında kalan, ekolojik değerleri esas alarak korunması ve geliştirilmesi gereken.*
- *Sahip olduğu biyolojik ve ekolojik özelliklerin bozulmadan devamlılığını sağlayacak, çevresindeki mekan ve sektörel ilişkiler itibarıyla bütünlük taşıyan, ekosistem bütünlüğünü sağlayan.*
- *Doğal ya da yarı doğal ekosistemleri temsil eden, önemli ya da tehlike altındaki tür popülasyonlarını içeren.*
- *Doğal ve kültürel etkileşimin ve geleneksel kullanımın devamlılığını sağlayan.*
- *Doğal yaşam gerekleri göz önüne alınarak uygun faaliyetlere olanak sağlayan*." alanlar, TVKGM tarafından re'sen ya da talebe bağlı olarak ÖÇK Bölgesine uygun olarak kabul edilebilir (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: 19).

Diğer taraftan, yukarıda yer alan kriterler kapsamında belirlenen alanlar, TVKGM tarafından Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Makamına ve Bakanın teklifi ile Cumhurbaşkanı'na sunulur. Cumhurbaşkanı Kararı'nın Resmi Gazete'de yayımlanması ile de, ÖÇK Bölgesinin tescil işlemi tamamlanmış olur (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: m.18). Buna ilişkin olarak, son dönemde ilan edilen Marmara Denizi ve Adalar Özel Çevre Koruma Bölgesi örnek gösterilebilir. Adı geçen ÖÇK Bölgesi, 04.11.2021 tarih ve 4758 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı'nın 05.11.2021 tarih ve 31650 sayılı RG'de yayımlanması ile ÖÇK Bölgesi olarak tespit ve ilan edilmiştir (Cumhurbaşkanı Kararı, 2021).

Bununla beraber, 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK öncesi süreçte ÖÇK Bölgesi olarak ilan edilme işlemi ise, Bakanın teklifinin Bakanlar Kurulu'na sunulmasını müteakip, Bakanlar Kurulu kararının RG'de yayımı ile gerçekleşmekteydi. Örneğin, deniz alanında

ilan edilen Türkiye'nin ilk koruma alanı olan Finike Denizaltı Dağları ÖÇK Bölgesi, mülga Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 10.07.2013 tarih ve 6771 sayılı yazısı üzerine, 2872 sayılı Çevre Kanununun 9 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca alınan 22.07.2013 tarih ve 2013/5153 sayılı kararın 16.08.2013 tarih ve 28737 sayılı RG'de yayımlanması ile ilan edilmiştir (Bakanlar Kurulu Kararı, 2013). Ayrıca bu alanın ÖÇK Bölgesi statüsüyle ilan edilmesinin, Akdeniz Balıkçılığı Genel Komisyonu (GFCM) ile Barselona ve Bern Sözleşmelerinden Türkiye için doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesi konusunda önemli bir adım olduğu da söylenebilir (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2021a).

Öte yandan, 2872 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 3416 sayılı Kanun'un 11.03.1988 tarihinde yürürlüğe girmesi ile tahsisine imkân tanınan ÖÇK Bölgeleri ilk olarak 05.07.1988 yılında ilan edilmiş olup, bunlar Gökova, Köyceğiz-Dalyan ve Fethiye-Göcek'te yer almaktadır (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2021b).

ÖÇK Bölgelerinin, 2872 sayılı Kanun kapsamındaki korunan alan yönetim uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturduğu ifade edilebilir. Nitekim, Tarım ve Orman Bakanlığı DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'na göre 31.12.2020 itibariyle Türkiye'deki toplam 18 adet ÖÇK Bölgesinin kapladığı 2.601.568 hektarlık alan, oransal olarak 783.562 km²lik Türkiye yüzölçümünün %3.32'sine denk gelmektedir (Anonim, 2020f: 1-3). Bu oranın önemi, çağdaş anlamda korunan alanların temeli kabul edilen ve 2020 yılsonu itibariyle Türkiye'de sayıları 45 adet olan milli parkların kapladığı toplam 907.520 hektarlık alan göz önüne alındığında daha net anlaşılacaktır.

Diğer yandan, Tarım ve Orman Bakanlığı DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'ndaki bilgiler ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesindeki TVKGM'nin resmi sitesindeki bilgilerin tam olarak uyuşmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, 31.12.2020 tarihi itibariyle korunan alan bilgilerinin yer

aldığı Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda, "…*ÖÇK alanlarına ilişkin sayı ve alan büyüklükleri; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü)'ndan temin edilmiştir.*" notuyla 18 adet ÖÇK Bölgesinin toplam alan büyüklüğü 2.601.568 hektar olarak belirtilirken (Anonim, 2020f), TVKGM'nin resmi sitesinde yine 18 adet ÖÇK Bölgesi için toplam alan 2.582.968 hektar (25.829,68 km^2) olarak yer almaktadır (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2021b).

2.3.3. Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında korunan alan olarak kabul edilerek istatistiki tablolara dahil edilen alan korumaya dair diğer statüler ise sulak alanlara aittir. DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda belirtilen korunan alan istatistiklerinde "Ramsar Alanı, Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan ve Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan" olarak alt başlıklara bölünen sulak alanlar, 2872 Sayılı Kanun'da:

> "*Doğal veya yapay, devamlı veya geçici, suları durgun veya akıntılı, tatlı, acı veya tuzlu, denizlerin gelgit hareketlerinin çekilme devresinde altı metreyi geçmeyen derinlikleri kapsayan, başta su kuşları olmak üzere canlıların yaşama ortamı olarak önem taşıyan bütün sular, bataklık, sazlık ve turbiyeler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan kalan yerler*" (Çevre Kanunu, 1983: m.2) olarak tanımlanmıştır.

Bununla birlikte, Çevre Kanunu'nun 9 uncu maddesinin (e) bendinde de, sulak alanların ekolojik dengelerinin ve tabii özelliklerinin korunmasının esas olduğu, bu alanları doldurmak ya da kurutmak ile arazi elde edinilemeyeceği, bu şekilde bir arazi kazanımı halinde buna sebep olanlarca sulak alanın eski haline getirilmesi gerektiği, ayrıca sulan alanların ne şekilde yönetileceğine ve korunacağına ilişkin hususların Tarım ve Orman

Bakanlığı tarafından hazırlanacak bir yönetmelik ile belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Bu bağlamda hazırlanan 04.04.2014 tarih ve 28962 tarihli Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'ne bakmak yerinde olacaktır. Söz konusu Yönetmelik yalnızca 2872 sayılı Kanun'un 9 uncu maddesine değil aynı zamanda 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 17.5.1994 tarihli "*Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme*" ve 10.07.2018 tarihli "*1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 410 uncu ve 420 nci maddeleri*" ne dayanılarak hazırlanmıştır (Sulak Alanların Korunması, 2014: m.2).

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'nde tez kapsamında dikkate alınması gereken tanımlardan ilki "*Ulusal öneme haiz sulak alan ve Ramsar Alanı listesinde bulunmayan sulak alanları*" ifade eden "mahalli öneme haiz sulak alanlar"dır. Türkiye'de 2020 yılı sonu itibariyle 13 adet bulunan bu vasıftaki sulak alanların kapladığı toplam alan 14.513 hektar olup ilk mahalli öneme haiz sulak alanlar 23.02.2016'da ilan edilmiştir. Bu tarihte ilan edilenler Yalova'daki Hersek Gölü, Konya'daki Samsam Gölü, Çankırı'daki Bakkal Gölü, Sinop'taki Aksaz Gölü ve Ordu'daki Çiğ Gölü'dür (Anonim, 2020a).

Ulusal öneme haiz sulak alanlar ise, Yönetmelik'te "*Sözleşmenin Taraflar Toplantısında kabul edilen Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alan Kriterlerinden en az birine sahip olan sulak alanları*" (Sulak Alanların Korunması, 2014: m.3) olarak tanımlanmıştır. Tanımdaki uluslararası önem sahip sulak alanlar, Yönetmelik'te Ramsar Alanı olarak da belirtilmiş olup bu iki sulak alan türü aynı anlamı ifade etmektedir. Bununla birlikte tanımda yer alan sözleşme ile kastedilen ise, 17.5.1994 tarih ve 21937 sayılı RG'de yayımlanarak yürülüğe giren "*Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme"* dir. 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalandığından dolayı Ramsar Sözleşmesi olarak da bilinen bu sözleşmede yer alan söz konusu kriterler şunlardır (Çağırankaya ve Meriç, 2013: 10):

- "*Bir sulak alan eşine az rastlanır veya sıra dışı biyo-coğrafi bölgedeki sulak alanlara dair özgül bir örnek oluşturuyorsa; (nadirlik, tipiklik)*
- *Bir sulak alan kayda değer miktarda nadir, tehlikeye düşebilir veya tehlike altındaki bitki ve hayvan türlerini destekliyorsa veya bu türlerin bir veya daha fazla bireylerini (kayda değer sayıda) içeriyorsa;*
- *Bir sulak alan flora ve faunanın özellikleri ile kalitesinde dolaylı bir bölgenin ekolojik ve genetik çeşitliliğini sürdürebilmek için özel bir değere sahipse veya; bir sulak alan, endemik bitki veya hayvan türleri veya toplulukları açısından özel bir değere sahipse veya; Bir sulak alanın değerlerini, verimliliğini veya çeşitliliğini gösterecek özellikteki su kuşu gruplarından önemli sayıda su kuşunu düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*
- *Bir sulak alan, bitki veya hayvanların biyolojik döngülerinin kritik safhalarında bu bitki ve hayvan türlerine habitat olması açısından özel bir öneme sahipse uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*
- *20.000 su kuşunu düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*
- *Popülasyonlar hakkında veri edinmenin mümkün olduğu yerde bir sulak alan, su kuşlarının bir tür ya da alt türlerinin popülasyonundaki bireylerin %1'ini düzenli olarak destekliyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*
- *Önemli bir oranda doğal balık alt türlerini veya ailelerini, yaşam evrelerini, sulak alanın yararları ve/veya değeri, dolayısıyla küresel biyolojik çeşitliliğine işaret eden türler arası ilişkileri ve/veya popülasyonları barındırıyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*
- *Sulak alanın içinde veya buna bağlı başka bir yerde, balıklar için önemli bir besin kaynağına sahipse, yumurtlama ortamı ise veya yavru balıkların beslenme ve*

barınma ortamı ve/veya balıkların göç yolu üzerinde bulunuyorsa uluslararası öneme sahip sulak alan olarak nitelendirilebilir.

- *Sulak alan, sukuşları dışında sulak alana bağlı tür veya alttürlerin dünya popülasyonunun %1 'ni düzenli olarak bulunduruyorsa uluslararası sulak alan olarak nitelendirilebilir.*"

Bununla birlikte, ulusal sulak alanların tescil ve ilanında hem Tarım ve Orman Bakanlığı hem de Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı rol oynamaktadır. Bu bağlamda, milli parklar hariç olmak üzere, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda yer korunan alan statülerine benzer şekilde, orman ve orman rejimine tabii alanlar ile Tarım ve Orman Bakanlığı'nın tasarrufunda olan yerler bu bakanlık tarafından, bunun dışında kalan yerlerde ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından tescil ve ilan edilir. Bu tescil ve ilan işlemlerinde Ulusal Sulak Alan Komisyonunun (Ulusal Komisyon) önemi büyüktür. Zira, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirme sonucunda, sulak alanın ulusal öneme haiz olduğu tespitine varılması durumunda, değerlendirme ve tespite ilişkin dosya, karar verilmesi amacıyla Ulusal Komisyona iletilir, burada da alan için ulusal öneme haiz vasfına sahip olduğu yönünde karar verilmesi durumunda tescil için yetkili bakanlık devreye girer ve sulak alan, ulusal öneme haiz vasfına kavuşmuş olur. Mahalli öneme haiz sulak alanlar ise, mülki sınırlar göz önünde bulundurularak, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın taşra teşkilatı tarafından tespit edilerek hazırlanan raporun mahalli sulak alan komisyonunda (mahalli komisyon) görüşülmesi ve ardından DKMP'nin onayına sunulması ile belirlenmiş olur. Ek olarak, bu vasıftaki sulak alanların yönetimi ve buralarda verilecek izinler Tarım ve Orman Bakanlığı'nın taşra teşkilatı ile mahalli sulak alan komisyonu tarafından yürütülmekteyken, ulusal öneme haiz sulak alanlardaki yönetim ve verilecek izinler, DKMP uhdesindedir (Sulak Alanların Korunması, 2014: m.18-19).

Ülkemizde, sulak alanların tescil edilerek koruma altına alınmasını sağlayan Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği sonrası, ulusal öneme haiz sulak alan vasfı ile tescil edilen alanların sayısı 59'a ulaşmış olup bunlardan 2020 yılında tescilleri gerçekleştirilen Edirne'deki Meriç Deltası, Konya'daki Kozanlı (Gökgöl) Gölü ve Samsun'daki Yeşilırmak Deltası, DKMP tarafından yayınlanan korunan alan istatistikleri kapsamında, 31.12.2020 tarihi itibariyle listeye en son dahil edilen ulusal öneme haiz sulak alandır (Anonim, 2020d).

Diğer yandan, ulusal öneme haiz sulak alanların belirlenmesinde Ulusal Komisyon'un görev alması katılımcılığa, mahalli öneme haiz sulak alanların belirlenmesinde ve bu alanlara dair iş ve işlemlerin yürütülmesinde mahalli komisyonun dahil olması ise hem katılımcılığa hem de yerelden yönetim modeline örnek olarak gösterilebilir. Nitekim adı geçen komisyonlar, oldukça geniş katılımlı ve sulak alanların mahallindeki bölgeler de göz önünde tutularak belirlenen görevli ve ilgili kişilerin dahil olması ile oluşturulmuştur. Bu bağlamda, ulusal komisyon "*Tarım ve Orman Bakanlığı Bakan Yardımcısının başkanlığında, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü, Su Yönetimi Genel Müdürü, Devlet Su İşleri Genel Müdürü, Orman Genel Müdürü, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürü, Tarım Reformu Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürü yükseköğretim kurumlarının sulak alanlarla ilgili bilim dallarından, aynı daldan olmamak şartıyla iki, sulak alanlar konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından iki olmak üzere toplam 14 kişiden*" (Sulak Alanların Korunması, 2014: 31) teşekkül etmekteyken mahalli komisyon "*il valisi veya valinin görevlendireceği vali yardımcısı başkanlığında, Bakanlık (Doğa Koruma ve Milli Parklar) Bölge Müdürü, Tarım ve Orman İl Müdürü, Doğa Koruma ve Milli Parklardan sorumlu İl Şube Müdürü, DSİ Bölge Müdürü, Orman Bölge Müdürü, Çevre ve Şehircilik İl Müdürü, toplantı gündemi içeriğindeki sulak alanın*

bulunduğu ilçenin kaymakamı, belediye mücavir alanı içerisinde ise ilgili belediye başkanı, il ziraat odası başkanı, varsa su ürünleri kooperatiflerinden bir, avcılık ve atıcılık derneklerinden bir, mahalli üniversitelerin ilgili bilim dallarından, aynı daldan olmamak şartıyla iki, sulak alanlar konusunda faaliyet gösteren mahalli sivil toplum kuruluşlarından bir temsilcinin katılımı ile" (Sulak Alanların Korunması, 2014: 31-35) oluşmaktadır.

Bununla birlikte, 2872 sayılı Çevre Kanunu kapsamında değerlendirilen sulak alanlardan bir diğeri ise, Türkiye'nin 1994 yılında taraf olduğu Ramsar Sözleşmesi gereğince ilan edilen sulak alanları ifade eden ve aynı zamanda "uluslararası öneme haiz sulak alan" olarak da isimlendirilen Ramsar Alanlarıdır. Bu alanların tespit ve ilanı için öncelikle, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın taşra teşkilatınca Ramsar Sözleşmesiyle belirlenen 9 adet kriterden en az birine sahip olduğu kararı verilen sulak alanla ilgili olarak mahalli komisyon tarafından bir değerlendirme yapılarak yine karar verilmesi için bu değerlendirme dosyası Tarım ve Orman Bakanlığı'na iletilir. Bakanlık, farklı kurum ve kuruluşlardan görüş topladıktan sonra kendi değerlendirmesini de içeren dosyayı Ulusal Komisyona sunar. Komisyonca uygun görüş verilmesini müteakip söz konusu sulak alan Ramsar alanı olarak Resmi Gazete'de yayımlanır ve Ramsar listesine eklenmiş olur. Ramsar alanı olarak ilan edilen sulak alanlar için Tarım ve Orman Bakanlığı'nca "*Ramsar Sözleşmesi Sulak Alan Yönetim Planı Rehberi*" esas alınarak bir yönetim planı hazırlanır ya da hazırlatılır. Bu yönetim planlarının hazırlık aşamasına ilgili bakanlıkların, yerel yönetimlerin, bilim insanlarının ve valiliklerin de katılmaları sağlanır. Ayrıca bu alanlar dahilinde milli park, tabiat parkı, doğal sit ya da ÖÇK Bölgesi gibi başka statülerdeki korunan alanlar da olabilir. Böyle bir durumda yönetim planları da mevcut durum göz önünde bulundurularak hazırlanır (Sulak Alanların Korunması, 2014: m.27-28).

Türkiye'de 31.12.2020 tarihi itibariyle sayıları 14'e ulaşan Ramsar Alanlarından 28.05.1994 yılında ilanları gerçekleştirilen Manyas (Kuş) Gölü (Balıkesir), Burdur Gölü

(Burdur), Göksu Deltası (Mersin), Seyfe Gölü (Kırşehir) ve Sultansazlığı (Kayseri) Ramsar Alanları, bu vasfa sahip ilk alanlar olma özelliğini taşımaktadırlar (Anonim, 2020b).

2.3.4. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

21.07.1983 tarihinde kabul edilen ve 1 inci maddesinde de belirtildiği üzere "*korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek*" amacıyla hazırlanan 2863 sayılı Kanun, 23.07.1983 ve 18113 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983).

2863 sayılı Kanun'un amacını, kapsamını ve ne şekilde uygulandığını daha iyi aktarabilmek adına, bazı tanımlara değinmek yerinde olacaktır. Buna göre, adı geçen Kanun'un 3 üncü maddesinde yer alan;

> **Kültür varlıkları:** "*Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.*"
>
> **Tabiat varlıkları:** "*Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.*"
>
> **Sit:** "*Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal*

yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır."

Taşınır tabiat varlıkları: "*Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerlerdir.*" (Kültür ve Turizm Varlıklarını Koruma Kanunu, 1983: m.3)

2863 Sayılı Kanun'a ilişkin olarak tez kapsamında yer verilecek olan doğal (tabii) sit kavramı ise, Kanun'un yine 3 üncü maddesinde "*Jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar*" olarak tanımlanmıştır.

Tanımlara dikkat edildiğinde, her ne kadar benzer özelliklere sahip oldukları görünse de, "tabiat varlıkları" korunması gerekli anıt ağaçları, mağaraları ya da ağaç toplulukları gibi doğal varlıkları, "doğal sitler" benzer özelliklerinden dolayı koruma gerektiren tabii bir alanı ifade etmektedir.

Bununla birlikte, 2863 sayılı Kanun'un 7, 8 ve 10 uncu maddelerine dayanılarak çıkarılan önemli bir yönetmelik ise, 13.02.2012 tarih ve 28232 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik*" tir. Ancak, Yönetmeliğin amaç ve kapsamının belirtildiği 1 inci maddesinde yer aldığı üzere adı geçen yönetmelik, tespit ve tescillere ilişkin belirlenen usul ve esasları düzenlerken doğal sitleri hariç tutmuştur. Bunun sebebi ise 2863 sayılı Kanun'da yer alan Ek 4 üncü maddedeki "*taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanunda öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır.*" hükmüdür.

Üzerinde durulması gereken doğal sitlerin tespit ve tescillerine yönelik hükümler ise "*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik*" dahilinde yer almaktadır. Söz konusu yönetmelikle, aşağıdaki özelliklerden biri ya da birkaçına sahip olan alanların, doğal sit olarak tespit ve tescil edilebileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre:

- "*Ekosistem işlevlerini sürdürebilecek yeterli büyüklükte olan*
- *Tür, genetik, habitat ve ekosistem çeşitliliği açısından önemli biyolojik çeşitlilik değerlerine sahip*
- *Bölgesel, ulusal veya dünya ölçeğinde nesli tehdit ve tehlike altında olan, dar yayılımlı veya endemik türleri barındıran veya bu türlerin yaşamlarının belirli bir dönemini geçirdikleri habitatları içeren*
- *Tehdit altındaki ekosistemlerin veya yok olma tehlikesi altında bulunan türlerin korunması açısından bu türleri temsil etme kabiliyetine sahip*
- *Kaynak ve peyzaj bütünlüğünü sağlayan sosyal, kültürel ve rekreasyonel değere sahip*
- *İnsan müdahalesinin olmadığı veya sınırlı müdahalenin olduğu doğal yapısını muhafaza edebilen*
- *Tipik, doğal, nadir özellikler taşıyan*
- *İçerdiği tür ya da habitatları diğer tür ya da habitatlara göre daha ilgi çekici olan*
- *Hidrolojik-hidrojeolojik açıdan ekolojik önemi bulunan yer üstü ve yeraltı su kaynaklarına sahip*
- *Göçmen kuş türlerine ait bir habitatı temsil eden*
- *Mevcut ve potansiyel habitat tiplerini içine alacak biçimde ekolojik rehabilitasyon veya ekolojik restorasyon çalışmaları ve ıslah yöntemleri ile yeniden kazanılabilen*

- *Biyolojik çeşitliliğin uzun vadeli devamlılığını sağlayacak doğal süreçleri ve türleri muhafaza eden"* alanlar, doğal sit olarak ayrılabilir (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: 6).

Bununla birlikte doğal sit alanları, ihtiva ettikleri özelliklere göre, üç kategoriye ayrılmışlardır. Doğal sitlerde izin verilecek faaliyetler korunması gereken özellikler, yer aldıkları kategoriye göre değişkenlik göstermektedir. Söz konusu kategoriler şu şekildedir:

> **"*Kesin korunacak hassas alanlar:*** *Kaynak değerlerinin korunması için; alan kullanımı ve alana tüm etkilerin sınırlandırıldığı, gerektiğinde insanların bölgeye girişlerinin engellendiği, bilimsel araştırmalar, eğitim ya da çevresel izleme amacıyla özel önlemler alınarak korunacak kara, su, deniz alanları olup, Cumhurbaşkanı Kararı ile ilan edilerek yapı yasağı getirilen mutlak korunması gereken alanlardır.*
>
> ***Nitelikli doğal koruma alanları:*** *Doğal yapısı değişmemiş veya az değişmiş, modern yaşam ve önemli ölçüde insan faaliyetleri tarafından etkilenmemiş, doğal süreçlerin hakim olduğu, koruma amaçlarına uygun olarak yörede yaşayanların alanın mevcut kaynaklarını kullanmasını sağlayarak doğal hayata dayalı geleneksel yaşam şekillerinin korunduğu kara, su, deniz alanlarıdır.*
>
> ***Sürdürülebilir koruma ve kontrollü kullanım alanları:*** *Barındırdığı siluet, jeolojik ve ekolojik değerlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla alanın potansiyeli ve kullanım özellikleri göz önünde bulundurularak, kesin korunacak hassas alan ve nitelikli doğal koruma alanlarında izin verilen faaliyetlere ek olarak doğal ve kültürel bakımdan uyumlu düşük yoğunlukta faaliyetler, entegre tesis, turizm ve yerleşimlere izin veren alanlardır*" (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: 7-10).

Bununla birlikte, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 16.10.2019 tarih ve 36 no.lu toplantısı neticesinde alınan aynı tarihli İlke Kararı (109 Sayılı İlke Kararı, 2019) ile 10.09.2020 tarih ve 37 no.lu toplantısı sonucunda alınan aynı tarihli İlke Kararı (111 Sayılı İlke Kararı, 2020) uyarınca adı geçen doğal sit kategorileri için koruma ve kullanma koşulları detaylandırılmıştır.

İlke kararları ile gelen, Nitelikli Doğal Koruma Alanlarında bungalov yapılamayacağının açıkça yasaklanması hususu önem arz etmektedir. Ancak bu yasağın ortaya konulduğu maddenin devamında yer alan "*...milli park alanları ve tabiat parklarında Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelikte yapılan 16/03/2020 tarihli değişiklikten önce onaylanmış Uzun Devreli Gelişim Planlarına veya Gelişim Planlarına uygun şekilde yapılmış olmak ve mevcut yapıların tadilat-tamirat harici yeni yapı yapılmamak koşuluyla mevcut bungalov faaliyetine devam edilebilir*." hükmü ile söz konusu yasağın mutlak olmadığı ifade edilmiştir (111 Sayılı İlke Kararı, 2020).

Bununla birlikte, doğal sitler ve tabiat varlıklarının tescil ve ilanı için ise öncelikle 5 kişiden az olmayacak şekilde Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğünce kurulan araştırma ekibince tespit yapılır ve hazırlanan Tespit Raporu, değerlendirme için Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonuna gönderilir. Bölge Komisyonunun değerlendirmesi neticesinde tescil kararının alınması halinde, bu karar Genel Müdürlüğe gönderilir. Ayrıca kararın bir örneği de oradaki il müdürlüğünde tutulur. Genel Müdürlüğün kararı eksik ya da hatalı bulması durumunda tekrar değerlendirilmesi için il müdürlüğüne ve buradan da Bölge Komisyonuna gönderilir. Diğer taraftan, Genel Müdürlüğün tescile ilişkin kararı uygun bulması halinde Bakan onayı için karar Bakanlık Makamına, tescil kararında yapı yasağının olması durumunda ise Bakanlık makamınca da Cumhurbaşkanlığına sunulur. Dolayısıyla tescil işlemi Bakan onayı ya da

Cumhurbaşkanı kararı alınması ile tamamlanmış olmaktadır (Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayı, 2012: 17).

Diğer taraftan TVKGM tarafından, mevcut ya da yeni tescil edilecek doğal sitlerin kategorilerinin belirlenebilmesi ve bu alanların sahip oldukları flora, habitat, peyzaj ya da jeomorfolojik gibi değerlerin veya sınırlarının belirlenmesine yönelik olarak "Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar" hazırlanmış olup hâlihazırda adı geçen teknik esaslar kullanımdadır (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 2013).

2.3.5. 4915 Sayılı Kara Avcılığı Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

Korunan alanların yönetimine ilişkin diğer bir yasal düzenleme ise, 11.07.2003 tarih ve 25165 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 01.07.2003 tarih ve 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'dur. Tarım ve Orman Bakanlığı'nca her sene yayınlanan korunan alan istatistiklerinde "Yaban Hayatı Geliştirme Sahası (YHGS)" ismi ile yer verilen koruma alanlarının dayanağı, 13.05.1937 tarih ve 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'nu yürürlükten kaldıran 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu'dur (Kara Avcılığı Kanunu, 2003: m.34).

Mülga 3167 sayılı Kanun'da yer almamakla birlikte, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, adı geçen Kanunun "Tanımlar" başlığı altındaki 2 nci maddesinin 12 nci fıkrasında "*Av ve yaban hayvanlarının ve yaban hayatının korunduğu, geliştirildiği, av hayvanlarının yerleştirildiği, yaşama ortamını iyileştirici tedbirlerin alındığı ve gerektiğinde özel avlanma plânı çerçevesinde avlanmanın yapılabildiği sahalar*" olarak tanımlanmıştır (Kara Avcılığı Kanunu, 2003: m.34). Bu sahaların hangi amaçla ne şekilde idare edileceğini belirlemek için ise "*Yönetim ve Gelişme Planları" hazırlanır. Bu planlar, 4915 sayılı Kanunun 8 inci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan* "*Yaban hayatı koruma ve geliştirme sahaları ile üretme istasyonları, orman rejimine giren yerlerde*

Bakanlıkça, diğer yerlerde Cumhurbaşkanınca tefrik edilir. Bu sahaların ayrılması ve yönetimine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir" hükmüne dayanılarak çıkartılan 08.11.2004 tarih ve 25637 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik*" kapsamında hazırlanır ve uygulanır. Bununla birlikte, Yönetmelik'te Bakanlık olarak "Çevre ve Orman Bakanlığı" ifade edilmesine rağmen, halihazırda konuya ilişkin iş ve işlemler "Tarım ve Orman Bakanlığı" tarafından yürütülmektedir. Nitekim, Yönetmelik'te Genel Müdürlük olarak belirtilen "Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü" mevcut durumda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın bir hizmet birimi olarak yer almaktadır. Bununla birlikte, 4915 sayılı Kanun kapsamında etüt ve envanter çalışmaları, tür eylem planları, yaban hayatı koruma ve geliştirme sahalarına ilişkin plan ve proje çalışmaları ile gözlem ve gerekli izinlerin verilmesi gibi iş ve işlemler, DKMP bünyesindeki Av Yönetimi Daire Başkanlığı ve Yaban Hayatı Daire Başkanlığı tarafından yürütülmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021b).

YHGS'nin tescil ve ilanına ilişkin süreç ise öncelikle tescil edilecek alanın, gerekli kriterleri taşıyıp taşımadığının tespiti ile başlar. YHGS olarak belirlenecek alanlarda, yalnızca av ve yaban hayvanları değil, göçmen türler ile korunması gereken biyolojik çeşitlilik de göz önüne alınarak, hem yaşama ortamlarının korunması hem de bu ortamın geliştirilmesi amaçlanır. YGHS olarak seçilecek alanlarda av ve yaban hayvanlarının beslenme, barınma ve müsait şartlarda hayatlarını sürdürme koşulları göz önüne alınırken bu alanların doğal peyzaja sahip olması da değerlendirme kriterleri arasında yer almaktadır (Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme, 2004: m. 4-6).

Yine "Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik" e göre, YHGS'lerin ilanı için öncelikle Yönetmelik ekinde yer alan ön etüt raporuna göre İl Müdürlüklerince bir komisyon oluşturularak ilanı düşünülen alanlarda, diğer

kurumların yetki ve sorumluluklarını da belirten ve Yönetmelik ekindeki ön etüt rapor formatına uygun bir şekilde tespit yapılır. Hazırlanan bu raporların DKMP Genel Müdürlüğü tarafından uygun görülmesi durumunda, YGHS olarak ilan edilecek alan tamamen orman rejimine dahil olması durumunda ilan Tarım ve Orman Bakanlığı oluru ile, bunun haricindeki sahalar için ise Cumhurbaşkanlığı Kararı ile tescil ve ilan edilir. Tescil Bakanlık adına yapılır, yönetimi İl Müdürlükleri eliyle yürütülür.

DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'na göre 31.12.2020 itibariyle Türkiye'de 84 adet YHGS bulunmakta olup bu alanların toplam kapladığı alan 1.158.820 hektardır. Bunlardan, en son tescil ve ilanı yapılan 13.288 hektar genişliğindeki "Hatay Dağ Ceylanı Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" olup sahadaki hedef tür dağ ceylanı olarak belirlenmiştir (Anonim, 2020e). YGHS ilanına dair 1885 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ve eki koordinat bilgileri, 25.12.2019 tarih ve 30989 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Bununla birlikte, 4915 sayılı Kanun kapsamındaki korunan alan yönetimine örnek teşkil edebilecek diğer bir statü ise Yaban Hayatı Koruma Sahası (YHKS) 'dır. Adı geçen Kanunun 2 inci maddsinin ilk fıkrasının 11 inci bendinde "*Yaban hayatı değerlerine sahip, korunması gerekli yaşam ortamlarının bitki ve hayvan türleri ile birlikte mutlak olarak korunduğu ve devamlılığının sağlandığı sahalar*" olarak tanımlanan bu alanlar da yine Yönetmelikte yer alan kriterler doğrultusunda belirlenerek YHGS ile aynı usulde tescil ve ilan edilir. Diğer yandan, YHKS statüsü için gerekli kriterlerde endemik türlerin, nesilleri tehlike altındaki av ve yaban hayvanlarının ve gen kaynağı değerlerinin korumaya alınması gerekli olan türlerin varlığı aranmaktadır.

Ülkemizdeki YHKS olarak tescil ve ilanı yapılan alanların tamamı 2005 yılından itibaren YHGS alanı olarak tescil edilmiştir (Beşkardeş, 2009; aktaran Anonim, 2013: 24). Fakat yaşanan bu dönüşüm neticesinde, İzmir ili sınırlarında yer alan Homa Dalyanı için dava açılmış, 24.09.2008 tarih ve 2007/1520 Esas, 2008/1723 Karar sayılı İzmir 3. İdare

Mahkemesi kararı ve bu kararın Danıştay'ın ilgili dairesi tarafından da onanması neticesinde, YHKS statüsünün kaldırılması işlemi iptal edilmiş, bu nedenle Homa Dalyanı, Türkiye'nin tek YHKS vasfındaki alanı olma özelliğine sahip olmuştur (Önder, 2014: 145). Lakin sürecin devamında, 4915 sayılı Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında İzmir İli, Çiğli ve Menemen İlçeleri sınırları dahilindeki Homa Dalyanı, 18.08.2021 tarih ve 4383 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile 8000 hektarlık sahayı kapsayacak şekilde "Homa Dalyanı Yaban Hayatı Geliştirme Sahası" olarak belirlenmiştir (Cumhurbaşkanı Kararı, 2021).

2.3.6. 6831 Sayılı Orman Kanunu Kapsamındaki Korunan Alan Uygulamaları

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan korunan alan istatistiklerinde muhafaza ormanları, gen koruma ormanları, tohum meşcereleri, tohum bahçeleri ve kent ormanları ismiyle yer verilen alanların dayanağı, 08.09.1956 tarih ve 9402 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6831 sayılı Orman Kanunu'dur (WWF-Türkiye, 2020: 20).

6831 sayılı Kanun çıkmadan önce Türkiye'de, 13.05.1937 tarihinde yürürlüğe giren 3167 sayılı mülga Kara Avcılığı Kanununun haricinde, belirli bir alanın, doğanın korunması kapsamında muhafaza edilmesine ilişkin olarak, Cumhuriyet Dönemi'nde yürürlüğe giren ilk yasal düzenlemelerden bir diğeri de, 18.02.1937 tarih ve 3537 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3116 sayılı mülga Orman Kanunu'dur. 1924 Anayasası döneminde yürürlüğe giren 3116 sayılı yasa, milli park ya da korunan alan ifadesine açıkça yer vermese de, ormanlık alanlarda verilecek izinler ve muhafaza ormanlarının ayrılmasına ilişkin olarak doğanın korunması kapsamında bir takım düzenlemelerin hüküm altına alındığı görülmektedir (Orman Kanunu, 1937).

Bu bağlamda adı geçen kanun, ormanlık alanlarda verilecek izinlerle ilgili olarak, ormanlardaki ağaç ve toprak mahsulünden yararlanma ile ormanlarda avlanmanın orman

yönetiminden izin almayı gerektirdiğini ve bu konudaki koşulları orman teşkilatının belirleyeceğini ifade etmekte, ormanlık alanlardaki maden işletme, taş ocakları, orman yakınlarında kurulacak fabrikalar, orman mahsulünün çıkartılıp işletilmesi ya da orman içindeki su yolu dahil yolların tamiri konusunda orman idaresinin izni olması gerektiğini hüküm altına almaktadır (Orman Kanunu, 1937 : m.23-30).

3116 sayılı mülga Orman Kanununda, doğanın belirli bir alanda korunmasına yönelik diğer bir düzenleme de Muhafaza Ormanları başlıklı sekizinci fasılda yer almaktadır. Kanunun 43 üncü maddesinde "*Ormansızlık yüzünden arazi kayma ve yağmurlarla yıkanma tehlikesine maruz olan yerlerdeki ormanlarla meskûn mahallerin havasını, demiryollarını, şoseleri, ziraat edilen mahalleri çığ, sel gibi zararlardan koruyan ve buraları toz fırtınalarına karşı muhafaza eden, nehir dolmalarının önüne geçen, memleket müdafaası için muhafazası zarurî olan ormanlar İcra Vekilleri Heyeti kararı ile muhafaza ormanı olarak ayrılabilirler.*" (Orman Kanunu, 1937: m.43) denilmektedir. Dolayısıyla ismen zikredilmemekle birlikte, belirli bir doğa alanının koruma altına alınması, muhafaza ormanlarının ayrılması ile mümkün hale getirilmiştir. Faslın devamında ise mülkiyeti devlete ait olmayan ormanların da gerekli durumlarda İcra Vekilleri Heyeti kararı ile muhafaza ormanı olarak ayrılabileceği, muhafaza ormanı olarak belirlenmiş alanların ayırt edilebilmesi sınırlarının işaretleneceği ve muhafaza ormanlarının ne şekilde korunacağı ile Orman Genel Müdürlüğü tarafından belirlenen ve Ziraat Vekilliğince tasdik edilecek usul ve şartlar doğrultusunda bu ormanlardan nasıl faydalanılacağı hususlarının yer aldığı görülmektedir (Orman Kanunu, 1937: m.44-46).

3116 sayılı Kanun ilga edilmeden önce, 24.03.1950 ve 5653 sayılı "*Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun*" ile de tahribat görmüş ya da yangına uğramış ormanların da Bakanlar Kurulu Kararı ile muhafaza ormanı olarak ayrılabilmesinin önü açılmıştır (Orman Kanunu, 1950: m.43).

1956 yılına gelindiğinde ise 3116 sayılı Kanun'u ilga eden 31.08.1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu yürürlüğe girmiştir. 08.09.1956 tarih ve 9402 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6831 sayılı Kanun'un korunan alanlar için getirdiği en önemli yeniliğin, Milli Park kavramına ilk kez bir kanunda yer verilmesi olduğu söylenebilir. Nitekim 6831 sayılı Kanun'un ilk çıktığı halindeki 25 inci maddesinde "*Orman Umum Müdürlüğü; mevki ve haiz olduğu hususiyeti dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları, memleketin ilim hayatının istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, halkın çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkan vermek maksadıyla Milli park olarak ayırabilir*." hükmüne yer verilmiştir (Ayanoğlu, 1995: 34). Bu kavrama ilişkin olarak, Orman Kanunu'nda "*ormanlar; mülkiyet ve idare bakımından devlet ormanları, hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlar ve hususi ormanlar olarak; vasıf ve karakter bakımından ise muhafaza ormanları, milli parklar ve istihsal ormanları*" (Orman Kanunu, 1956: m.4) şeklinde bir gruplamaya tabii tutulmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığı'nca her yıl yayınlanan korunan alan istatistiklerinde 6831 Sayılı Kanun başlığı altında yer verilen gen koruma ormanları, tohum meşcereleri ve kent ormanları ise adı geçen kanunun ilk halinde yer almamaktadır. Bu kavramlar, madencilik faaliyetlerine yönelik hazırlanan 5995 sayılı "*Maden Kanununda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" ile yapılan 10.06.2010 tarihli değişiklikle 6831 sayılı Kanuna eklenmiş olup bu haliyle Kanun'un 16 ncı maddesi "*...Devlet ormanları sınırları içindeki tohum meşcereleri, gen koruma alanları, muhafaza ormanları, orman içi dinlenme yerleri, endemik ve korunması gereken nadir ekosistemlerin bulunduğu alanlarda maden aranması ve işletilmesi, Çevre ve Orman Bakanlığının muvafakatine bağlıdır.*" hükmünü haiz olmuştur.

Orman Bakanlığı'nın kuruluşuna kadar geçen süreçte, 6831 sayılı Kanun'da yer alan milli parklar ve muhafaza ormanları ile ilgili hizmetler Orman Genel Müdürlüğü birimlerince

yürütülmüştür. Sonrasında ise bu hizmetler 1976 – 1982 yılları arasında Orman Bakanlığı bünyesindeki Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmüşse de 1982 yılında Orman Bakanlığı'nın kapatılmasını müteakip söz konusu hizmet ve görevler 1991 yılına kadar OGM içindeki Milli Parklar Dairesi Başkanlığına devredilmiştir (Aslankara, 1998: 90-91).

1991 yılından itibaren milli parkların yönetimi Orman Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı gibi farklı bakanlıklar bünyesinde Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü uhdesinde yürütülmekle birlikte, korunan alan istatistikleri kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda yer verilen ve 6831 sayılı Kanun dahilinde yönetilen alanlarla ilgili olarak, Orman Genel Müdürlüğünce çıkartılan bazı yönetmeliklere değinmek de yerinde olacaktır.

Bu kapsamda 2873 sayılı Kanun sonrası süreçte, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun uygulanmasını düzenlemek amacıyla, 13.08.1984 tarih ve 18492 sayılı RG'de yayımlanan Muhafaza Ormanlarının Ayrılması ve İdaresi Hakkında Yönetmelik ile 05.03.2013 tarih ve 28578 sayılı RG'de yayımlanan Mesire Yerleri Yönetmeliği hazırlanmıştır. Her iki yönetmelik de Orman Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Konuyla ilgili olarak, korunan alan istatistiklerinde şehir (kent) ormanı olarak yer alan alanlar, Mesire Yerleri Yönetmeliği'nde "D tipi kent (şehir) ormanı" olarak yer almaktadır. Tabiat parkları gibi kent ormanlarının tayininde de rekreasyon amacı güdülse de, tabiat parkı olarak ayrılacak yerlerin "*Milli veya bölge seviyesinde üstün tabii fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeline sahip olması*" gerekmektedir (Milli Parklar Yönetmeliği 1986: 6). Bununla birlikte, 12.12.1986 tarih ve 19309 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren Milli Parklar Yönetmeliği de, 2873 sayılı Milli Parklar

Kanunu'nun yanında 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25 inci maddesine ilişkin uygulamaları düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Öte yandan, 31.10.2020 tarih ve 31290 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve dayanaklarından birisi de Orman Kanununun 67 nci ve 103 üncü maddeleri olan "*Orman Bitkisi Tohumlukları Piyasasında Yetkilendirme, Denetleme ve Orman Bitki Pasaportu Yönetmeliği*" de, korunan alan istatistiklerinde yer alan tohum bahçesi ve tohum meşcereleriyle ilişkilendirilen ve Orman Genel Müdürlüğünce yürütülen diğer bir yönetmeliktir.

2.4. Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TÜİK) tarafından 2017 yılından itibaren geçerli olmak üzere hazırlanan Resmi İstatistik Programı, Türkiye'deki korunan alanların IUCN tarafından ortaya konulan koruma alanları kriterleri esas alınarak sınıflandırılması, dolayısıyla uluslararası kriterlere uyum sağlanması bakımından önem taşımaktadır.

5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu'nun 3 üncü maddesine istinaden Bakanlar Kurulu tarafından alınan 12.12.2016 tarih ve 2016/9621 sayılı Karar doğrultusunda "Resmi İstatistik Programı 2017-2021" adıyla hazırlanan programda korunan alanlara ilişkin istatistikler, "6. Çevre İstatistikleri" başlığı altında "*6.5. Doğa Koruma ve Çölleşme ile Mücadele İstatistikleri*" alt başlığı altında yer almaktadır. Söz konusu alt başlığın üç tür veriyi içerdiği ifade edilmiş olup bunlar Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Korunan Alan İstatistikleri ve Çölleşme İstatistikleri olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte "*6.7. Tabiat Varlıklarını Koruma İstatistikleri*" alt başlığında da Doğal Sit Alanları, Tabiat Varlıkları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerine ilişkin verilere dair istatistiklerin yer alacağı hüküm altına alınmıştır (Resmi İstatistik Programı, 2016).

Resmi İstatistik Programı'nın hazırlanmasını müteakip mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı bünyesindeki Strateji Geliştirme Başkanlığı koordinasyonunda TÜİK'in

"*Ulusal Veri Yayınlama Takvimi*" çerçevesinde DKMP tarafından hazırlanan "*Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları*" 30.06.2017 tarihinde yayımlanmıştır (Resmi İstatistik Portalı, 2017). TÜİK Sınıflama Sunucusu'nda, "Korunan Alan Sınıflaması" başlığı altında yer verilen ve açıklama kısmında IUCN'nin korunan alanlara ilişkin kriterlerini temel alarak ulusal ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulduğu belirtilen ulusal sınıflama kodları ise Tablo 9 ile şu şekilde gösterilebilir.

Tablo 9: Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları

Korunan Alan Sınıflaması	
Düzey – I	**Düzey-II ve Düzey-II**
01a Mutlak Koruma Alanı	• 01a.01 Kesin Korunacak Hassas Alan • 01a.02 Tabiatı Koruma Alanı • 01a.03 Muhafaza Ormanı • 01a.04 Gen Koruma Ormanı • 01a.98 Diğer Mutlak Koruma Alanı
01b Yabanıl Doğa Alanı	• 01b.01 Yaban Hayatı Koruma Sahası • 01b.02 Nitelikli Doğal Koruma Alanı • 01b.98 Diğer Yabanıl Doğa Alanı
02 Milli Park	

03 Tabiat Anıtı/Varlığı	• 03.01 Tabiat Anıtı
	• 03.02 Tabiat Varlığı
	  o 03.02.01 Mağara
	  o 03.02.02 Anıt Ağaç
	  o 03.02.03 Ağaç Topluluğu
	  o 03.02.98 Diğer Tabiat Varlığı

04 Habitat/Tür Yönetim Alanı	• 04.01 Yaban Hayatı Geliştirme Sahası

	• 04.02 Koruma Bölgelerinin Alt Alanı • 04.98 Diğer Habitat/Tür Yönetim Alanı
05 Korunan Peyzaj/Deniz manzarası	• 05.01 Tabiat Parkı • 05.02 Şehir Ormanı • 05.98 Diğer Korunan Peyzaj/Deniz Manzarası
06 Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanıldığı Korunan Alan	• 06.01 Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı • 06.02 Sulak Alan o 06.02.01 Ramsar Alanı ▪ 06.02.02 Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan ▪ 06.02.03 Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan ▪ 06.02.98 Diğer Sulak Alanlar • 06.03 Özel Çevre Koruma Bölgesi • 06.04 Tohum Bahçesi • 06.05 Tohum Mesceresi • 06.98 Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Kullanıldığı Diğer Korunan Alan

Kaynak: (TÜİK, 2020)

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE DOĞA KORUMA VE KORUNAN ALANLARA İLİŞKİN POLİTİKA VE STRATEJİLER

Bilindiği üzere Avrupa Birliği'nin temelleri, 1951 yılında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM)'na dayanmaktadır. Hem AET hem de EURATOM, 25.03.1957'de imzalanarak 01.01.1958'de yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla kurulmuş, öte yandan ortak pazar uygulamaları ve Avrupa Parlamentosu'na ilişkin yetkiler gibi birçok konuda Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarında kapsamlı değişiklikler getiren Avrupa Tek Senedi ise 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir. Bu sebeple, tezin bu bölümünde Avrupa'daki çevre, doğa koruma ve korunan alanlara yönelik bakış açısı, ilk önce 1958 yılına kadarki dönem için, sonrasında 1958 yılından Avrupa Tek Senedi'nin yürürlüğe girdiği 1987'ye kadarki süreç için ve son olarak 1987'den sonraki dönem için değerlendirilecektir.

3.1. 1958 Yılına Kadarki Süreçte Avrupa'da Doğa Koruma Anlayışı

20. Yüzyıla kadar dünya genelinde doğa koruma bilinci sistematik olarak devletlerarası boyutta ele alınmadığı gibi AB'de de doğa korumanın dahil olduğu çevreye ait politikaların çok eskiye dayanmadığı söylenebilir. Diğer taraftan tezin bu bölümünde, 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile beraber (OJ C 296, 01.11.1993: 6), Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Avrupa Birliği ismini almasından dolayı, 1993 yılına kadarki gelişmelerin anlatımı sırasında Avrupa Topluluğu ifadesi kullanılacaktır.

Yellowstone Milli Parkı'nın kuruluşu, hem hükümetler hem de özel kuruluşlar için, Avrupa'da da doğal varlıkların belirli kurallar çerçevesinde korunmaya alınmasına ve çevre politikasının kuruluşuna bir esin kaynağı olmakla beraber, birinci dünya savaşına kadarki süreçte, korunan alanların oluşturulmasına yönelik girişimler genellikle kişiler ve

sivil örgütler eliyle gerçekleşmektedir. Nitekim, 1905 yılında Jac. P. Thijsse ve Eli Heijmands adlı Hollandalı doğa koruma öncüleri tarafından kurulan Doğal Anıtların Korunması Topluluğu (Society for Preservation of Nature Monuments - Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten), 1909 yılında Almanya'da kurulan ve Alp Dağları'nın yüksek bölgeleri ile Kuzey Almanya'daki Geest bölgesini parklar eliyle korumaya almayı amaçlayan Doğa Parkı toplumu (Nature Park Society - Verein Naturschutzpark), 1912 yılında Charles Rothschild tarafından Birleşik Krallık'ta kurulan Doğa Rezervlerini Geliştirme Topluluğu (Society for the Promotion of Nature Reserves – SPNR) özel girişimlere iyi birer örnek olmalarının yanında, hüküm ve tasarrufu devlette olan ilk milli park, gerekli yasal düzenlemeleri yapan İsveç'te 1909 yılında kurulmuş, bunu 1914 yılında İsviçre izlemiştir. Birinci dünya savaşının bitimini takip eden süreçte devletin mülkiyetinde olan doğa koruma alanların oluşturulma süreci ise hız kazanmış, bu kapsamda İspanya'da Covadonga (1918), İtalya'da Gran Paradiso (1922), İzlanda'da Thingvellir (1929), Polonya'da Babia Gora ve Bialowieza (1936) ve Yunanistan'da Olympe ve Parnasse (1938) gibi milli parklar kurulmuştur. İkinci dünya savaşından sonra ise korunan alanlara bakış açısı, sadece doğal güzelliğin bulunduğu bir alanı korumak olarak değil, aynı zamanda korunacak alandaki biyolojik eşsizliğe de atfedilen genişletilmiş çevre politikalarına doğru evrimleşmiş, 1970li yıllardan sonra ise, dünyada yaşanan yaklaşım değişikliğine paralel şekilde korunan alanların yönetiminde katılımcı, yöre insanını düşünen, salt koruma anlayışı ile değil ekonomik, kültürel ve sosyal amaçların da güdüldüğü bir anlayış benimsenmeye başlanmıştır. (European Environment Agency, 2012: 11-14).

Birleşmiş Avrupa gayesiyle ortaya çıkan Avrupa Topluluğu'nda çevre politikasının gelişimine, 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına yol açan ve adını dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'dan alan 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Bildirisi'nden itibaren göz atıldığında, ortak çevre politikalarına dolayısıyla

doğanın korunmasına ilişkin tarihin fazlaca bir geçmişinin olmadığı görülecektir. Söz gelimi Schuman Bildirisi'nde Avrupa ülkelerinde bir araya getirilmesi hedeflenen kömür ve çelik üretiminin amaçlarından birisinin de "*yaşam standartlarının yükseltilmesine ve barışçıl kazanımların geliştirilmesine katkı yapmak*" (Schuman Bildirgesi, 1950; aktaran Aka, 2015: 7) olduğu belirtilmiştir. Ancak buradaki ifadeden hareket ederek, üretim aşamasında doğanın korunmasına dair Topluluk tarafından ortak bir politika geliştirileceğinin hedeflendiği şeklindeki bir yorum doğru olmayacaktır.

Benzer şekilde, Avrupa Birliği'nin günümüze ulaşması sürecindeki Avrupa topluluklarının oluşmasında kurucu vasfa sahip antlaşmalardan ve Schuman Bildirisi'nin bir sonucu olarak imzalanan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu"nu kuran 1951 Paris Antlaşması'nda da yaşam koşullarının iyileştirilmesine dair maddelere yer verilmiş olmakla birlikte doğal kaynakların kullanımıyla ilgili de hükümler bulunmaktadır. Bunlardan, Antlaşmanın girişindeki "*Temel üretimlerini artırmak suretiyle yaşam standardını yükseltmeye ve barışçıl çabaları daha ileri götürmeye…*" (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 1993: 3) şeklindeki ifade ile 2 nci maddede Topluluğun göreviyle ilgili olan "*…ortak bir pazarın kurulması ile üye Devletlerde, ekonomik genişlemeye, istihdam ve yaşam standardının yükselmesine katkıda bulunmaktır*." (DPT, 1993: 6) ve 3 üncü maddenin ilk fıkrasının (e) bendinde yer alan "*Topluluğun sorumluluk alanına giren sanayi dallarının her birindeki işçilerin eşit şekilde ilerlemelerine imkan vererek çalışma şartları ve yaşam standartlarının yükseltilmesini teşvik etmek...*" (DPT, 1993: 7) hükümleri yaşam koşulları ile ilgiliyken, Antlaşmanın 3 üncü maddesinin ilk fıkrasının (d) bendinde "*doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmelerine meydan vermekten kaçınarak bunların rasyonel bir şekilde kullanılması için bir politika geliştirmeyi teşvik edecek şartların sürdürülmesi...*" (DPT, 1993: 7) şeklinde belirtilen hükmün ise doğal kaynakların aşırı kullanımının verebileceği zararlar göz önünde bulundurularak konulduğu söylenebilir.

Bununla birlikte, Roma'da 25 mart 1957 tarihinde imzalanan Avrupa ekonomik topluluğunu kuran Roma Antlaşması ve Avrupa atom enerjisi topluluğunu kuran antlaşma (EURATOM)'da çevre ve dolayısıyla doğanın korunmasına dair direkt olarak Topluluğu bağlayıcı herhangi bir hükme yer verilmemiş, dahası Antlaşmaların orijinal metninde çevre ile ilgili ayrı bir bölüm oluşturulmadığı gibi çevre (environment) kelimesi dahi kullanılmamıştır. Ancak, AET'yi kuran Roma Antlaşması metninin giriş kısmında yer alan *"...halklarının yaşam ve çalışma koşullarını sürekli iyileştirmenin, çabalarının temel amacı olduğunu teyit ederek.....bu Avrupa Ekonomik Topluluğunu kurmaya karar vermişlerdir..."* (DPT, 1993: 95-96) yönündeki ifade ve aynı Antlaşmanın Topluluğa üye devletlerarasındaki ticarette miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına ilişkin 30 - 34 maddelerine atıfta bulunan 36 ncı maddesindeki:

> "*30 ila 34. Madde hükümleri genel ahlak, kamu düzeni veya kamu güvenliği; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığının ve bitkilerin korunması; sanatsal, tarihi veya arkeolojik değere sahip ulusal varlıkların korunması veya sınai ve ticari mülkiyetin korunması sebebiyle ithalat, ihracat ya da transit yasağı veya bunlara ilişkin kısıtlama konmasına engel oluşturmaz*." (DPT, 1993: 122)

Hükmü ile EURATOM Antlaşmasında yer verilen nükleer enerji hakkındaki güvenlik önlemlerine ilişkin bazı maddeler dikkate alındığında, her ne kadar kurulma döneminde Topluluğun bir çevre politikasının olmadığı kesin olarak anlaşılsa da üye ülkelerin çevre ve doğaya ilişkin olarak kısmen geliştirmiş bulunduğu bir koruma bilincinin varlığından söz edebilir, dolaylı da olsa mevcut olduğu yönünde yorum yapabileceğimiz bu bilincin, Topluluğun ekonomik ve sınai anlamda kalkınmasıyla doğrudan ilişki içinde olduğu yorumunu yapabiliriz.

3.2. 1958 - 1987 Yılları Arasındaki Dönemde Avrupa'nın Çevre ve Doğa Korumaya Bakışı

Avrupa Birliği'nin temellerinin atıldığı Roma ve Paris Antlaşmalarında çevre ve doğa koruma konularında bir düzenlemenin olmaması, antlaşmalardaki maddelerin çevreyle ilgili olduğunun ancak dolaylı olarak söylenebilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda, Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1958 yılı başından, ilk çevre eylem programının yapıldığı 1973 yılına kadarki dönemde, çevre sorunları Avrupa ülkelerinin gündeminde bugünkü kadar yoğun bir biçimde yer almıyordu. Örneğin, 1952 ve 1953 yıllarının kış aylarında Londra'nın artan hava kirliliğinin ölüm oranlarında meydana getirdiği artışa karşı kömür kullanımıyla ilgili yeni hukuki düzenlemeler yapılmış, durum endişe verici bir hal olmaktan çıkarılmıştır. Diğer Avrupa ülkelerinde de sorunlar bu gibi yerel nitelikli olarak görülmekteydi. Fakat 1960'lı yılların sonuna doğru Avrupa'nın batısında dikkate değer sayıda insan, çevrenin bozulmasına ilişkin endişelerini açıkça dile getirmeye başlamışlardı (Agraa, 2007: 330).

Avrupa Topluluğu tarafından yürütülmekte olan çevre politikasının temellerinin 1972 yılında Paris'te gerçekleştirilen Avrupa Zirvesi olduğu kabul edilmektedir (McCarty, 1989: 3). Ancak, 22 temmuz 1971 tarihinde Brüksel'de Avrupa Toplulukları Komisyonunca gerçekleştirilen toplantı sonucunda, Topluluğun çevre politikaları konusundaki ilk bildirisi ortaya çıkmış, Bu belge ile Komisyon, çevrenin korunması amacını taşıyan etraflı bir faaliyet programının oluşturulması yönünde Konsey'e öneride bulunmuştur. Söz konusu bildirinin bu anlamda ilk olduğu giriş bölümünde de belirtilirken, bildirinin hazırlanmasına ilişkin yasal dayanakların da AET Antlaşmasının 2., 100., ve 235., maddeleri olduğu ifade edilmiştir (Durmaz, 2004: 7).

Bu gelişmelerin neticesi olarak, çevreyle ilgili sorunların Topluluk düzeyinde daha ciddi olarak ele alınarak faaliyete girişilmesi gereği ortaya çıkmış, bu sebeple Ekim 1972'de Paris'te bir zirve düzenlenerek dönemin 9 (dokuz) üye devleti ile birlikte Topluluğun

çevre politikalarının önemi vurgulanarak, politikaların uygulanması amacıyla eylem programı oluşturulması gerektiği çağrısında bulunulmuştur (Budak, 2000: 113-118). 1957 yılından, Paris'te yapılan 1972 yılındaki zirveye kadarki geçen süreçte, Topluluğun öncelik verdiği konunun ekonomik büyüme ve ortak pazara odaklanılmasının olması, Roma Antlaşması'nda çevre politikalarının oluşturulmaması ve dolayısıyla doğa korumayla ilgili herhangi bir hükmün olmamasının en birincil sebebi olarak gösterilmektedir (Burchell ve Lightfoot, 2001: 34).

Paris Zirvesi'nde alınan kararlar doğrultusunda, 22 Kasım 1973 tarihinde Konsey ve üye ülke temsilcileri tarafından I. Çevre Eylem Programı kabul edilmiş ve 20 Aralık 1973 tarihli Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesinde yayımlanmıştır (OJ C 112, 20.12.1973: 1). Programda, korunan alan kavramı doğrudan geçmese de, çevrenin korunmasına yönelik önemli hükümler yer almaktadır. Buradan hareketle, 1972 yılındaki Avrupa Zirvesi ile temelleri atılan çevre politikalarının, Topluluğun ortak bir politikası haline gelmesinin başlangıcı olarak, ilk çevre eylem programının yayımlandığı tarih olan 1973 yılını kabul etmek yerinde olacaktır.

Topluluk organları tarafından meydana getirilen ve Topluluğun belirli hedeflerini belirten stratejik ve normatif (düzgüsel) belgeler olan çevre eylem programları her ne kadar hukuki bakımdan bağlayıcılığa sahip olmasalar da önemli iki işlevi yerine getirdikleri yorumu yapılabilir. İlk olarak programlar, Topluluk çapında yürütülecek politikaların temel ilkelerini ortaya koyarken, ilerleyen süreçteki mevzuat düzenlemeleri için rehberlik yapmaktadır. Bununla birlikte programların, halk nezdinde ortaya çıkan yeni bir takım sıkıntıların müzakerelerine ve bu yönde izlenecek politika taleplerinin dile getirilmesine imkan sağladıklarını belirtmek yerinde olacaktır. Her bir çevre eylem programına göz atıldığında, içinde bulundukları dönemin şartlarını yansıtacak şekilde, ortaya çıkan sorun ve tartışmaları öne çıkarmakta oldukları görülebilmektedir (Nigel 1989; aktaran Duru, 2007: 5-6). Diğer taraftan söz konusu bağlayıcılığın olmama nedeni ise, Kurucu

Antlaşmalardan kaynaklı olarak Topluluğun münhasır yetkisi kapsamında değerlendirilmeyen hususların, yerindenlik/subsidiarite ilkesi uyarınca üye devletlerin yetkisine bırakılması olarak ifade edilebilir (Kıvılcım, 2014: 3).

İlk Çevre Eylem Programından önce gerek kurucu antlaşmalarda dolaylı olarak yorumlanabilen gerekse diğer toplantı ve zirvelerde ele alınan çevreyi koruma olgusu bulunsa da, ortak bir çevre politikası oluşturmanın miladı olarak gösterilen ve 1973 – 1976 yıllarını kapsayan I. Çevre Eylem Programı ekonomik gelişmeler, refah düzeyi ve çevrenin korunmasının karşılıklı olarak birbirine bağlı olduğu tartışmasının ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur (Hey, 2005:18). Topluluk, bu program dahilinde; uluslararası örgütlerle iş birliğini arttırmak, kirlilik ve gürültüye sebep olan etmenleri önlemek ve azaltmak, yaşam şartlarını ve çevreyi iyileştirmek şeklinde üç adet eylem kategorisi hazırlamıştır (Budak, 2000: 222). Programda hedeflenen amaçlar ve ortaya konulan ilkeler göz önüne alındığında da, Topluluğun çevre politikalarını oluşturma aşamasında, 1972 Stockholm Konferansı'nda benimsenen ilkeleri göz önünde bulundurduğu ve politika amaçlarını bu ilkeler doğrultusunda hazırladığı söylenebilir (Blacksell, 1994: 326).

İlk çevre eylem programını, 17 mayıs 1977 tarihinde kabul edilen ve 1977 ila 1981 yılları arasını kapsamakta olan ikinci çevre eylem programı takip etmiştir (OJ C 139, 13.06.1977). İlk eylem programının devamı ve aynı zamanda genişletilmiş bir biçimi olan ikinci çevre eylem programı, uygulanması gerekenlerin somutlaştırıldığı, Topluluğun çevre politikalarının çevre-finansman ve istihdam arasındaki ilişkilerine ağırlık verildiği bir program olmuştur (Özel, 2003: 227). Yayımlandığı 13 Haziran 1973 tarih ve C 139 sayılı Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi'nde görüleceği üzere, II. Çevre Eylem Programı da ilk program ile birlikte, deniz ve içme suyu ile havaya ait kalite değerlerine önem vermekte, ilgili döneminin çevre sorunlarına karşı kirliliğin azaltımı ve önlenmesine odaklanmaktadır. Korunan alanlar kavramına doğrudan yer verilmemekle

birlikte, flora ve faunanın, vahşi yaşamın, türlerin, sulak alanların ve çevrenin korunması gibi ifadelerle doğanın korunmasına değinilmiştir. İkinci çevre eylem programı ile gelen bir diğer gelişme ise Çevresel Etki Değerlendirmesi (Environmental Impact Assessment) 'nin ilk kez gündeme getirilmiş olmasıdır.

Sürecin devamında kabul edilen III. Çevre Eylem Programı ise 1982 – 1986 yıllarını kapsamakta (OJ C 46, 17.02.1983) , önceki programlarda yer alan politikalara kıyasla hatırı sayılır derecede değişimler içerdiği görülmektedir. Genel olarak III. Çevre Eylem Programı'ndaki bu değişiklikler, çevre politikalarının Topluluğun sahip olduğu İç Pazar'a olan potansiyel riskleri ve faydaları üzerinde durarak üye ülkelerin genel politika ve programlama faaliyetlerinde çevre politikalarının temel etmen olması gerektiğini vurgulamaktaydı (Hey, 2005:19). Ayrıca, üçüncü programın uluslararası ilişkilerdeki çevre politikalarına ve uygulamalarına yönelik konularda, Topluluğa ilk kez üye devletleri temsil yetkisi vermesi de önemli bir adım olarak belirtilebilir (Budak, 2000: 241).

3.3. Tek Avrupa Senedi'nin Yürürlüğe Girmesi Sonrasında Avrupa'daki Çevre ve Doğa Koruma Yaklaşımları

Çevreye verilen zararın ve muhtemel tehditlerin kontrol edilmesinin çok zor olduğunun anlaşılması ve doğal kaynakların korunması için geliştirilen politikalara verilen önem, 1980'li yıllardan itibaren daha çok artmış (Sarıkaya, 2004: 1), dolayısıyla bu tehditlerin ve doğadaki bozulmanın engellenerek kontrol altına alınması için Topluluk düzeyinde daha güçlü düzenlemelerin yapılmasına gereklilik duyulmuştur. Bunun bir sonucu olarak, Topluluğun kurucu antlaşmalarından Roma Antlaşması'nda çevre konusunda önemli değişiklikler yapılmasını sağlayan ve dahası ilk kez çevre sorunlarına ayrı bir bölümde yer verilmesini öngören Avrupa Tek Senedi imzalanmış, VII. Başlık altında yer alan maddelerle, Topluluğun çevreye ilişkin ortak politikasının hukuki kapsamı ele alınmıştır. O zamana kadar, çevre politikaları, Topluluk müktesebatının ortak bir parçası olup

olmadığı konusunda netlik kazanmasa da, Avrupa Tek Senedi ile çevre politikaları da resmi olarak Topluluğun ortak politikası haline gelmiştir (Ekeman, 1998, 14).

Bu kapsamda, 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi'nin belirlemiş olduğu politikalar doğrultusunda hazırlanan ve 1987 - 1992 yıllarını kapsayan IV. Çevre Eylem Programı ile (OJ C 328, 07.12.1987), Topluluk üyesi ülkelerin çevre politikalarının, ekonomik ve toplumsal gelişmenin bir öğesi olarak görüldüğünü, belirlenen ekonomik hedefler ile çevrenin korunmasına yönelik düzenlemelerin çatışma oluşturmaması gerektiğini ve dahası, ülkelerin kalkınma ve büyüme süreçlerinde, ön şart olarak kabul edilebileceğini (Baker, 1997: 94) bununla birlikte, Topluluk üyelerinin alacakları ekonomik kararlarda, çevre politikaları bu kararların bir parçası olmaya başlamış ve buna bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma kavramının, ekonomik faaliyetlere ilişkin süreçte referans noktası haline geldiğini söylemek mümkündür (Popeanga, 2013: 27). Dolayısıyla Avrupa Topluluğu'nun geçmişinde oldukça önemli bir yeri olan Avrupa Tek Senedi'nin ortaya konulmasından sonraki ilk Çevre Eylem Programı olma özelliğini taşıyan 4. Programla, ekolojik ve ekonomik hedeflere ulaşırken, bunların birbiriyle uyumlaştırılması sağlanıp her iki hedefte de başarıya ulaşılarak kazan – kazan durumu hedef tutulmuştur.

Bununla birlikte, Avrupa Tek Senedinin, Topluluğun çevre politikaları için yeni bir dönemi başlatması ile ilgili olarak da IV. Çevre Eylem Programının sonuç bölümünde "Topluluğun çevre politikasının yeni ve çok önemli bir evreye girdiği, Roma Antlaşmasında değişiklikler yapan Avrupa Tek Senedi ile birlikte çevre politikalarının uygulanmasında Topluluğa yeni bir statü verildiği ve ivme kazandırıldığı" belirtilerek (OJ C 328/40, 07.12.1987) durumun önemine dikkat çekildiğinden, Avrupa Birliği'nin çevre politikalarına hatırı sayılır derecede etkileri olan Avrupa Tek Senedine daha yakından bakmak yerinde olacaktır.

Bu bağlamda, Avrupa Tek Senedi'nin 25 inci maddesiyle, Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma'nın "Topluluğun Politikası" olarak yer alan üçüncü kısmına, "VII – Çevre" adıyla 130r, 130s ve 130t maddelerinden oluşan ayrı bir başlık eklenmiştir (OJ L 169/11, 29.06.1987). Adı geçen maddelere bakıldığında,

Madde 130 r'de yer alan,

"*1. Topluluğun çevre konusundaki uğraşı amacı:*

(i) çevrenin özelliklerini korumak, aynen muhafaza etmek ve iyileştirmek;

(ii) insan sağlığının korunmasına katkıda bulunmak;

(iii) doğal kaynakların dikkatli ve akılcı bir biçimde kullanılmasını temin etmektir.

2. Topluluğun çevreyle ilgili çabaları, koruyucu tedbirlerin alınması, çevreye verilen zararların öncelikle kaynağında giderilmesi ve kirletenin ödemesi ilkeleri üzerine kuruludur. Çevre korunması konusundaki gerekler Topluluğun diğer politikalarının bir parçasını oluşturur.

3. Topluluk, çevre konusundaki eylem programını hazırlarken:

(i) elde bulunan bilimsel ve teknik verileri;

(ii) Topluluğun değişik bölgelerindeki çevre şartlarını;

(iii) girişimde bulunmak ya da bulunmamaktan doğabilecek fayda ve maliyetleri;

(iv) Topluluğun bir bütün olarak ekonomik ve sosyal kalkınmasını ve bölgelerinin dengeli kalkınmalarını, göz önünde bulundurur.

4. Topluluk, 1. paragrafta öngörülen amaçla, tek tek üye Devletler düzeyinden daha iyi gerçekleştirilebildiği ölçüde, çevre ile ilgili konularda Topluluk düzeyinde hareket eder. Üye Devletler, Topluluğa özgü nitelikleri olan belirli tedbirler saklı kalmak kaydıyla, diğer tedbirlerin finansmanını ve uygulanmasını sağlarlar.

5. Topluluk ve üye Devletler, kendi yetkileri çerçevesinde, üçüncü ülkeler ve yetkili uluslararası kuruluşlarla iş birliği yaparlar. Topluluk içindeki iş birliğinin ayrıntıları, 228. Madde uyarınca Topluluk ve ilgili üçüncü taraflar arasında görüşülüp sonuca bağlanacak anlaşmaları gerektirebilir.

Yukarıdaki paragraf, üye Devletlerin uluslararası kuruluşlarla görüşmelerde bulunma ve uluslararası anlaşmalar yapma yetkisini engellemez."

Madde 130 s'de yer alan,

"*Konsey, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu ile Ekonomik ve Sosyal Komitenin de görüşünü aldıktan sonra, Topluluk tarafından girişilecek faaliyetleri oybirliğiyle kararlaştırır.*

Konsey, önceki fıkrada öngörülen şartlar çerçevesinde nitelikli çoğunlukla karar alınması gereken konuları belirler."

Madde 130 t'de yer alan,

"*130. Madde gereğince ortaklaşa tespit edilen koruma tedbirleri, her üye Devletin işbu Antlaşma ile bağdaşan daha sıkı koruma tedbirleri almasını ve sürdürmesini engellemez.*" hükümleri göz önünde bulundurulduğunda, Topluluğun çevre sorunları ile mücadele konusunda "önleyici eylem", "ihtiyat (sakınım)", "kaynakta önleme", "kirleten öder" ilkelerini benimsediği görülmektedir. Bununla beraber "Bütünleyicilik İlkesi" (Çapanoğlu, 2014:26) ile "İş Birliği İlkesi" (Karacan, 2002:3) de Topluluğun çevre politikasına dair ilkelerinden olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, açıkça belirtilmese de özellikle 130r maddelerindeki çevre, insan sağlığı ve doğal kaynaklara ilişkin hükümlerin, korunan alan yönetimi ile amaçlananları da işaret ettiği yorumunu getirebiliriz.

Bununla birlikte, Avrupa Tek Senedi'nin çevrenin korunması ile ilgili olan bir diğer hükmü ise 100a maddesidir ki bu maddeye IV. Çevre Eylem Programı'nda da göndermede bulunulmuştur. Tek Senet'in 18 inci maddesiyle AET Antlaşmasına eklenen 100a maddesinin 3 üncü fıkrasına göre, Komisyon'un sağlık, güvenlik, çevre koruması ve tüketicilerin korunması alanlarında üstün bir koruma düzeyini temel alacağı, yine 100a maddesinin 4 üncü fıkrasına göre de ortak pazara varma amacıyla Konsey'in, çevre koruma konusunda oybirliği yerine oyçokluğu ile karar alabileceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca çevre sorunlarının ortadan kaldırılabilmesi adına hem üye ülkelerin tek başlarına hem de Topluluğun bir bütün halinde uluslararası kuruluşlarla ve yine bu amaçla diğer ülkelerle birlikte hareket edebileceğine de yer verilen Avrupa Tek Senedi, belirlenmiş kurallar çerçevesinde üye ülkelerin daha koruyucu önlemler alabileceklerini de ifade etmektedir (Duru, 2007: 3).

Diğer taraftan Avrupa Tek Senedi'nin belirlediği politikalar çerçevesinde oluşturulan IV. Çevre Eylem Programı ile 21 Mart 1987'den başlamak üzere Program süreci boyunca ve sonrasında da geçerli olacak şekilde 1987 yılının Avrupa Çevre Yılı (European Year of the Environment - EYE) olduğu kararlaştırılmıştır (OJ C 328/39: 07.12.1987).

Öte yandan, önemli getirilerine karşın, yetersiz kaldıkları konular nedeniyle Avrupa Tek Senedi ve Çevre Eylem Programlarına yönelik getirilen eleştiriler ve çevre korumaya dair dünya genelinde artan farkındalık nedeniyle, Topluluk çapında daha somut gelişmeler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Topluluğu'nu 7 Şubat 1992'de Avrupa Birliği'ne dönüştüren Maastricht Antlaşması belirleyici bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu antlaşma ile değişen siyasal birliktelik ile birlikte, çevre ve dolayısıyla doğa korumayla ilgili de birçok önemli konu da da daha somut bir politik zemine kavuşturulmuştur (Ökmen, 2006: 335)

Avrupa Tek Senedi'nde çevreye ilişkin düzenlemelerde köklü bir değişiklik yaratmayan Maastricht Antlaşması, yürürlüğe girdiği 1993 yılına kadar çevre korumaya yönelik

Topluluk'ta yapılan düzenlemelerin önemini daha güçlü bir biçimde vurgulanmıştır (Çörtoğlu, 2016: 46). Maastricht Antlaşması'nın çevre ile ilgili maddeleri incelendiğinde, öncelikle 2nci maddeye bakmak yerinde olacaktır. Bu maddede Topluluğun görevlerini yerine getirirken, "*çevreye saygılı, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyüme*"yi dikkate alması gerektiğinden bahsedilerek, sürdürülebilirlik ilkesine ilk kez Topluluğun çevre politikalarında yer verilmiştir (Duff, Pinder ve Pryce, 1994: 20)

Her ne kadar, korunan alanlar kavramı açıkça zikredilmemiş olsa da, çevreyi ilgilendiren 130r, 130s ve 130t maddelerini de yeniden düzenleyen Antlaşma ile Topluluğun ortak çevre politikasına yeni yasal düzenlemelerin getirildiği görülmektedir (OJ C 191/28, 29.07.1992). Söz gelimi, Antlaşma'nın 130r maddesi 2 inci fıkrasına bakıldığında, "Çevrenin korunması konusundaki gereklilikler, Topluluk politikalarının tanımlanmasına ve uygulanmasına dahil edilmelidir." hükmüne bakıldığında da çevre politikasında bir bütünlük hedeflendiği açıkça anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Topluluğun enerji, ulaşım, tarım, endüstri ve turizm dahil olmak üzere bütün sosyal ve ekonomik politikalarının tespiti ve uygulamasında çevresel kaygıların dikkate alınması gerektiğine yönelik düzenleme de Maastricht Antlaşmasının öne çıkardığı diğer konulardandır (Duru, 2007: 4). Hiç şüphesiz çevrenin korunması ve sürdürülebilir kullanımını ile doğrudan ilişkili olan bu düzenlemeler, korunan alan yönetiminde de göz ardı edilmeyecek bir durum olarak değerlendirilebilir.

Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1993 yılında ise, Avrupa Birliği'nin çevre ve dolayısıyla doğa koruma politikasını da ilgilendiren Beşinci Çevre Eylem Programı yürürlüğe girmiştir. Sürdürülebilirliğe Doğru (Towards Sustainability) adıyla yayınlanan ve 1993 – 2000 dönemini kapsayan bu program, 1992 Rio Konferansı olarak da bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın izlerini taşımaktadır (Popeanga, 2013: 27). Sürdürülebilir kalkınmayı, Topluluk içindeki büyümede rehber olarak ortaya

koyan programın diğer bir önemli ögesi ise ortak sorumluluktur. Diğer bir ifadeyle sorumluluğun paylaşılması olan bu kavram, yerel halkın da olduğu tüm paydaşların bütünlüğünü hedeflemekte ise de bu amaç istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir (Sarıkaya, 2004: 3-4).

Avrupa Çevre Ajansı – 1994

Sürdürülebilir kalkınmaya destek olmak ve dolayısıyla çevreyle ilgili konuların ekonomik politika ve programlar ile bütünleştirilmesi amacıyla, Avrupa'da çevreye ilişkin ölçülebilir ve anlamlı gelişmeler temin etmek, karar verici kurumlar ve toplum için hedefe dayalı, güncel, güvenilir ve alakalı bilgiler sunmak üzere kurulan bir Avrupa Birliği ajansı olan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA), 1990 yılında AB tarafından hazırlanan Tüzük ile kurulmuş, Tüzüğün 1993 yılsonu itibariyle yürürlüğe girmesini müteakip 1994 yılında çalışmalarına başlamıştır. Aynı zamanda söz konusu Tüzük'le "Avrupa Çevre Bilgi ve Gözlem Ağı" (EIONET) da kurulmuştur. EIONET, ulusal çevre kuruluşlarının oluşturduğu Avrupa çapında 300'den fazla kuruluşu barındıran, ülkelerle AÇA arasındaki ortaklık ağı olarak tanımlanabilir. Mevcut durumda AB üyesi 27 ülke ile birlikte 32 ülkenin üye olduğu ve 6 ülkenin de işbirliği yapılan ülke konumunda olduğu AÇA, ulusal çevre ajansları, ulusal odak noktaları ve ülkelerin çevre bakanlıkları ile işbirliği içerisinde görevlerini sürdürmektedir (Avrupa Çevre Ajansı, 2021).

AÇA'ya 18.03.2003 tarih ve 2003/5325 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden 01.05.2003 tarihinde tam üye olan Türkiye'de, AÇA ile ilişkileri yürüten ve ulusal koordinasyonu sağlayan Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı "*ulusal odak noktası*" olarak belirlenmiştir. Bununla beraber AÇA'nın Türkiye'deki toplam 105 "*birincil odak noktası*" nın 58'i için de Tarım ve Orman Bakanlığı katkı sağlamaktadır (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü [ABDGM], 2020: 33-35).

Amsterdam antlaşması – 1999

Bununla beraber, 6ncı maddesiyle çevresel düzenlemelerin Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması'na girmesini sağlayan Amsterdam Antlaşması, Birinci Çevre Eylem Planı ve Avrupa Tek Senedi ile birlikte Avrupa Birliği'nin çevre ve doğa koruma politikalarının gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Barnes ve Barnes, 1999: 55)

1 Ocak 1999 yılında yürürlüğe girmek üzere, 10 Kasım 1997 tarihinde yayımlanan Amsterdam Antlaşması'nın maddeleri incelendiğinde (OJ C 340, 10.11.1997), sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak amacıyla, çevreyi koruma gereklerinin Topluluk politika ve eylemlerinin tanımı ve uygulanması ile bütünleştirilmesi gerektiğini hüküm altına alan 6 ıncı madde ile bunun yanında, ortak pazardaki politikalar ve eylemlerin uygulanmasında sürdürülebilir büyüme, yüksek seviyede çevre koruma ve çevrenin kalitesinin arttırılmasına yönelik 2 nci madde, Birlik ülkelerinin bütün faaliyetlerinde sürdürülebilirlik gözetilerek çevrenin korunması kaygısıyla hareket edilmesi gerektiğini, diğer bir deyişle çevre politikalarının diğer politikalar ile aynı seviyede görülerek, çevresel korumanın tüm politik uygulamalarda bir amaç haline getirilmesini ifade etmektedir.

Bu süreçte, kurucu antlaşmalarda değişiklik yapan diğer bir düzenleme de 26 şubat 2001'de imzalanan ve su kaynaklarının yönetimi ile arazi kullanımına ilişkin bir kaç madde dışında Birliğin çevre politikaları ve doğa koruma uygulamalarında büyük bir değişiklik getirmeyen Nice Antlaşmasıdır (OJ C 80/19, 10.03.2001). Bununla birlikte Nice Antlaşması, nitelikli oy çoğunluğu usulünde getirdiği değişiklik bakımından da önemli kabul edilmektedir (Farmer, 2012: 4).

Diğer yandan, Beşinci Çevre Eylem Programını müteakip, 22 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe giren ve 2002-2010 yıllarını kapsayan Altıncı Çevre Eylem Programı kabul edilmiştir (OJ L 242, 10.09.2002). "Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz" başlığı verilen

programda eyleme geçmek bakımından öncelik verilen dört konu başlığı ise iklim değişikliği ile mücadele, doğa ve yaban hayatının korunması, çevre ve sağlığa ilişkin sorunların çözümü, doğal kaynakların muhafazası ve atık yönetimidir. 2001 yılında hazırlanan Programda özellikle korunan alanları da ilgilendiren doğa ve yaban hayatının korunması başlığı altında, Avrupa Birliği'ndeki kuş türlerinin %38'inin ve kelebek türlerinin de %45'inin tehlikede olduğu, kuzey ve batı Avrupa'daki sulak arazilerin %60'ının yok olduğu, ağaçların üçte ikisinin kirlilikten zarar görmekte olduğu, güney Avrupa'daki bazı yerlerde ise toprak erozyonunun çöller meydana getirmeye başladığı, bununla birlikte Nature 2000 ismiyle bilinen korunan alanların Avrupa Birliği bölgesinin %12'sini kapsamakta olduğu, hem kendimiz hem de gelecek nesiller için doğa ve yaban hayatının korunmasının elzem olduğu belirtilmiştir. Biyoçeşitliliğin korunması için eylem planlarının devreye sokulacağına, sürdürülebilir orman yönetimine yönelik çalışmalara, peyzaj korumaya ve deniz çevresinin korunmasına da değinilen programda, Natura 2000 ağının genişletilmesinin değerli habitatların muhafazasına sağlayacağı olumlu etkiler de yer almaktadır (European Commission, 2001: 4-6).

Bununla beraber, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında bazı değişiklikler meydana getiren Lizbon Antlaşması'nın korumaya ilişkin getirdiği düzenlemelere de değinmek yerinde olacaktır. Yürürlüğe 1 Aralık 2009'da giren antlaşma, Birliğin çevre politikaları kapsamındaki yetkilerini genişletmiştir. Neredeyse tüm kanun teklifleri için müşterek karar ilkesinin uygulanmasını ortaya koyan antlaşma, biyolojik çeşitlilik, su, kaynak verimliliği gibi korunan alanların yönetim amaçlarına hizmet eden konuları ele almakla birlikte, ulaşım, iklim, atıklara ilişkin düzenlemeler ve sürdürülebilir kalkınma politikalarına yönelik hükümler de ortaya koymuştur (Corporate & Public Strategy Advisory Group, 2012: 7).

Öte yandan, Altıncı Çevre Eylem Programı'nın Temmuz 2012 tarihinde sona ermesinin ardından ise, Avrupa Komisyonu'nun yeni bir program hazırlanmasına ilişkin sunduğu

öneri üzerine, "Gezegenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak (Living well, within the limits of our planet)" sloganıyla 2014-2020 yıllarını kapsayan Yedinci Çevre Eylem Programı, 20 Kasım 2013 tarihinde Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin onayını alarak kabul edilmiş ve 17.01.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir (OJ L 354/171: 28.12.2013).

Yedinci Çevre Eylem Programı'nda, Birliğin 2020 yılına kadar olan sürecindeki öncelik verilen hedefler özetlenmiş, 2050 yılı için önemli olarak öngörülen çevresel problemlere ilişkin uzun dönemli bakış açıları sunulmuştur. Bununla birlikte refah ve ekonomik başarının, Birliğin doğal sermayesinin sahip olduğu sağlık koşullarına bağlı bulunduğu yaklaşımı benimsenmiştir (Bruyninckx'ten aktaran Erdem ve Yenilmez, 2017: 102).

Bununla birlikte, Yedinci Çevre Eylem Programı'nda öncelikli dokuz amaç belirlenmiştir. Korunan alanlar ve bu alanların yönetimine dair doğrudan bir ifade olmasa da, belirlenen amaçların, korunan alanların oluşturulmasındaki hedefler ile paralellik taşıdığı söylenebilir. Söz konusu dokuz amaç, şu şekildedir (OJ L 354/174: 28.12.2013):

1. Birliğin doğal sermayesini korumak, muhafaza etmek ve güçlendirmek,
2. Birliğin kaynak verimli (resource-efficient), rekabetçi düşük-karbon ve yeşil ekonomisine geçişini sağlamak,
3. Birlik vatandaşlarını, sağlık ve refahlarına yönelik çevreden kaynaklanan baskılardan ve risklerden korumak,
4. Birliğin çevre mevzuatı uygulamalarını geliştirerek, sağlanacak faydayı azami seviyeye çıkarmak,
5. Birlik çevre politikası için bilgi ve yönelik bilgi ve belirginliğin iyileştirilmesi,
6. Çevre ve iklim politikaları ile çevresel dışsallıkların çözümü için yatırımları güvenceye almak,
7. Çevresel politikaların tutarlılığını ve bütünleşmesini geliştirmek,
8. Birlik dahilindeki şehirlerin sürdürülebilirliğinin artırılması,

9. Uluslararası çevresel ve iklim kaynaklı zorlukların çözümüne yönelik Birliğin etkinliğinin geliştirilmesi.

Sürecinde devamında, 8. Çevre Eylem Programı'nın hazırlanması için Avrupa Komisyonu tarafından 14.10.2020 tarihli bir teklif sunulmuş olup halihazırda yürürlüğe girmemiştir. Program teklifi, Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) ile belirlenen çevre ve iklim değişikliği hedeflerini ve 7. Çevre Eylem Programı'nın 2050 vizyonunu destekleyici bir niteliktedir (European Commission, 2020: 1-2).

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN KORUNAN ALAN YÖNETİMİNE DAİR UYUM ÇALIŞMALARI

Tezin bu bölümünde, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşundan kısa bir süre sonra Topluluğa ortaklık başvurunda bulunan Türkiye'nin geçen süreç içerisinde çevre ve doğanın korunmasına yönelik üye olduğu sözleşmeler ele alınmaktadır. Bu sözleşmeler arasında yalnızca Avrupa Birliği'ne uyum amaçlı nitelikte olanlar değil, konuyla ilgili diğer uluslararası sözleşmelere de yer verilmiştir. Diğer yandan, Türkiye'nin AB doğa koruma müktesebatına uyumlaştırma çabasında temel mevzuatı oluşturan Kuş Direktifi, Habitat Direktifi ve CITES Sözleşmesi ile bunlarla ilgili Türkiye'de yürütülen Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) projeleri araştırılmış, Türkiye hakkında Avrupa Komisyonu'nca hazırlanan ülke raporlarının konuya ilişkin kısımlarına yer verilmiştir. Yine bu bölümde uzunca bir süredir farklı isimler adı altında gündeme gelen "Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu" da incelenmiş, 2019/22 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile oluşturulan ve AB müktesebatına uyum çalışmalarında farklı kurum ve kuruluşlarla işbirliğini amaçlayan Avrupa Birliği Eşgüdüm Kurulu da kapsam dahiline alınarak irdelenmiştir.

4.1. Çevre ve Doğa Koruma Kapsamında Türkiye'nin Taraf Olduğu Başlıca Sözleşmeler

Doğa koruma ve korunan alanların yönetimiyle ilgili mevzuatın önemli bir kısmı, uluslararası sözleşmelere taraf olma ya da uluslararası kuruluşların bu yöndeki çalışmalarına dahil olma ile oluşturulmuş ya da geliştirilmiştir. Uluslararası sözleşmeler için 1982 Anayasası'ndaki 90ıncı maddenin son fıkrası "*usulüne göre yürürlüğe koyulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir."* demektedir. Dolayısıyla belirlenen usuller doğrultusunda taraf olunan sözleşme ya da protokoller, kanun gücünde olan yasal düzenlemelerimizdendir.

Türkiye, doğa korumaya ilişkin özellikle 1970'li yılları müteakip, uluslararası anlamda pek çok sözleşmeye taraf olmuş, Bonn Sözleşmesi olarak da adlandırılan Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'yi (Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals) ise henüz imzalamamıştır (WWF-Türkiye, 2020: 20).

Doğayı ve yaban hayatını korumak amacıyla hazırlanan uluslararası sözleşmelerden Ramsar Sözleşmesi (Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Önemde Sulak Alanlar Sözleşmesi) belirli habitatları, Paris Sözleşmesi (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi) belirli yerleri, CITES (Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) belirli faaliyetleri, Bonn Sözleşmesi (Yabani Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme) ise belirli türleri hedef almaktadır (McGraw, 2002:21).

Ülkemizde de doğanın ve biyolojik çeşitliliğin muhafazası bağlamındaki çalışmaların, dünyadaki eğilime paralel biçimde 1992 Rio Zirvesini müteakip hız kazandığı anlaşılmaktadır (Kaplan, 1997).

Bu süreçte Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine değinilmesi yerinde olacaktır. Türkiye, 29.08.1996 tarih ve 4177 sayılı Kanunla onaylanmasını uygun bulduğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesine, yine aynı yıl taraf olmuştur (Milletlerarası Sözleşme, 1996: 3). Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde birçok farklı uluslararası taahhütte bulunan Türkiye için adı geçen sözleşme, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması ile birlikte sürdürülebilir kullanımı bakımından korunan alanlarla doğrudan ilişkilendirilebilecek hususlar içermesi, ayrıca korunan alan yönetimiyle ilgili olarak uluslararası kabul edilen terimlere yer vermesi nedeniyle de önem taşımaktadır.

1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşundan kısa bir sonrasında 31 Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunan Türkiye, günümüze kadar geçen süreç

içerisinde doğanın korunması ile ilgili olarak, yalnızca AB'ye uyum amaçlı sözleşmelere değil uluslararası birçok sözleşmeye de taraf olmuştur. Bu sözleşmelerden birçoğunda AB de taraf olarak yer almaktadır. İsim ve tarih bilgileri ile birlikte, bu türdeki sözleşmelere Tablo 10'da yer verilmiştir.

Tablo 10: Doğanın Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmelerden Türkiye'nin Taraf Olduğu Önemli Bazı Sözleşme ve Protokoller

Yıl - Yer	Başlık (Türkçe)	Başlık (İngilizce)	Türkiye'nin Taraf Olmasına İlişkin RG Tarih ve Sayısı
1950-Paris	Kuşların Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme	International Convention for the Protection of Birds	17.12.1966 tarih ve 12480 sayılı RG
1959 – Washington	Antarktika Antlaşması	Antarctic Treaty	18.09.1995 tarih ve 22408 sayılı RG
1971-Ramsar	Özellikle Su Kuşları Yaşama Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (Ramsar Sözleşmesi)	Convention on Wetlands of International Importance Especially as Waterfowl Habitat	17.05.1994 tarih ve 21937 sayılı RG
1972–Paris	Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme	Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage	14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı RG
1973-Washington	Nesli Tehlikede olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin (CITES) Sözleşme	Washington Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna	20.06.1996 tarih ve 22672 sayılı RG
1976-Barcelona	Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Barselona Sözleşmesi)	Convention fort he Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution (Barcelona Convention)	12.10. 1988 tarih ve 19968 sayılı RG
1979 - Bern	Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması (Bern) Sözleşmesi	The Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats –Bern Convention	20.02.1984 tarih ve 18318 sayılı RG
1992-Bükreş	Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi (Bükreş Sözleşmesi)	Convention on the Protection of the Black Sea Against Pollution (Bucharest Convention)	06.03.1994 tarih ve 21869 sayılı RG

1992-Rio de Janeiro	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	Convention on Biological Diversity	27.12.1996 tarih ve 22860 sayılı RG
1992 – Rio de Janeiro	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	United Nations Framework Convention on Climate Change	21.10.2003 tarih ve 25366 sayılı RG
1994-Paris	Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşme ile Mücadele için Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	United Nations Convention to Combat Desertification in Those Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa	16.05.1998 tarih ve 23344 sayılı RG
1997 – Kyoto	İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-Kyoto Protokolü	United Nations Framework Convention on Climate Change-Kyoto Protocol	17.02.2009 tarih ve 27144 sayılı RG
2000-Montreal	Birleşmiş Milletler Kartegana Biyogüvenlik Protokolü	United Nations, Cartagena Protocol on Biosafety to the Convention on Biological	11.08.2003 tarih ve 25196 sayılı RG
2000 – Floransa	Avrupa Peyzaj Sözleşmesi	European Landscape Convention	27.07.2003 tarih ve 25181 sayılı RG

Bununla birlikte Türkiye, UNESCO'nun kültür sektörüne ilişkin 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme ile birlikte 2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne de taraf olmasına karşın, 2001 tarihli "*Sualtı Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi*"ne halihazırda taraf ülke konumunda değildir (Genç, 2021: 20-22).

Bununla birlikte Türkiye, doğanın korunması kapsamında uluslararası pek çok sözleşmede taraf olarak imzacı olmasına karşın, sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükleri bağlamında bölgesel olarak Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, Bern Sözleşmesi ve Barselona Sözleşmesi ile bu sözleşmenin eki olan Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol açısından sorumlu iken küresel olarak ise Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCDD), CITES Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Ramsar Sözleşmesi bağlamında sorumludur (Algan ve Dündar, 2005: 39).

Bu bilgilerle birlikte, doğanın korunmasına yönelik, Türkiye'nin ve AB'nin taraf olduğu başlıca uluslararası sözleşmeler hakkında ilave bilgi vermek yerinde olacaktır. Söz konusu sözleşmeler, doğrudan olmasa da korunan alanların yönetimi bakımından büyük önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Rio de Janeiro'da Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda kabul edilen anlaşmalardan birisi olan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin getirdiği yeni dönem, korunan alanların tespitinde daha çok tabiatın doğallığı ve estetik güzelliğinin ön plana çıkaran ancak bu alanlardaki turizmin de önemli bir işlev olmasını göz ardı eden bakış açısını değiştirmiş, 1960'lı yıllardan sonra çevre sorunlarının da dikkat edilecek bir hale gelmesiyle birlikte korunan alanların odağının, sürdürülebilirlik çerçevesinde ele alınmasını sağlamıştır (WWF-Türkiye, 2020: 28).

Hem Türkiye hem de AB'nin taraf olduğu ve doğa korumaya ilişkin başlıca uluslararası sözleşmelerin kapsamlı olmayan tanımları şu şekilde yapılabilir:

- **Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (UNCBD):** Biyolojik çeşitliliğin korunmasının yanında sürdürülebilir kullanımı, ayrıca genetik kaynakların kullanılması ile ortaya çıkan yararların hakkaniyetli biçimde paylaşımını, bu amaçla da taraf ülkelerin ulusal stratejilerini ve bu yöndeki eylem planlarını geliştirmesini öngörmektedir. Halihazırda 196 ülke ve AB, bu sözleşmeye taraftır. Türkiye'deki odak noktası Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'dür (WWF-Türkiye, 2020: 28).
- **Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD):** Dünya genelinde çölleşmenin boyutunu belirlemek, özellikle kırılgan ekosistemlerin bulunduğu kurak alanlarda çölleşme ile mücadele kapsamında uygulamaların yapılmasını teşvik etmek ve yapılanları yaygınlaştırmak, çölleşmeden etkilenen bölgelerdeki kalkınmayı sürdürülebilirlik doğrultusunda desteklemek, bu yöndeki stratejilerde ülkelerle işbirliği yapmak amaçlanmaktadır. Türkiye'deki odak

noktası, Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü'dür. Halihazırda AB dahil 197 ülke, sözleşmeye taraftır (ABDGM, 2020: 223-225).

- **Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC):** Bu sözleşmenin korunan alanlar bakımından en önemli katkısı, sera gazı yutakları olarak bilinen okyanusları, ormanları ve gölleri korumak için getirdiği teşviklerdir. Sözleşme, her biri farklı sorumluluklarda olmak üzere, taraf ülkeleri üç gruba ayırmış olup Türkiye, Ek-1 ülkeleri olarak belirtilen grupta yer almakta, 42 ülke ve AB'nin bulunduğu bu ülkeler de iki alt gruba ayrılmaktadır. AB ve Türkiye'nin içinde bulunduğu bu alt grup, sera gazı emisyonlarını sınırlandırmakla, sera gazı yutaklarını muhafaza etmek ve geliştirmekle, ayrıca iklim değişikliği önlemlerini ve sera gazı emisyonlarıyla ilgili verileri iletmekle yükümlü kılınmışlardır. Sözleşmenin Türkiye'deki odak noktası olarak kabul edilen kurum ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'dır (ABDGM, 2020: 226-227). Korunan alanların iklim değişikliği açısından önemi ise, bu alanların ekosistem hizmetleri olarak bilinen işlevlerindeki düzenleyici hizmetleri bağlamında öne çıkmaktadır. Nitekim doğal ekosistemlerin karbon depoları olması, korunan alanların oluşturulma gerekçelerinde artık iklim değişikliğinin de göz önünde bulundurulması bu önemi ortaya koymaktadır. BM Çevre Programı bünyesindeki Dünya Koruma İzleme Merkezi tarafından yapılan hesaplarda da bütün dünyadaki depolanan karbonun en az %15'inin korunan alanlarda tutulmakta olduğu belirtilmiştir (WWF-Türkiye, 2020: 9-13).
- **Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (ELC):** Avrupa'daki peyzajları bütün özellikleri ile birlikte ele almış ilk uluslararası anlaşma olması bakımından önemli olan sözleşme, Avrupa dahilindeki peyzajları, ortak Avrupa mirası olarak görmektedir. Bu sözleşmenin tarafı olan ülkeler ise hem doğal hem de kültürel peyzajların bir

bütün olarak muhafazası, idaresi ve planlaması konusunda diğer taraf ülkeler ile işbirliği konusunda taahhütte bulunmakta olup bu taahhütlerine ilişkin uygulamalarını da kendi mevzuatı ile uyumlulaştırmak kapsamında yükümlü tutulmuşlardır. Sözleşmeden doğan faaliyetlerin yürütülmesi ve koordinasyonu Avrupa Konseyi bünyesindeki Kültür, Miras ve Peyzaj Yönlendirme Komitesi tarafından sağlanırken Türkiye'deki ulusal odak noktası ise Doğa Koruma ve Milli Parklar olarak belirlenmiştir (ABDGM, 2020: 230-231).

- **Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması Sözleşmesi:** Bern Sözleşmesi olarak da adlandırılan sözleşme, yabani flora ve fauna ile birlikte doğal yaşam alanlarının da korunmasını ve bu kapsamda taraf ülkelerle işbirliği yapılmasını amaçlamaktadır. Korunacak türler ve yöntemler sözleşme ekinde "*Ek-1: Kesin korunan flora türleri*", "*Ek-II: Kesin korunan fauna türleri*", "*Ek-III: Korunan fauna türleri*" ve "*Ek-IV: Yasaklanan av metot ve araçları ile diğer yasak işletme şekilleri*" olarak belirtilmektedir. AB ile birlikte 53 üyesi bulunan sözleşmenin sekretaryası Avrupa Konseyi tarafından sağlanmakta, akit taraflarla birlikte gözlemci devlet ve organizasyonların da yer aldığı Daimi Komite ise yönetim organı olarak görev yapmaktadır (ABDGM, 2020: 238-239).
- **Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme:** CITES olarak kısaltılan sözleşmenin amacı, yabani hayvan ve bitki türlerinden nesli tehlike altında olanları, sürdürülebilir kullanım ile gelecek kuşaklara aktarabilmek için, sözleşme ekinde yer verilen türlere ilişkin uluslararası ticarette belirli usul ve esaslar getirmektir. Daha özet olarak bu sözleşme ile yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticareti sırasında, bu türlerin hayatta kalmalarına zarar verilmemesi hedeflenmektedir. AB ile birlikte 183 tarafı bulunan sözleşme ile ilgili olarak Türkiye'de CITES Yönetim Merci Tarım ve Orman Bakanlığı (DKMP, OGM, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel

Müdürlüğü ve BÜGEM), Bilimsel Merci TÜBİTAK Başkanlığı, Yaptırım Merci ise Ticaret Bakanlığı (Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü ve Gümrükler Genel Müdürlüğü) ve İçişleri Bakanlığı (Sahil Güvenlik Komutanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü) olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin Sözleşme'ye katılımına dair kararın yürürlüğe girerek Türkiye'nin CITES'e taraf olması ise 22.12.1996'da gerçekleşmiştir. Sekretaryası Cenevre şehrindedir (ABDGM, 2020: 240-242).

- **Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi:** Kısaca Barselona Sözleşmesi olarak da ifade edilen bu sözleşme, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından kurulan "Bölgesel Denizler Programı" neticesinde oluşturulan Akdeniz Eylem Planı (MAP) doğrultusunda hazırlanmıştır. 1992'deki Rio Zirvesi sonrasında ise sözleşmenin kapsamı kıyı alanları da dahil edilerek genişletilmiş, bununla birlikte dönemin gelişmelerine paralel olarak sürdürülebilir kalkınma, katılımcılık, çevresel etki değerlendirmesi gibi ilkeler getirilmiş, ayrıca sözleşmenin adı da "Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi" olarak güncellenmiştir. Barselona Sözleşmesi'ne dahil 7 adet protokol bulunmaktadır. Bu protokollerden korunan alanlarla en alakalı olanı ise Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol (SPA/BD Protocol - The Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in Mediterranean) olarak kabul edilebilir. Sözleşmenin AB ile birlikte 22 tarafı vardır (UNEP, 2021).

Diğer yandan, Barselona Sözleşmesi ile Bükreş Sözleşmesi olarak da bilinen Karadeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi sekretaryaları arasında Mutabakat Zaptı imzalanmış olup Türkiye, her iki sözleşmeye de taraf olan ülkeler bakımından tek olma özelliğini taşımaktadır (ABDGM, 2020: 244).

4.2. Müktesebata Uyumlaştırılması Gereken Mevzuat Kapsamında Yürütülen Proje ve Programlar

Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde doğa koruma ve korunan alanların yönetimine ilişkin uyum çalışmaları, çevre müktesebatının içerisinde yer almaktadır. AB'nin 03.10.2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelere başlamaya karar vermesinin ardından Türkiye'nin "Accesion Country" yani "Katılımcı Ülke" durumuna gelmesi, AB çevre politikalarının daha çok yönlendirici bir etkiye sahip olmasına neden olmuştur (Yıldırım ve Budak, 2014: 174). Zira AB'ye üye ülke olabilmek için mevzuatın uyumlaştırılması, yerine getirilmesi gereken önemli kriterlerdendir.

Diğer taraftan AB, önceleri üyelerin kendi iç pazarlarındaki rekabeti düşünerek belirlediği çevre koruma politikalarını, ortaya çıkan küresel çevre sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla 1970'li yıllardan itibaren hem topluluk sınırları içerisinde hem de uluslararası boyuta taşımış ve bu süreçlere de liderlik etmeye başlamıştır. Çevre mevzuatının üyeler arası uyumlaştırılmasının diğer bir önemli sebebi de "*Avrupa Tek Pazarı*" bağlamında, üye ülkelerin birlikten bağımsız olarak çevre alanın tek taraflı olarak getirdikleri mevzuat düzenlemelerinin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına karşı tarife dışı teknik aksama ve engellemeler yaratma olasılığıdır. Üye ülkelerin uyum sağlamasını gerektiren 300'den fazla yasal düzenlemeyi bünyesinde barındıran, içinde hem dolaylı hem de doğrudan bir biçimde korunan alanların yönetimini de barındıran AB çevre mevzuatı, esasen iki temel başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki su ve hava kalitelerine ilişkin yönergeler gibi genel çevre koruma mevzuatı, diğeri ise kirliliği önleme amaçlı olarak ortaya konan salım oranları, ürünlere gelen standartlar gibi teknik yasal yasal düzenlemelerdir. Bu doğrultuda, Türkiye için de AB çevre müktesebatına uyumu, üç aşamalı olarak belirlenmiştir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz (REC Türkiye, 2010: 20):

Mevzuat Uyumlaştırması: Çevreye ilişkin AB mevzuatını iç hukuk sistemine uygun hale getirerek, geneli yönergelerden oluşan düzenlemelerle hedeflenenlere, hem yasalar hem de kurumların organizasyon yapılarında gerçekleştirilecek uyumlaştırma çabaları ile ulaşmaya çalışmaktır.

Mevzuatın Uygulanması: Gerekli kapasite ve altyapı çalışmaları ile bütçe tahsisi yapılarak, uyumlaştırılan ulusal mevzuatın, yerli otoritelerce uygulanmasıdır. Bu aşama, uyumlaştırma sürecindeki en önem verilmesi gereken aşama olarak kabul edilmektedir.

Yaptırım: Uyumlaştırılan mevzuatın uygulanmasına ilişkin gerçekleştirilen denetimleri ve bunun neticesinde uygulamada ortaya çıkan ihlallerin cezaya tabi kılınmasını ifade etmektedir.

Bu bağlamda, AB müktesebatına uyum aşamalarından, mevzuatın uyumlaştırılması ve uygulanmasının ne anlam ifade ettiği genel olarak bilinmekteyken, yaptırım konusunda bilgi eksikliğinin daha fazla olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili olarak, Kuş Direktifi şeklinde kısaltılan "*Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi*" ve Habitat Direktifi olarak adlandırılan "*Doğal Habitatlar ile Yabani Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin 92/43/EEC sayılı Konsey Direktifi*"ne ilişkin uyum süreci, hem aday hem de üye ülkelerin tamamı için basit ve sorunsuz bir şekilde geçmemiştir. Bu minvalde, Kuş Direktifi için İsveç, Fransa ve diğer bazı ülkelerin Avrupa Adalet Divanı'na sevk edilmesi; İrlanda, Fransa ve Almanya'nın önerilen özel koruma alanlarıyla ilgili olarak yeterli bilgiyi son tarih olarak belirlenen 11 Haziran 1995'ten önce sunmamaları sebebiyle Avrupa Adalet Divanı tarafından Eylül 2001'de mahkum edilmeleri (C-71/00, C-67/99 ve C-220/99 sayılı davalar), benzer şekilde Mart 2003'te de Habitat Direktifi'nden kaynaklanan aktarımları zayıf yapması sebebiyle İtalya'nın yargılanması (dava C-378/01) ve Avrupa Adalet Divanının kararına rağmen Ocak 2005'te Fransa'nın Kuş Direktifi kapsamında yeterli sayıda Özel Koruma Alanı ilan etmemesi sebebiyle Komisyon'un son uyarısını göndermesi, böyle bir uyarının ise Fransa'nın para

cezası almasıyla sonuçlanabilecek yeni bir Avrupa Adalet Divanı yargılamasına yol açabileceği gibi hususlar, konuyla ilgili bir takım örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır (Scheuer, 2005:42). Benzer şekilde, Natura 2000 ve ÇED Direktifleri kapsamındaki sorumluluklarını yerine getirmeyen Polonya'nın 1.5 milyar Avro tutarındaki projelerinin askıya alınması da, AB çevre mevzuatının iç hukuk sistemine uyumlaştırılması sürecindeki yaptırımlardandır (Jendroska, 2006, aktaran Özüdoğru ve Duygu, 2009:6).

Bu bağlamda, uyumlaştırılması gereken ve doğanın korunmasına ilişkin mevzuatın da yer aldığı alt başlıklardan bir tanesi de Çevre Faslı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye için Çevre Faslı, 12.11.2009'da COREPER olarak kısaltılan ve AB'ye üye devletlerin büyükelçilerinden teşekkül eden Daimi Temsilciler Meclisi'ndeki "Çevre Faslında Açılış Kriteri Değerlendirme Raporu"nun onaylanması ve 21.12.2009'da Brüksel'deki Hükümetlerarası Konferans ile müzakerelere açılmıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Şüphesiz bu gelişme, Türkiye'nin çevre politikasına dair mevzuat ve uygulamalarını, dolayısıyla doğa koruma ve korunan alanların yönetimine dair mevzuat ve stratejilerini de etkilemektedir.

AB doğa koruma mevzuatı, temel olarak yabani flora ve fauna ile yaşam alanlarının muhafazasına yönelik hükümler içeren dört direktif, dört tüzük ve bir adet Konsey kararı olmak üzere toplam dokuz adet yasal düzenlemeden oluşmaktadır. Bu düzenlemeler, kısa adları ile birlikte şu şekildedir (REC Türkiye, 2010: 179-181);

- **Kuş Direktifi** (Yabani kuşların korunmasına ilişkin 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi)
- **Habitat Direktifi** (Doğal yaşam alanları ile yabani flora ve faunanın korunmasına ilişkin 92/43/EEC sayılı Konsey Direktifi)
- **Fok Yavrusu Kürkleri Direktifi** (Yavru fok kürklerinin ve bunlardan elde edilen ürünlerin üye devletlere ithaline ilişkin 83/129/EEC sayılı Konsey Kararı)

- **Tehlike Altındaki Türler Tüzüğü** (Yabani flora ve faunanın, bunların ticaretinin düzenlenmesi suretiyle korunmasına ilişkin (EC) 338/97 sayılı Konsey Tüzüğü)
- **Deniz Memelilerinden Elde Edilen Ürünlerin İthaline İlişkin Tüzük** (Balinalardan ve diğer deniz memelilerinden elde edilen ürünlerin ithaline ilişkin ortak kuralları belirleyen (EEC) 348/81 sayılı Konsey Tüzüğü)
- **Bacak Kapan Tuzaklara ilişkin Tüzük** (Avrupa Topluluğu içerisinde "bacak kapan tuzak"ların kullanılmasının ve bu tuzaklar ile uluslararası insancıl tuzak standartlarını karşılamayan diğer yöntemlerin kullanıldığı ülkelerden gelen belirli yabani hayvan türlerinden elde denilen deri ve diğer ürünlerin Avrupa Topluluğu'na sokulmasının yasaklanmasına ilişkin (EEC) 3254/91 sayılı Konsey Tüzüğü)
- **Bonn Sözleşmesi'nde Yapılan Değişikliklere ilişkin Konsey Kararı** (Bonn Sözleşmesi'nin 5. Taraflar Konferansı'nda kararlaştırılan -Sözleşme'nin I ve II No'lu eklerinde göçmen yaban hayvan türlerinin korunmasına yönelik-değişikliklerin Avrupa Topluluğu adına onaylanmasına ilişkin 98/145/EC sayılı Konsey Kararı)
- **Hayvanat Bahçeleri Direktifi** (Yabani hayvanlara hayvanat bahçelerinde yapılacak muamelelere ilişkin1999/22/EC sayılı Konsey kararı)
- **Tropik Ormanlara İlişkin Tüzük** (Gelişmekte olan ülkelerdeki tropik ormanların ve diğer ormanların korunmasını ve sürdürülebilir yönetimini teşvik edecek adımlara ilişkin (EC) 2494/2000 sayılı Konsey Tüzüğü)

Bu bağlamda, AB'nin doğa korumayla ilgili olarak hazırlamış ve uygulamakta olduğu pek çok yasal düzenlemeleri bulunsa da AB'nin bu yöndeki politikası, Kuş Direktifi olarak adlandırılan Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi ve Habitat Direktifi şeklinde kısaltılan Doğal Habitatlar ile Yabani Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin 92/43/EEC sayılı Konsey Direktifi olmak üzere iki temel

yasal düzenleme temel alınarak şekillenmiştir (Scheuer, 2005: 38). Bununla birlikte, söz konusu iki direktifin yanında, AB'nin doğa koruma politikalarında belirleyici rol oynayan mevzuat arasında, nesli tehlike altında olan yabani hayvan ve bitki türlerinin uluslararası ticaretine ilişkin düzenlemeler getiren ve kısa adıyla CITES olarak adlandırılan sözleşme de sayılmaktadır (Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi [UÇES], 2016: 137).

Diğer taraftan, mülga Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 2007-2023 süreci için hazırlanan AB Çevre Entegre Uyum Stratejisi'nde, korunan alanların da konu edildiği Doğa Koruma Sektörü başlığındaki Mevzuat Uyumu alt başlığında da uyumlaştırılması hedeflenen AB Mevzuatı olarak Habitat Direktifi, Kuş Direktifi ve CITES Uygulama Yönetmeliği'ne yer verilmiştir (UÇES, 2006: 48). Bu sebeple, tez kapsamında Türkiye tarafından AB'ye üyelik sürecinde korunan alanlar özelinde gerçekleştirilen mevzuat değişiklikleri ve diğer uyumlaştırma çalışmaları da Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi esas alınarak ve CITES Sözleşmesi de göz önüne alınarak değerlendirilmiştir. Bu yasal düzenlemeler hakkındaki genel bilgiler ve korunan alanlar özelinde içerdiği hükümler şu şekildedir:

4.2.1. Kuş Direktifi

Yabani Kuşların Korunmasına İlişkin 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi, 2 Nisan 1979 tarihinde çıkartılan ve en eski AB çevre mevzuatı düzenlemelerinden birisidir. Hazırlandığı günden sonra geçen süreç içerisinde birçok değişiklik ve ilaveler yapılmış ve 30 Kasım 2009'da da 79/409/EEC sayılı Konsey Direktifi'ni mülga eden ve söz konusu bu değişikliklerin tedvin edildiği 2009/147/EC sayılı Yabani Kuşların Korunmasına ilişkin Direktif hazırlanmıştır. Hazırlanan bu Direktif, 26 Ocak 2010 tarihli AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır (OJ L 20, 26.01.2010: 7).

Kuş Direktifi'nin amaç ve kapsamına, direktifin 1 ve 2. maddelerinde yer verilmiştir. Buna göre Kuş Direktifi, AB üyesi ülkelerin Avrupa'daki bölgelerinde doğal olarak

bulunan bütün yabani kuş türlerinin korunmasına ilişkin olup, bu türlerin yuvaları, yumurtaları ve habitatları ile birlikte muhafazası, yönetimi ve kontrolünü sağlamayı amaçlamakta, ayrıca kötüye kullanımlarının önüne geçebilmek için kurallar koymaktadır. Bununla birlikte Direktif, üye devletlerin ekonomik ve rekreasyonel gereklilikleri de dikkate alarak belirlenen kurallara uymalarının bir yükümlülük olduğunu da vurgulamaktadır.

Kuş Direktifi'nin korunan alanlara doğrudan yer vermesi de önemlidir. Bu kapsamda Direktif'in 3. maddesi öne çıkmaktadır. Adı geçen madde, üye devletlerin Direktif'in 1 ve 2. maddedeki amaç ve kapsamları göz önünde bulundurarak yabani kuşların yaşama ortamlarının korunması, devamlılığının sağlanması ve yeniden oluşturulması için gerekli tedbirleri şu şekilde saymıştır:

- Korunan alanlar oluşturmak,
- Korunan bölgelerin içerisinde ve dışarısındaki habitatların ekolojik ihtiyaçlarına uygun olarak bakım ve yönetim,
- Bozulmuş biyotopları yeniden tesis etmek,
- Yeni biyotoplar oluşturmak.

Bunlarla beraber, toplam 20 madde ve 7 adet Ek'ten oluşan Kuş Direktifi, Alan/Habitat koruma ile Türlerin korunması ve yönetimi üzerine kurulmuş olup, Ek-I'de listelenen yabani kuş türleri Alan/Habitat koruma, ticaretine izin verilen türlerin yer aldığı Ek-II, avlanılmasına izin verilen türlerin yer aldığı Ek-III, yasaklı araç ve yöntemlere yer verilen Ek-IV ise türlerin korunması ve yönetimine ilişkindir (Baş ve Sayman, 2019: 72).

Korunan alanlardaki yönetime dair bu Direktif'in ortaya koyduğu en somut uygulamanın ise bazı bölgelerin Özel Koruma Alanları (SPA) olarak belirlenmesi yükümlülüğünün getirilmesi olduğu söylenebilir. Buna ilişkin olarak Direktif'in 4. maddesi, Ek-I'de yer verilen yabani kuş türlerinin ve EK-I'de yer almamasına karşın üreme, konaklama,

kışlama ya da tüy dökme alanları açısından muhafazası gereken diğer düzenli göçmen türler için de sayı ve alan büyüklüğü açısından en uygun bölgelerin, Özel Koruma Alanları (SPA-Special Protection Areas) olarak tasnif edilmesi, bu maksatla yapılacak çalışmalarda da uluslararası sulak alanlar başta olmak üzere, sulak alanların korunmasına da özel bir önem gösterilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kuş Direktifi'nde önemli bir diğer madde ise, Direktif'in 1. maddesinde atıfta bulunulan yabani kuş türlerinin korunması için belirlenen yasaklara yer verilen 5. maddedir. Bu yasaklar;

- Hangi usulde olursa olsun, bahsi geçen kuşları kasten öldürmek ya da yakalamak,
- Kuşların yuvalarına veya yumurtalarına kasten zarar vermek ya da yuvalarının yerlerini değiştirmek,
- Yabani ortamdaki yumurtaları almak ve boş olsa bile bu yumurtaları elde bulundurmak,
- Direktif'in amaçları ve bu bağlamda ciddi rahatsızlık verilebileceği göz önünde bulundurularak, özellikle üreme ve yetişme sürecinde, kuşları bilinçli olarak huzursuz etmek,
- Yasaklanan avlanma ve yakalama yöntemleri ile kuşları alıkoymak, olarak ifade edilebilir.

Kuş Direktifi kapsamında Avrupa Komisyonu, üye devletlerce gönderilen ve Direktif uyarınca uygulamakta oldukları ulusal hükümlere ilişkin raporlarda yer alan bilgi ve belgeleri temel alarak konsolide bir rapor hazırlamaktadır. Kuş Direktifi doğrultusunda gerçekleştirilecek raporlamaya ilişkin süreç, 2011 yılında yapılan değişiklikle Habitat Direktifi yarınca yapılacak raporlama süreci ile uyumlu hale getirilmiş ve üç yıllık raporlama süresi altı yıl olacak şekilde değiştirilmiştir (Baş ve Sayman, 2019: 56).

UÇES'e (2016: 128-129) göre Kuş Direktifi kapsamındaki ulusal mevzuat AB doğa koruma mevzuatına kısmen uyumludur. Bununla beraber Direktif'e ilişkin uyumlaştırmaya konu olan ulusal mevzuat ise şu şekilde belirtilmektedir:

- Taslak "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu"
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı RG)
- 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu (11.07.2003 tarih ve 25165 sayılı RG)
- Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (14.04.2016 tarih ve 29684 sayılı RG)
- Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği 04.04.2014 tarih ve 28962 sayılı RG)
- Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik (08.11.2004 tarih ve 25637 sayılı RG)

Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta, 2016-2023 yılları için hazırlanan Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi'nde (UÇES) doğa koruma başlığı altında uyumlaştırmaya konu ulusal mevzuat olarak yer verilen yasal düzenlemelerin, Habitat Direktifi kapsamında uyumlaştırılması öngörülen mevzuat ile büyük oranda aynı olmasıdır. Bu sebeple, müktesebata uyum kapsamındaki çalışmalarda, genel olarak Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi birlikte değerlendirilmektedir. Bununla birlikte 2016 tarihli UÇES'te, Kuş Direktifi'nin ulusal mevzuata "kısmen uyumlu" olduğu, bu kapsamdaki sorumlu kuruluşun ise mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla mevcut durumda Kuş Direktifi'nin ulusal mevzuata uyumlaştırılması ile sorumlu olan kuruluş Tarım ve Orman Bakanlığı'dır.

Bunların haricinde Kuş Direktifi kapsamında gerçekleştirilen projeler, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirlik ve bütünlük içinde muhafazasını öngören ve Özel Koruma

Alanlarını (SPA) da bünyesinde barındıran Natura 2000 Ağının oluşturulması gerekliliğini yükleyen Habitat Direktifi ile birlikte ele alınmalıdır.

4.2.2. Habitat Direktifi

Habitat Direktifi olarak bilinen, Doğal Habitatlar ile Yabani Flora ve Faunanın Korunmasına İlişkin 92/43/EEC sayılı Konsey Direktifi, 21 Mayıs 1992'de hazırlanmış ve 22 Temmuz 1992 tarihli AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Direktif'in 1. maddesinde çeşitli tanımlara yer verilirken, 2. madde Direktif'in amacının açıkça yazıldığı bölüm olmuştur. Buna göre Direktif'in amacı, üye ülkelerin Avrupa topraklarındaki doğal habitatlar ile yabani fauna ve floranın korunması yoluyla biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülmesine katkı sağlamak olarak belirlenmiştir (OJ L 206, 22.07.1992: 7).

Habitat Direktifi, topluluk ilgi alanına giren doğal habitatlar ile yabani fauna ve flora türlerinin elverişli koruma seviyesi (favourable conservation status) içerisinde korunmasına yönelik düzenlemeler getirmektedir. Buradaki topluluk ilgi alanına giren doğal habitat türleri (natural habitat types of Community interest), topluluk ilgi alanına giren türler (species of Community interest) ve elverişli koruma seviyesi kavramlarının tanımlarına da Direktif'in 1. maddesinde açıklık getirilmiştir.

Bu bağlamda, üzerinde durulmasının faydalı olacağı topluluk ilgi alanına giren doğal habitat türleri Direktif'in 1/c maddesinde:

- Doğal yayılım alanlarında yok olma tehlikesi altında olanlar,
- Küçülmeleri ya da tabiatları gereği kısıtlı alanları nedeniyle, küçük bir doğal yayılım alanlarına sahip olanlar,
- Alpin, Atlantik, Karadeniz, Boreal, Kıtasal, Makaronezya, Akdeniz, Panonnian ve Stepik olmak üzere 9 biyocoğrafya bölgesinden bir ya da daha fazlasının belirgin özelliklerini üstün bir şekilde barındıran alanlar olarak belirtilmiştir.

Öte taraftan, topluluk ilgi alanına giren türler ise aynı maddenin (g) bendinde:

- Doğal yayılımları AB bölgesi dahilinde marjinal seviyede olan ve batı palearktik bölgesi içerisinde tehlike altında ya da savunmasız olmayan türler haricindeki, tehlike altında olan türler, veya
- Mevcut etkenlerin devamı halinde tehlike altına girebilecek olan hassas türler, ya da
- Mevcut durumda tehlike altında ya da savunmasız olmayan popülasyonlara sahip olan ancak risk altındaki ender türler. Sınırlı coğrafi bölgelerde bulunan veya geniş bir bölgede seyrek popülasyonlar şeklinde dağılmış olan türler, veya
- Yaşam alanlarının belirli koşulları ve/veya yaşam alanları dahilindeki suistimallerinin yaşam alanlarında oluşturacağı muhtemel etki ve/veya koruma statüleri üzerindeki muhtemel etkiler nedeniyle endemik ve özel dikkat gerektiren türler olarak tanımlanmıştır.

Topluluk ilgi alanına giren doğal habitat türleri, Direktif'in Ek-I listesinde, topluluk ilgi alanına giren türler ise Direktif'in Ek-II, Ek-IV ve Ek-V listesinde belirtilmiştir.

Bununla birlikte, toplam 24 madde ve 6 adet Ek'ten oluşan Habitat Direktifi, Alan Koruma ve Yönetimi ile Türlerin Korunması ve Yönetimi üzerine kurulmuş olup, Ek-I'de yer verilen Doğal Habitatlar, Ek-II'de yer verilen Hayvan ve Bitki Türleri, Ek-III'te yer verilen Alan Seçim Kriterleri, Alan Koruma ve Yönetimine ilişkin ekler olarak karşımıza çıkarken, Ek-IV'teki Sıkı Koruma Gerektiren Türler, Ek-V'teki Kullanıma Açık Türler ve Ek-VI'daki Yasaklı Araç ve Yöntemler ise Türlerin Korunması ve Yönetimine ilişkindir (Baş, 2018: 5).

AB'nin doğa koruma ve biyolojik çeşitlilik politikalarından Kuş Direktifi ile birlikte diğer temel yasal düzenlemesi olan ve AB'nin, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne taraf olması kapsamında büyük önem taşıyan Habitat Direktifi'nin korunan alanların yönetimine dair getirdiği öne çıkan uygulama ise Natura 2000 Ağı olarak isimlendirilen Avrupa ekolojik

ağıdır. Yalnızca muhafaza etmeye yönelik değil sürdürülebilir kalkınmaya da hizmet eden Habitat Direktifi, bu amaçla Özel Muhafaza Alanları (SACs - Special Areas of Conservation) ya da Korunacak Özel Alanlar olarak ifade edilebilen bölgelerin ilanını da öngörmüştür. Buna göre üye devletlerden, koruma önlemleriyle ilişkili olan yönetim planlarını, kalkınma planları ile uyumlaştırmaları beklenmektedir. Öte yandan, Direktif'in 3. maddesi ile gelen, Natura 2000 ağına Özel Muhafaza Alanları (SACs) ve Kuş Direktifi kapsamındaki Özel Koruma Alanlarının (SPA) birlikte dahil edilmesi gerektiğine dair ekolojik bütünlüğü amaçlayan yaklaşım sayesinde Natura 2000 Ağı, AB'nin Biyolojik Çeşitlilik Politikası'nın temeli olma özelliğine kavuşmaktadır. Diğer taraftan, tür ve habitatların etkili bir biçimde korunması amaçlanarak yönetiminin de Natura 2000 ağının uygulanmasında üye devletlere göre farklılık göstereceğini belirten görüşler de mevcuttur (Çörtoğlu, 2016: 103-105).

Natura 2000 ağına dahil edilecek alanların ne şekilde belirleneceğine de yine Habitat Direktifi'nde yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk aşama, Ek-III'te ortaya konulan kriterler ve bilimsel veriler aracılığı ile ulusal bir alan listesinin hazırlanmasıdır. Bu liste, Ek-I'de belirtilen flora ve fauna türleri ile Ek-II'de belirtilen habitat türleri temel alınarak hazırlanmakta ve Topluluk açısından önemli alanlar (Sites of Community importance) olarak ifade edilen alanların Natura 2000 ağına dahil edilmesi için Avrupa Komisyonu'na sunulan öneri niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla bu öneri listesi hazırlanırken belirleyici ve bağlayıcı olan, Ek-I ve Ek-II'deki türler ve Ek-II'teki kriterlerle birlikte bilimsel verilerdir. Nitekim Avrupa Adalet Divanı da ulusal listelerin hazırlanmasında kriter olarak üye devletlerin toplumsal, ekonomik ya da kültürel durumlarının değil Direktif ile belirlenen kriterlerin dikkate alınmasın imkan dahilinde olması gerektiğini ifade etmiştir (Güneş, 2009: 45).

Direktif'in 4. maddesinin ikinci fıkrasına göre, ulusal listenin sunulmasından sonraki aşama ise kendi içinde iki bölümden oluşmaktadır. İlk önce Komisyon, üye devletlerle

müzakereler gerçekleştirerek hazırlanan ulusal listelere dayanarak Topluluk için önemli alanların taslak bir listesini düzenler. Sonrasında ise geçici olan bu taslak liste, görüş ve değerlendirme için Habitat Kurulu'na (Habitats Committee) iletilir ve neticede uygun bulunan taslak liste, Komisyon tarafından Topluluk için önemli alanlara ait liste olarak kabul edilir. Dolayısıyla Natura 2000 ağına dahil edilecek alanlar, yalnızca bazı üye devletler için değil, Topluluğun bütünü için önem ihtiva etmelidir.

Sürecin devamında, Komisyon tarafından nihai listedeki Topluluk için önemli alanlar, özel muhafaza alanı (SAC) olarak ilan edilmeleri için üye devletlere gönderilir. Dolayısıyla üye devletler için bu bağlamda bir yükümlülük söz konusudur. Özel muhafaza alanlarının ilanı için doğan bu yükümlülük, Direktif'in 4/4 maddesine göre mümkün olan en kısa zamanda, azami olarak da kesin listenin tebliğinden itibaren üye devletlerce altı yıl içinde yerine getirilmelidir.

Habitat Direktifi kapsamındaki ulusal mevzuat, AB doğa koruma mevzuatına kısmen uyumlu olmakla beraber, Direktif'e ilişkin uyumlaştırmaya konu ulusal mevzuat ise şu şekilde belirtilmektedir (UÇES, 2016: 126-128):

- Taslak "Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu"
- 2872 sayılı Çevre Kanunu – 3/g maddesi ile 13. 15. 28 ve 30. maddeleri (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı RG)
- 5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (13.06.2006 tarih ve 26167 sayılı RG)
- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı RG)
- 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu (11.07.2003 tarih ve 25165 sayılı RG)
- 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu (04.04.1971 tarih ve 13799 sayılı RG)
- Özel Çevre Koruma Bölgelerine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname (13.11.1989 tarih ve 20341 sayılı RG)

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı RG)
- 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu (01.07.2004 tarih ve 25509 sayılı RG)
- Av ve Yaban Hayvanlarının ve Yaşam Alanlarının Korunması, Zararlılarıyla Mücadele Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (14.04.2016 tarih ve 29684 sayılı RG)
- Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği 04.04.2014 tarih ve 28962 sayılı RG)
- Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik (08.11.2004 tarih ve 25637 sayılı RG)

Görüldüğü üzere, Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi ile ilgili olarak uyumlaştırmaya konu ulusal mevzuat büyük oranda ortaktır. Bununla birlikte, 2016 yılında oluşturulan AB Çevre Entegre Uyum Stratejisi'nde (UÇES) uyumlaştırmaya konu ulusal mevzuat için öngörülen uyumlaştırma tarihi 2017 olarak hedeflenmesine karşın, henüz taslak olan Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu hala hazırlanamadığı gibi, adı geçen diğer ulusal mevzuat da halihazırda tam olarak uyumlu değildir. Bu duruma ilişkin bilgilere, tezin "4.2.5. Ülke Raporlarında Yer Alan Uyum Değerlendirmeleri" başlığında yer verilen, Türkiye için hazırlanan ilerleme raporlarında da değinilmiştir.

Bunlara ek olarak, 2016 yılında oluşturulan AB Çevre Entegre Uyum Stratejisi'nde (UÇES) ulusal mevzuatın uyumlaştırması kapsamında bütününe değil yalnızca 3/g maddesi ile 13. 15. 28. 30. maddelerine yer verilen 2872 sayılı Çevre Kanunu'na bakıldığında ise, 2016 yılından sonra 3/g maddesinde herhangi bir değişikliğin yapılmadığı, 13 üncü maddede Başbakanlık Ticaret Müsteşarlığı ibaresinin Ticaret Bakanlığı şeklinde değiştirilerek tehlikeli kimyasalların üretimi, satışı, depolanması, kullanılması ve taşınması faaliyetleri ile ilgili olarak atık yönetim sorumlusu firmaların eklendiği, 15 inci, 28 inci ve 30 uncu maddelerde de herhangi bir değişikliğin yapılmadığı görülmektedir (Çevre Kanunu, 1983)

4.2.3. CITES Sözleşmesi

Tezin önceki bölümünde (4.1) yer verildiği üzere, kısa adıyla CITES Sözleşmesi olarak bilinen Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme, yabani hayvan ve bitki türlerinden nesli tehlike altında olanları, sürdürülebilir kullanım ile gelecek kuşaklara aktarabilmek için, sözleşme ekinde yer verilen türlere ilişkin uluslararası ticarette belirli usul ve esaslar getirmektedir. AB ile birlikte 183 tarafı bulunan CITES Sözleşmesine Türkiye 22.12.1996'da, AB ise 08.07.2015 tarihinde taraf olmuştur (ABDGM, 2020: 240-242; European Commission ve Traffic, 2017: 144).

Taraf olma sürecinde ise öncelikle 27.09.1994 tarih ve 4041 sayılı Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme ile Eklerine Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, ardından CITES Sözleşmesi'nin onaylandığına dair 27.04.1996 tarih ve 96/8125 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı hazırlanmıştır. Söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı ise 20.06.1996 tarih ve 22672 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmakla birlikte 22.12.1996'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin uygulanması kapsamında yapılan ilk mevzuat düzenlemesi ise 27.12.2001 tarih ve 24623 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "*Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik*" tir. Söz konusu Yönetmelik, 20.07.2019 tarih ve 30837 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan değişiklik yapılmasına dair yönetmelik ile revize edilmiştir (Nesli Tehlike Altında Olan, 2019).

CITES Sözleşmesi, korunan alanların yönetimi ile doğrudan ilişkili hükümleri ihtiva etmese de, AB'nin CITES Sözleşmesi'ne taraf olmasına ilişkin 06.03.2015 tarih ve 2015/451 sayılı Konsey Kararı'nda da görüleceği üzere CITES Sözleşmesi'nin ortaya koyduğu gereklilikler, çevreyi koruma amacı esas alınarak 01.06.1984'ten bu yana çeşitli direktiflerle uygulanmaktadır. Bununla birlikte, adı geçen Konsey Kararı ekinde de,

CITES Sözleşmesi'ne katılımla birlikte AB'nin katkıda bulunacağı hususlara şu şekilde yer verilmiştir:

- Çevrenin kalitesini korumak, korumak ve iyileştirmek;
- İnsan sağlığını korumak;
- Doğal kaynakların ihtiyatlı ve rasyonel kullanımı;
- İklim değişikliği de dahil olmak üzere bölgesel veya dünya çapındaki çevre sorunlarıyla başa çıkmak için uluslararası düzeyde önlemlerin teşvik edilmesini sağlamak (OJ L 75/1, 19.03.2015: 7).

Bu bağlamda Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sürecinde CITES kapsamındaki faaliyetleri de değerlidir. Türkiye, 22.12.1996 yılında taraf olmasıyla CITES Sözleşmesi'nin Ek-I, Ek-II ve Ek-III listelerinde yer alan hayvan ve bitki türlerinin ithalatında, ihracatında, yeniden ihracat ve denizden giriş şeklindeki uluslararası ticaretinde, sözleşme ile öngörülen yükümlülüklere uymayı taahhüt etmiş, bu amaçla da ilk olarak 27.12.2001 tarihli yönetmeliği ve 20.07.2019 tarihli revize yönetmeliği çıkarmıştır. Türkiye, CITES hükümlerinin gereği olarak 5 yıl içerisinde uygulama yönetmeliğini hazır hale getirmesi, Yönetim (Tarım ve Orman Bakanlığı) ve Bilimsel (TUBİTAK Başkanlığı) Mercilerinin bulunması, CITES İzin Belgesi düzenleyerek, CITES Sözleşmesi'nin gerektirdiği ve eklerde belirtilen türler ile bu türlerin parçaları ve türevlerinin ticari kontrollerini sağladığı, bununla beraber Sekretaryaya yıllık ve iki yıllık olmak üzere düzenli raporlama yaptığı ve yürüttüğü uygulamalarda CITES Sözleşmesi ile belirlenen koşulları sağlamasından dolayı A Kategorisi taraflar içerisinde yer almaktadır (Kunt, Gürbüzler, Erkal ve Yıldırım, 2020: 220).

CITES kapsamında öne çıkan çalışmaların başında ise CITES İzin Belgesi uygulamasının geldiği söylenebilir. Yönetim Merci olan Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Sözleşme'nin Odak Noktası ve Ana Yönetim

Otoritesi olmakla birlikte kuşlar, sürüngenler, memeliler (deniz memelileri hariç) ve eklem bacaklılar için söz konusu izin belgelerini de düzenlemekte, ayrıca bu konuda eğitim verme, koordinasyon ve raporlama gibi görevleri de üstlenmektedir. Bununla birlikte, Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü ve Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü de Uygulama Yönetmeliği'nde belirtilen hayvan ve bitki türleri için izin belgesi düzenlenmesi ve gerekli işlemlerin yapılmasında yetkilidir (ABDGM, 2020: 242).

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından düzenlenen CITES İzin Belgeleri ise ilk kez düzenlendikleri 2011 yılına kıyasla artmıştır. Bu bağlamda, 2011 yılında düzenlenen 1241 belgeye karşılık 2019 sonu itibariyle düzenlenen izin belgesi sayısı 2032'ye çıkmıştır. Diğer yandan, CITES Sözleşmesi'ne ilişkin olarak Türkiye'deki çalışmalar kapsamında CITES Veri Tabanı Sistemi de kurulmuş ve 01.01.2016 tarihinden itibaren kullanıma açılmıştır. İzin belgelerinin elektronik olarak temini bakımında kolaylık sağlayan bu veri tabanı, E-devlet sistemi (turkiye.gov.tr) üzerinden ulaşılabilen ve Ticaret Bakanlığı'nın Tek Pencere Sistemi'ne de entegre hale getirilmiş olan bir sistemdir (Kunt ve diğerleri, 2020: 220-221).

Bununla birlikte, 2016-2023 yılları için hazırlanan Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi'nde, CITES'e ait ulusal mevzuatın büyük ölçüde uyumlu olduğu, diğer taraftan uygulama tarihi bölümünde ise tam uygulamanın üyelikle birlikte gerçekleştirileceği belirtilmektedir (UÇES, 2016: 130).

4.2.4. Doğa Koruma Mevzuatının Uyumlaştırılması Kapsamında IPA Projeleri

Kuş ve Habitat Direktiflerinin her ikisi ile de ilgili olarak ulusal mevzuatın uyumlaştırması kapsamında, IPA ile sağlanan fonlar büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin hem politik hem de ekonomik reformlarına teknik ve mali destek sağlama

amaçlı oluşturulan bu fonlar ile amaçlanan, ulusal mevzuat ve standartların AB ile uyumlaştırılması, katılım sürecinde ilgili makamların bu uyum çalışmalarına katılmalarının sağlanması ve bu süreçte gerekli olan kapasitenin oluşturulması ve artırılmasıdır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2021).

Bu bağlamda, AB doğa koruma mevzuatına uyum kapsamında ulusal mevzuatın uyumlaştırılmasına yönelik olarak hem 2006 hem de 2016 yıllarında açıklanan AB Çevre Entegre Uyum Stratejisinde, korunan alanların yönetimi ile de ilişkilendirilen Kuş Direktifi, Habitat Direktifi ve CITES ile ilgili olarak Türkiye'nin gerçekleştirdiği ya da gerçekleştirmekte olduğu IPA projelerinden korunan alanların yönetimine ilişkin olarak önemli görülenler şu şekildedir:

- **Türkiye'de CITES Uygulamaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Projesi:**

AB doğa koruma mevzuatına uyum bağlamında, gerek biyolojik çeşitlilik için sürdürülebilirliğin gerekse CITES dahilindeki türlerin ticari kontrolünün kurumsal ve teknik kapasite anlamında güçlendirilmesi hedefi ile IPA-I bileşeni kapsamında 2011-2013 yılları arasında İspanya ile gerçekleştirilmiş bir Eşleştirme (Twinning) projesidir. Toplam bütçesi 1.425.000 Avro olan projenin yürütücüsü mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olmakla birlikte mülga Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, TÜBİTAK, mülga Ekonomi Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ile mülga Gümrük ve Ticaret Bakanlığı da yararlanıcı birimlerdir. Projede kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi aşamasında uygulamalı eğitimler, geziler ve farkındalık amaçlı tanıtım faaliyetleri yer alırken teknik kapasitenin güçlendirilmesi aşamasında ise CITES veri tabanı programı oluşturulması, bu veri tabanına CITES izin bilgileri ile CITES eklerindeki türler ve ticari verilerin işlenmesi, bununla birlikte CITES web sayfasının hazırlanması yer almaktadır (Aygün ve Akça, 2012: 5-6).

- **Natura 2000 Gerekliliklerinin Uygulanabilmesi için Ulusal Doğa Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi:**

2007-2013 dönemini kapsayan ve IPA-I olarak adlandırılan dönemde hazırlanmış ve IPA 2011 Programına sunulmuştur. AB Komisyonunda 2012 yılında kabul edilen, 2015 yılının ilk yarısında ihale süreci tamamlanan ve 36 aylık uygulama süresinden sonra 2018 yılında tamamlanan proje toplam 6.429.789 Avro'luk bütçeye sahiptir. Söz konusu bütçede hizmet alımı için 5.763.090 Avro, mal alımı işleri için 666.699 Avro kullanılmıştır. Projenin çıktıları ise, Türkiye'deki habitat ve tür listeleri ile Habitat Yorumlama Kılavuzu'nun hazırlanması, Natura 2000 ağına dahil edilecek alanların ne şekilde seçileceğinin belirlendiği Sistematik Koruma Planlaması metodolojisinin oluşturulması, İç Anadolu Ekolojik Bölgesi dahilinde tespiti yapılan potansiyel 34 adet Natura 2000 alanına ait liste ve kitapçıkların hazırlanması, yine bu potansiyel alanlar için Standart Veri Formları'nın ve Natura 2000 alanlarına ilişkin olarak Kurumsal İhtiyaç Analizi raporunun düzenlenmesi, bununla birlikte AB ile uyumlu olacak şekilde hazırlanan yeni bir Natura 2000 veri tabanının ulusal biyolojik çeşitliliğin izlendiği Nuh'un Gemisi isimli veri tabanına entegre edilmesi şeklinde özetlenebilir. (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018: 173-174).

- **Türkiye'deki Karasal Ortamda ve İç Sularda İstilacı Yabancı Türlerin Oluşturduğu Tehditlerin Değerlendirilmesi Projesi:**

IPA-I döneminin devamı niteliğinde olan ve 2014 – 2020 yıllarını kapsayan IPA-II dönemine ait olan proje ile temel olarak istilacı yabancı türlere ilişkin mevzuattaki eksikliğin giderilerek yasal zeminin oturtulması ve bu kapsamda ulusal mevzuatın AB mevzuatı ile uyumlaştırılması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte, toplumda bu konudaki bilincin ve farkındalığın artırılması, ekosistemler ve yerli türlere yönelik istilacı yabancı türlerin sebep olduğu tehditlerin azaltılarak kontrol altına alınması ve yok edilmesi

şeklindeki hedefler de projeden beklenen çıktılar arasındadır. 2019'da başlayan ve 2.089.000 Avro'luk bütçeye sahip projenin 2022'de bitmesi planlanmakta olup proje dahilinde altı istilacı yabancı türde (su maymunu, sivrisinek balığı, İsrail Sazanı, Singapur kaplumbağası, yeşil papağan, yalancı hıyar) saha çalışması yapılmaktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019: 68).

- **Yeni Bir Metodoloji Kapsamında Türkiye'nin Nesli Tehlike Altında Türleri İçin Tür Eylem Planları Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesi Projesi**:

IPA-II fonundan toplam 24.999.990 Avro'luk bütçe tahsisi yapılan proje ile türlerin korunması kapsamında hâlihazırdaki çalışmaların artırılarak Türkiye'nin Tür Koruma Stratejisinin meydana getirilmesi, AB ülkelerinde başarılı kabul edilen uygulamaların incelenerek nesli tehlike altındaki türlerden eylem planı oluşturulması gerekli olanlar için önceliklendirme yönteminin hazırlanması, belirlenen taksonomi gruplarını yansıtan pilot türlere yönelik olarak model eylem planlarının yapılması amaçlanmaktadır. 31.08.2020 tarihinde başlayan proje, 36 ay devam edecek şekilde planlanmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020: 87-88).

Başlangıç toplantısı 16.09.2020 tarihinde video konferans yöntemi ile yapılan ve nihai faydalanıcısı Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü olan proje ile Türkiye'nin, Habitat Direktifi listelerindeki Ek-II'de yer alan öncelikli türler için "*Türler Eylem Planlarını*" ve "*Ulusal Türleri Koruma Stratejisini*" hazırlayacağı, ayrıca proje sayesinde hem Habitat Direktifi hem de Kuş Direktifi kapsamında kurumsal kapasitenin geliştirileceği ve nesli tehlike altındaki türler için yapılacak çalışmalar bakımından da Türkiye'ye katkıda bulunacağı belirtilmektedir (IPA, 2020).

4.2.5. Ülke Raporlarında Yer Alan Uyum Değerlendirmeleri

Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin, Kopenhag Kriterleri kapsamındaki uyum çalışmalarında gösterdikleri gelişmelerin yıllık olarak ele alındığı ve Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından bu yana hazırlanmakta olan raporlar, 2016 yılına kadarki süreçte İlerleme Raporu olarak isimlendirilirken, bu tarihten itibaren Ülke Raporu şeklinde adlandırılmaktadır. Bu raporlarda, korunan alanlarla alakalı olarak doğrudan ayrı bir başlık bulunmamakta, bu hususta değerlendirmelere "Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği" başlığı altında 2012 yılına kadar Fasıl 27: Çevre, 2012 yılından itibaren de Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği alt başlıklarında yer verilmektedir. Öte yandan 2017 yılında Türkiye hakkında Ülke Raporu yayınlanmamıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

Katılım müzakereleri çerçevesinde Türkiye için Çevre Faslı'nın 21.12.2009 yılında açılmasından dolayı, tez kapsamında Türkiye hakkındaki Ülke Raporlarından 2009 yılı ve sonrasında hazırlananlar dahil edilmiştir.

Bu bağlamda, **2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu**'nda "Fasıl 27: Çevre" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Yaşam alanlarının yitirilmeye devam etmesi endişe vericidir. Potansiyel Natura 2000 alanlarının listesi henüz derlenmemiştir. Doğa korumaya ilişkin bir çerçeve kanun ve kuşlar ve yaşam alanlarına ilişkin uygulama mevzuatının kabulü tekrar ertelenmiştir. Ulusal bir biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı kabul edilmeyi beklemektedir. Doğa koruma ile ilgili politika alanlarındaki mevzuat özel önem gerektirmektedir.*" denilmektedir (Avrupa Toplulukları Komisyonu, 2009: 80-81).

Yine aynı bölümde idari kapasite konusunda bir takım ilerlemelerin kaydedildiği, ancak doğa korumaya ilişkin sorumlulukların net bir şekilde yetkili kurumlar arasında

tanımlanmadığı, idari kapasite ve otoritelerin birbirleri arasındaki koordinasyonda güçlendirmeye ihtiyaç olduğu, ÇED prosedürleri ve ÇED Direktifleri konularındaki eksikliklerin iyileştirmeleri engellediği belirtilmiştir.

Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir….Ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı ile kuşlar ve habitatlara ilişkin uygulama mevzuatı henüz kabul edilmemiştir… Potansiyel Natura 2000 alanlarının listesi henüz derlenmemiştir. Sulak alanların korunmasına ilişkin yönetmelikte yapılan değişiklik, Sulak Alanların Uluslararası Önemi Sözleşmesi kapsamında korunan sulak alanların korunma durumunu zayıflatmıştır. Doğa korumasına ilişkin sorumluluk çeşitli yetkili kurumlar arasında açık bir şekilde paylaştırılmamıştır.*" denilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010: 89-91).

Raporun sonuç bölümünde ise doğanın korunması yönünde ilerleme kaydedilmemesine karşın diğer konular dahil edildiğinde genel olarak uyumla ilgili olarak bir ilerlemenin mevcut olduğu, doğa koruma alanında idari otoriteler arasındaki koordinasyonun sağlanması çalışmaları yapılarak idari kapasite ile ilgili olarak ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir.

Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruması konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. Doğa koruması ile ilgili çerçeve mevzuat henüz kabul edilmemiştir. Potansiyel Natura 2000 alanlarının listesi henüz derlenmemiştir. Ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı ile bu alandaki uygulama mevzuatı henüz kabul edilmemiştir. Ülkede yeni büyük ölçekli su ve enerji altyapısının tesis edilmesinin, korunan flora ve fauna türleri üzerinde*

yaratacağı olası olumsuz etkilere ilişkin olarak artan endişeler bulunmaktadır. Sulak alanların korunması yönetmeliğinde yapılan değişiklik, sulak alanların korunma durumunu zayıflatmış olup, Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi'nin gerekliliklerini karşılamamaktadır. Doğa korumasına ilişkin sorumluluk, çeşitli yetkili kurumlar arasında açık bir şekilde paylaştırılmamıştır. Vahşi hayvanların ve bitkilerin uluslararası ticareti ile ilgili CITES Sözleşmesi yeterli derecede uygulanmamaktadır." denilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011: 99-101)

Raporun sonuç bölümünde ise, bazı konularda uyum açısından ilerlemeler kaydedilmiş olsa da, doğanın korunması bakımından ilerleme kaydedilmediği, çevre alanında bazı yatırımlar yapılmış olsa da bunların artırılmasının gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

"*Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmeliğin kabulüyle birlikte, doğa koruması konusunda* ***sınırlı ilerleme kaydedilmiştir****. Doğa koruması ile ilgili çerçeve mevzuat ve ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ile eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Potansiyel Natura 2000 alanları henüz belirlenmemiştir. Büyük ölçekli su ve enerji altyapısının tesis edilmesinin, bu alanlar üzerinde yaratacağı olası olumsuz etkiler önemli bir sorun olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Bozuk orman alanlarının özelleştirilmesi hakkındaki kanun, Türkiye'deki orman habitatlarının azalacağı yönünde endişelere sebep olmaktadır.*" denilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012: 104-106).

Bununla birlikte, doğa koruma ile su alanlarındaki sorumlulukların idare ile ilgili kapsamlı bir yeniden yapılanma gerçekleştirilerek sorumlulukların bu alanda bölünüp

yeniden tahsis edilmesine ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmasına karşın, çevre ve kalkınma arasında denge kurulmasının gerektiği, halihazırdaki korunan alanlar ile potansiyel Natura 2000 alanlarında sürdürülebilirlik konusuna özel bir önem gösterilme gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruması ile ilgili çerçeve mevzuatı ve ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı AB müktesebatı ile uyumlu değildir. İkincil mevzuat olmaksızın kabul edilmesi halinde, söz konusu tasarı, Milli Parklar Kanunu'nu yürürlükten kaldıracak ve yasal bir boşluk meydana getirecektir. Potansiyel Natura 2000 alanları henüz belirlenmemiştir.*" denilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013: 71-73).

Raporun sonuç kısmında da 2012 yılındaki değerlendirmelere benzer şekilde, mevcut korunan alanlar ile potansiyel Natura 2000 alanlarının sürdürülebilir kullanımına özel önem verilmesi gerektiğine dikkat çekilmiş, AB müktesebatı ile uyuma ilişkin olarak çevre ve iklim değişikliği ile su kalitesi konusunda bir takım ilerlemelerin sağlanmış olmasına karşın Çevre ve Orman Bakanlığı ayrıldıktan sonra yeniden devam eden yapılanma çalışmalarının, idari kapasiteyi ciddi biçimde zayıflattığı belirtilmiştir.

Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruma ile ilgili çerçeve mevzuat, ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı, AB müktesebatı ile uyumlu değildir. Söz konusu Kanun Tasarısı, uygulama mevzuatı olmaksızın kabul edilmesi halinde, Milli Parklar Kanununu*

yürürlükten kaldıracak ve yasal bir boşluk meydana getirecektir. Potansiyel Natura 2000 alanları henüz belirlenmemiştir. Türkiye, AB müktesebatı ile uyumlu olmayan, sulak alanlarda, ormanlarda ve doğal sit alanlarında yatırım yapılmasına izin veren bir dizi kanunu kabul etmiştir." değerlendirmesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2014: 68-70).

Raporun sonuç kısmında ise Türkiye'nin mevzuatın uyumlaştırılması bakımından çevre konusunda bir takım ilerlemeler kaydettiği, ancak uygulamada yetersiz kalmaya devam etmekte olduğu belirtilmiştir.

Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

"*Doğa koruma ile ilgili çerçeve mevzuat, ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Sulak alanlarda, ormanlarda ve doğal sit alanlarında imara izin veren düzenlemeler hâlâ AB müktesebatına uyumlu değildir. Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Taslağı'nın AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Söz konusu kanun taslağıyla, hâlihazırda Milli Parklar Kanunu'nun yürürlükten kaldırılması öngörüldüğünden, herhangi bir yasal boşluğun önlenmesi adına ilgili uygulama mevzuatının da zamanında kabul edilmesi büyük önem taşımaktadır. Potansiyel Natura 2000 alanları henüz belirlenmemiştir.*" denilmektedir Avrupa Komisyonu, 2015: 83-85).

Bununla birlikte Türkiye'nin bir önceki yıl çevre konusundaki mevzuat uyumlaştırmasına ilişkin olarak bazı ilerlemeler kaydetmesine rağmen uygulamada yetersiz olmaya devam ettiği, öte yandan çevre konularıyla alakalı mahkeme kararlarının düzgün bir biçimde uygulanmadığı ve bu durumun da kamuoyunu kaygılandırdığı, beklenen Paris İklim Anlaşması için Türkiye'den de katkı beklendiği belirtilmiştir.

2016 Türkiye Raporu'ndaki "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" başlığında ise, doğa koruma ile ilgili 2015 yılındaki değerlendirmeler tekrar edilmiş, ilave olarak;

> "*…Gelecekteki Natura 2000 alanlarının belirlenmesi ve yönetilmesine yönelik kurumsal çerçevenin geliştirilmesi ve uygun kaynağın sağlanması gerekmektedir. Özellikle hidroelektrik ve madencilik gibi alanlarda gerçekleşecek yatırımların öncelikli olarak Natura 2000 alanı olabilecek ulusal koruma alanları ve doğal değeri yüksek alanlar için doğa koruma yükümlülükleri ile uyumlu olması gerekmektedir.*" değerlendirmesinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2016: 86-87).

Bununla beraber, Fasıl 27'nin geneli için Türkiye'nin belirli düzeyde hazırlıklı olduğu ancak hala çevre politikalarındaki kapsam ve koordinasyonun geliştirilerek oluşturulması ve uygulanmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Öte yandan Türkiye'nin iklim değişikliğine dair Paris Anlaşması'nı onaylaması gerektiği vurgulanmıştır.

2018 Türkiye Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığında, konuyla ilgili olarak:

> "*Doğa koruma ile ilgili çerçeve mevzuat ve ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ile eylem planı henüz kabul edilmemiştir. Gelecekteki Natura 2000 alanlarının belirlenmesi ve yönetilmesine yönelik kurumsal çerçeve henüz oluşturulmamıştır. Özellikle hidroelektrik ve madencilik gibi alanlarda gerçekleşecek yatırımların ilgili doğa koruma yükümlülükleri ile uyumlu olması gerekmektedir.*" şeklinde, 2015 ve 2016 yıllarına benzer değerlendirmelerde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2018: 90-92).

Öte yandan Türkiye'nin çevre ile ilgili olarak belirli düzeyde hazırlıklı olduğu ancak mevzuat uyumu ve uyumlaştırılan mevzuatın uygulanmasının sağlanması gerektiği ifade edilerek, Paris Anlaşması'nın onaylanması gerektiği yeniden belirtilmiştir.

2019 Türkiye Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığı altında, doğa koruma ile ilgili olarak çerçeve mevzuatın, ulusal biyo-çeşitlilik stratejisinin ve eylem planının kabul edilmediği; sulak alanlar, ormanlar ve doğal sit alanlarındaki plan ve imara ilişkin düzenlemelerin AB müktesebatına hala uyumlu olmadığı hususları ile potansiyel Natura 2000 alanlarının yönetimine dair kurumsal çerçeve, bununla birlikte hidroelektrik ve madencilik alanlarındaki yatırımların potansiyel Natura 2000 alanlarına etkisi ilgili değerlendirmeler de tekrarlanmıştır. Öte yandan, raporda yer verilen, Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi kapsamında Türkiye'deki tespit edilen tür ve habitat listelerinin hazırlanması şeklindeki tespit de, bu alanda olumlu bir ilerleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2019: 104-106).

Bununla beraber, Türkiye'nin Fasıl 27 kapsamında belirli düzeyde hazırlıklı olduğu ancak uygulamada hala zayıf olduğu ve Paris Anlaşması'nın onaylanması gerektiği yönündeki tespitlere de yeniden yer yer verilmiştir.

2020 Türkiye Raporu'nda "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" başlığı altında, doğa koruma konusunda Türkiye'nin belirli düzeyde hazırlıklı olduğu ifade edilmiş, 2019 yılındaki değerlendirmelere de aynen yer verilmiştir. Bunlara ilave olarak:

> "*2019'da mevcut doğal sit alanlarının gözden geçirilmesine başlanmıştır. Yıl boyunca, Kapadokya Milli Parkı'nın milli park listesinden çıkarılması dâhil, ancak bununla sınırlı olmamak üzere, bu tür korunan alanların statüsünde bir dizi değişiklik meydana gelmiştir. Bu değişiklik, yasal dayanağın, şeffaflığın ve paydaşların katılımının olmayışı ile ilgili endişeleri artırmıştır.*" değerlendirmelerinde bulunulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2020: 105-107).

Fasıl 27 kapsamındaki çevre ve iklim değişikliği konularında, halkın katılımı hususuna ilk kez bir ilerleme raporunda yer verilmesi, 2014 Yılı İlerleme Raporu'nun dikkat çekici

bir noktasıdır. Halkın katılımının sağlanmasına dair bu yöndeki değerlendirme, 2014 yılından itibaren Türkiye için hazırlanan bütün ülke raporlarında yer almaktadır.

2021 Türkiye Raporu'nda da korunan alanlara ilişkin değerlendirmelere "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlığı altında, doğa korumaya ait bölümde yer verilmiş ve yine 2020'dekine benzer şekilde, Türkiye'nin doğa koruma konusunda belirli düzeyde hazırlıklı olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte çerçeve mevzuatın, ve ulusal biyo-çeşitlilik stratejisi ve eylem planının kabulü ile ilgili hiçbir gelişmenin olmadığı; sulak alanlarda, ormanlarda ve doğal sit alanlarındaki planlama ve yapılaşmanın hala AB müktesebatı ile uyumlu olmadığı; potansiyel Natura 2000 alanlarının yönetimine ilişkin kurumsal çerçevenin düzene sokulması ve yeteri kadar kaynak aktarılması gerektiği; korunan alanların statülerinde 2020 yılında da devam eden ve bazı potansiyel Natura 2000 alanlarının statü ve sınır değişiklikleriyle sonuçlanan bir takım gözden geçirmelerin, şeffaf ve katılımcı olmayan bir biçimde gerçekleştirildiği, genel olarak Fasıl 27 ile ilgili olarak ise Türkiye'nin belirli bir derecede hazırlıklı olduğu, Türkiye Büyük Millet Meclisince Paris Antlaşmasının imzalanması, atık yönetimi konusundaki bazı olumlu gelişmeler gibi bir takım ilerlemelerin sağlanmasına karşın Türkiye'nin uygulamada zayıf kaldığı belirtilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2021: 108-110).

4.2.6. Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu

AB doğa koruma mevzuatının temellerinden olan Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'nin ulusal mevzuata uyumlaştırılması kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan yasal düzenlemeler büyük oranda ortak olduğu gibi, bunların başında "*Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" gelmektedir. Bununla birlikte Ocak 2021 – Aralık 2023 dönemi için hazırlanan "*Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı*"nda ise adı geçen kanun, "*Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" olarak değiştirildiği görülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2021:218-220). Bu bağlamda, Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinde, AB doğa koruma mevzuatının iç hukuka aktarılması kapsamında özellikle son dönemde

farklı isimlerle de olsa, Avrupa Komisyonu'nca yayınlanan ülke raporları da dahil olmak üzere her zaman gündemde yer işgal etmiş, ancak hala kanunlaşamamış olan Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu'na ilişkin yaşanan sürece değinmek yerinde olacaktır.

AB müktesebatına uyum kapsamında Türkiye tarafından hazırlanan programlarda isim olarak ilk kez 2007-2013 yılları arasındaki dönem için hazırlanan "*Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı*"nda 27-Çevre başlığı altında "*Doğa ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" şeklinde yer verilmiştir. Buna göre adı geçen kanun, AB mevzuatı olan Kuş ve Habitat Direktiflerinin iç hukuka aktarılarak uyumlaştırılması için 2008-2009 yasama döneminde "*çıkarılmasında yarar görülen yasal düzenlemeler*" kapsamında ele alınmıştır. Teknik çalışmaların sürmekte olduğu belirtilen düzenlemenin hazırlanmasından ise mülga Çevre ve Orman Bakanlığı sorumlu tutulmuştur (Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı, 2007).

Bu programdan önce "*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programları*" kapsamında, 24.03.2001 tarih ve 24352 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2001 yılı Ulusal Programı'nda ve 24.07.2003 tarih ve 25178 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2003 yılı Ulusal Programı'nda, doğrudan kanun ismi zikredilmemiş, Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'ne uyum ile ilgili olarak yürürlükteki mevzuatta değişiklikler yapılacağı ve yeni bir yasa hazırlanacağı belirtilmiştir. Nitekim, 2006 yılında mülga Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi'ndeki "*doğa koruma sektörü izleme tablosu*"nda da 2003 yılı ulusal programının uygulanması kapsamında mevzuat uyum yaklaşımı olarak "*yeni bir doğa koruma kanunu*" benimsenmiştir.

Öte yandan, yine "*Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programları*" kapsamında 2008 yılında da bir Ulusal Program hazırlanmıştır. 31.12.2008 tarih ve 27097 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren bu programda da, 2007-2013 yılları arasındaki dönem için hazırlanan "*Türkiye'nin AB*

Müktesebatına Uyum Programı" na benzer şekilde, Kuş ve Habitat Direktiflerinin uyumlaştırılması için, yayım tarihi 2011 yılı sonrası olmak üzere "*Doğa ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" hazırlanacağı belirtilmiştir.

Sürecin devamında, Çevre ve Orman Bakanlığı'nca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nun 14.06.2010 tarihli kararı üzerine Başbakanlığa sunulan "*Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı*" ismiyle 25.10.2010 tarih ve 4531 sayılı Başbakanlık (Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü) yazısıyla TBMM'ye sunulmuştur.

Başbakan imzasıyla sunulan kanun tasarısının genel gerekçe bölümüne bakıldığında, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde çevre faslının açıldığı, bu kapsamda üyelik için tabiat ve de biyolojik çeşitliliğin korunması gibi bazı taahhütlerin yerine getirilmesi gerektiği, bu taahhütlerden bazılarının Kuş ve Habitat Direktiflerine uyum olduğu, buna yönelik olarak Türkiye'nin kanun çıkarılması taahhüdünde de bulunduğu belirtilmiştir. Yine aynı gerekçede;

> "*AB Habitat ve Kuş Direktiflerinden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesi bakımından; mevcut düzenlemelerle kanuni güvence altına alman korunan alanların dışında kalan ekosistemlerin, habitatların ve biyotopların kanuni olarak güvence altına alınması bugün için önemli bir ihtiyaçtır. Tasarının temel maksatlarından biri türlerin ve bunların yaşama alanlarının korunmasını düzenlemektedir. Korunan bitki ve hayvan türleri ile yaşama alanlarının belirlenmesi ve muhafazası, yabani hayvan ve bitki türlerinin bir plan dahilinde korunması ve bu alanların yönetilmesinin hukuki dayanağını oluşturmak gerekmektedir*." denilmiştir (Başbakanlık, 2010).

2010 yılındaki tasarı kanunlaşamayarak kadük kalmış, tasarı aynı isimle ve benzer gerekçelerle 17.05.2012 tarih ve 2217 sayılı Başbakanlık yazısıyla TBMM'ye sunulsa da yine ilgili yasama döneminde kanunlaşamamıştır. Döneminde birçok yönden eleştirilmiş

olan tasarı hakkında değerlendirmelerde bulunan TMMOB (türk…), söz konusu tasarının 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nu yürürlükten kaldıracak olması sebebiyle elde edilmiş kazanımları geçersiz kılacağını, 2863 sayılı Kanun kapsamındaki doğal ve tabii sit alanlarındaki yönetimin Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na verilmesi nedeniyle koruma kapsamında çok başlılığın giderilemeyeceğini, tasarıdaki "üstün kamu yararı" kavramının hukuksal dayanaklarının belirsiz olduğunu ve korumadan vazgeçmek için bir yol olacağını, benzer şekilde ekolojik etki değerlendirmesi kavramının da esnek ve belirsiz olduğu, AB mevzuatına uyum şeklindeki gerekçenin tasarıya yansıtılamadığını, tabiatı koruma ve biyolojik çeşitliliği koruma kavramlarının birbirlerinden farklı alanlar olarak görülmesinin yanlış olduğunu, koruma konusunda farklı bakanlıkların yetkili olması sonucu doğal ve kültürel varlıkların bir arada korunması yaklaşımının terk edileceği, bu durumda da doğal ve kültürel özellikleri iç içe geçen milli parklarda beklenen koruma faaliyetlerinin yapılamayacağını, korunan alanların ticari kullanım olanaklarının artırılarak tasarı ile amaçlanana uygun hareket edilemeyeceğini ifade etmiştir (TMMOB, 2013: 45-42).

17.05.2012 tarihinde TBMM'ye sunulan Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısının kanunlaşamaması sonrası yaşanan süreçte, mülga Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından Ocak 2016 – Aralık 2019 dönemi için "*Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı*" hazırlanmış, uyum sağlanması öngörülen AB mevzuatı kapsamında Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'ne atfen Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu'nun çıkarılacağı, yayım tarihi 2016 yılı 1. dönem olacak şekilde bu kanundan sorumlu kurumun da mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 2017 yılının 2. döneminde de yine aynı kurum tarafından adı geçen kanunun uygulanmasına yönelik olarak yönetmeliklerin çıkarılacağı planlanmıştır (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2016: 200-209).

İlerleyen süreçte, bu kez yine aynı isimle mülga Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nca hazırlanan tasarı, Bakanlar Kurulu'nun 28.11.2016 tarihli kararına istinaden 15.05.2017 tarih ve 889 sayılı Başbakanlık yazısıyla TBMM'ye sunulmuştur. Kanun tasarısının gerekçesinde, bir önceki tasarıya benzer şekilde:

> "*Avrupa Birliği üyelik sürecinde tabiatın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasında temel mevzuat olarak kabul edilen 2009/147/AT sayılı Kuş Direktifi ile 92/43/AET sayılı Habitat Direktifine uygun bir mevzuat hazırlanması gerekmektedir. Bahse konu direktiflerin içeriğindeki uygulamalar mevzuatta genel olarak yer bulmakla birlikte asıl koruma tedbirleri Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler aracılığıyla sağlanmaktadır.*" denilmiştir (Başbakanlık, 2017).

2017 yılındaki bu girişim sonucunda da Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu tasarı olmaktan öteye gidememiş ve yürürlüğe girmeyerek kadük olmuştur. Sürecin devamında ise, Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki Avrupa Birliği Başkanlığı tarafından yayınlanan "*Avrupa Birliği'ne Katılım için Ulusal Eylem Planı*"nda, 27-Çevre ve İklim Değişikliği başlığı altında Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'nin ulusal mevzuata uyumlaştırılması amacıyla öngörülen tedbir olarak Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu çıkarılması planlanmıştır. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın sorumlu ve ilgili kurum olarak belirlendiği kanun için öngörülen yürürlük tarihi 2023 olarak belirtilmiş olup böyle bir yasal düzenlemenin amacı ise şu şekilde açıklanmıştır:

> "*Tabiatın, tabii değerlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına, halkın tabiat hakkında bilinçlenmesi ile toplumun korumaya yönelik katkılarını artıracak faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin usul ve esasların düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Tabiatın ve biyoçeşitliliğin etkin korunması ve korunan alan yönetimindeki boşluk ve belirsizlikleri giderecek kurumlar arası koordinasyonu sağlayacak yasal düzenleme yapılması amaçlanmaktadır.*" (Dışişleri Bakanlığı, 2021:218).

Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu'ndaki bazı maddelerin uygulanmasında etkinliğin sağlanması ve daha anlaşılır olması bakımından aynı kurum tarafından yine 2023'te yayımlanmak üzere uygulama yönetmeliklerinin çıkarılacağı da söz konusu Ulusal Eylem Planı'nda öngörülmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2021:220).

Habitat ve Kuş Direktiflerinin iç hukuka aktarılması aşamasında yaşanan bu süreçte Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu yasalaşamamış olsa da, kanunun hazırlanmasından sorumlu kurum olan Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmi sitesinden Dünya Biyolojik Çeşitlilik Günü'ne istinaden 25.05.2021 tarihinde yapılan paylaşımda, söz konusu kanunla ilgili çalışmaların hızla devam ettiği, bu kapsamda kanun taslağının hazırlandığı ve bir sonraki dönemde TBMM'de yasalaşmasının hedeflendiği belirtilmiş olup, Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu ile düzenleme getirilecek konular arasında ise yasal bir çatı altında toplanmak üzere biyokaçakçılığa ilişkin yaptırımlar, genetik kaynaklarla ilgili buluşlardaki fikri mülkiyet hakları, ekosistem koruma ve izleme, anlaşmazlıkların çözümü ile yetki ve sorumlulukların olacağı ifade edilmiştir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021c).

4.2.7. Avrupa Birliği Eşgüdüm Kurulu

Avrupa Birliği'ne uyum kapsamındaki çalışmaların eşgüdümünü sağlamak üzere, 2019/22 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi hazırlanmış, söz konusu genelge ile daha önce benzer amaçla hazırlanan 2003/3 ve 2014/16 sayılı Başbakanlık Genelgeleri yürürlükten kaldırılmıştır (Avrupa Birliği ile İlgili Çalışmaların Eşgüdümü, 2019).

AB müktesebatına uyum sürecinde, 2019/22 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'nin getirdiği önemli bir yenilik, Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Avrupa Birliği Başkanı'nın başkanlığını yaptığı, ilgili bakanlıklardaki bakan yardımcılarının ve kurumların üst yöneticilerinin oluşturduğu, kısa adıyla ABEK olan Avrupa Birliği Eşgüdüm Kurulu'dur. AB'ye üyelik müzakereleri ve uyum çalışmalarının yürütülmesi ile eşgüdümün

sağlanması amacıyla kurulduğu belirtilen ABEK'in, yılda en az bir kez olacak şekilde toplanması, sekretaryasının Avrupa Birliği Başkanlığı'nca yürütülmesi, ihtiyaç duyulması halinde çalışma gruplarını oluşturabileceği öngörülmüştür.

ABEK'in AB müktesebatına uyum kapsamında öncelikli alanları ve yapılması gerekenleri belirleme, bu amaçla kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirerek izleme ve değerlendirme, kamu kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversitelerin de AB müktesebatına uyum yönündeki çalışmalarına ilişkin olarak önerilerini inceleyerek değerlendirme yetkisi ve sorumluluğu bulunmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Belirli bir alanın özel olarak muhafaza edilmesi yoluyla doğanın korunması düşüncesinin getirdiği korunan alan uygulamalarının günümüzdekine benzer örneklerinin, ihtiyaçların çeşitlenerek artmasıyla gelen sanayileşme, nüfus ve kentleşme gibi doğa üzerinde yoğun baskı yaratan müdahalelerin yaşamsal tehdit boyuna geldiğinin fark edilmesiyle başlatılan girişimler neticesinde, 19'uncu yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda, yalnızca belirli bir türün korunmasından ziyade, tahsis edilmiş bir alanın sistematik ve yasal düzenlemelerle korunmasının temelini oluşturduğu kabul edilen milli parkların ilk örneği ise 1 Mart 1872 yılında dönemin Devlet Başkanı Ulysses S. Grant'ın imzasıyla ilan edilen Yellowstone Milli Parkı'dır. Bu tarihten sonra, milli park yoluyla doğanın korunması fikri dünya genelinde hızlı bir biçimde yayılmaya başlamış, 20. yüzyıla girmeden Avustralya'da Royal Milli Parkı (1879), Kanada'da Banff Milli Parkı (1885) ve Yeni Zelanda'da Tongariro Milli Parkı (1894) ilan edilmiştir. Öte yandan, doğa koruma bilinci ve buna yönelik uygulamaların bugünkü yaklaşımla birebir örtüşmediği, korunan alan kavramının henüz ortaya çıkmadığı dönemlerde de din olgusunun getirdiği kutsal alanları koruma çabası ile insanlığın çok uzun yıllar öncesinden habitat koruma faaliyetlerinde bulunduğu da anlaşılmaktadır.

20. yüzyıla gelindiğinde ise korunan alanlar aracılığıyla doğanın korunması anlayışının iyiden iyiye kabul görmeye başladığı, bu tür alanların tahsis ve ilanlarının yapılmasına karşın, ülkeler arasında herkesçe benimsenen ortak bir terminolojinin ve yönetim anlayışının bulunmadığı görülmektedir. Bu durumun çözümüne yönelik olarak 1933 yılında Londra'da düzenlenen Uluslararası Fauna ve Flora ile 1942'deki "Batı Yarıküre'de Doğa ve Yaban Hayatı Koruma" toplantısı, dikkate değer girişimler olarak kabul edilmektedir. Bu girişimler sonrası İkinci Dünya Savaşı'nın da bitmesi ile 1948 yılında Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (The International Union for Conservation of Nature-IUCN)'nin kurulması ise korunan alanların, bugün Avrupa Birliği'nin de kabul

ettiği, küresel boyutta ortak bir kategori sistemi altında ele alınmasının sağlanması bakımından büyük bir gelişmedir. Yine de, IUCN tarafından korunan alanların belirli bir kategori altında sınıflandırılması ise ancak 1962'de Seattle/Washington'da gerçekleştirilen 1. Dünya Milli Parklar Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda 1978 yılında mümkün olabilmiştir.

Avrupa'ya bakıldığında ise, AB'nin kuruluşunun temelleri olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, AET ve EURATOM'dan önceki dönemde, hâlihazırda AB'ye üye olan ülkelerin bireysel bazı girişimleri ve politikaları olsa da, doğanın korunmasını da göz önünde bulunduran ortak bir çevre politikasının varlığının, Topluluğun kuruluşuyla başlamadığı görülmektedir. Söz gelimi, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun 1951 yılındaki Paris Anlaşması ile kurulmasının önünü açan ve adını, dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'dan alan 9 Mayıs 1950 tarihli Schuman Bildirisi'nde, ülkelerin kömür ve çelik üretimlerini bir araya gelerek yapmaları ile ulaşılmak istenenler arasında, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve barışçıl kazanımlar gibi doğanın korunmasına ilişkin dolaylı şekilde yorumlanabilecek bir takım hedefler belirtilmiş olsa da belirtilen bu gibi hedeflerin, Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerde çevre dikkate alınarak doğanın korunmasına dair ortak bir politika geliştirilmesine işaret ettiği yönünde kesin bir yoruma gidilemeyeceği açıktır. Benzer şekilde, 25 Mart 1957'de imzalanarak 1958'de yürürlüğe giren AET'nin kuruluşunu sağlayan Roma Antlaşması ve aynı anda imzalanan EURATOM'u kuran antlaşmada da çevre ve doğa korumaya dair doğrudan bir düzenlemenin bulunmadığı, dolayısıyla korunan alanların da o yıllarda ortak politikaya dâhil edilmekten uzak olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte, 1973 – 1976 yıllarını kapsayan I. Çevre Eylem Programı ise, Topluluğun ortak bir çevre politikası oluşturmasının miladı olarak kabul edilmiş; refah düzeyi, ekonomik gelişmeler ve çevre korumanın birbirine karşılıklı bağlı olan politikalar olarak tartışılmasını sağlamıştır. Topluluğun bu yöndeki gelişiminde ise 1972 yılında

Stockholm'de düzenlenen ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme – UNEP) 'nın başlatılmasını da sağlayan Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı (United Nations Conference on the Human Environment) 'nın önemi büyüktür. Nitekim I. Çevre Eylem Programı'nda ortaya konulan ilkeler ve hedeflenen amaçlar göz önüne alındığında, Topluluğun ortak çevre politikasının oluşturulması aşamasında, çevre hukukunun ülkelerarası ele alınıp geliştirilmesi ve dolayısıyla doğanın sürdürülebilir bir şekilde korunması bağlamında bir dönüm noktası olarak kabul görmekte olan 1972 Stockholm Konferansı'nda benimsenen ilkelerin dikkate alındığı ve politika amaçlarının bu ilkeler doğrultusunda hazırlandığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte, Avrupa'da çevre ve doğa koruma kapsamındaki sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için, çevre eylem programlarının içerikleri ve getirdiği yenilikler de araştırılmış, Amsterdam Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ve 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girerek Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Avrupa Birliği'ne dönüştüren Maastricht Antlaşması'nın, korunan alanlarla ilişkilendirilebilecek şekilde Avrupa Birliği'nin çevre politikalarını oldukça etkilediği ve olumlu yönde değişiklikler getirdiği görülmüştür.

Diğer taraftan, Türkiye her ne kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1958 yılındaki kuruluşundan kısa bir sonra, 31 Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunmuş olsa da, aday ülke statüsüne kavuşması 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde alınan karara istinaden 8 Mart 2001'de AB Konseyi'nce onaylanan Katılım Ortaklığı Belgesi ile, AB'ye katılım müzakerelerine başlanması ise 3 Ekim 2005'te mümkün olmuştur. Müzakerelerin başlaması ile katılımcı ülke durumuna gelen Türkiye için, AB çevre politikalarının daha çok yönlendirici etkiye sahip olduğu yadsınamaz, zira hedeflenen AB üyeliğinin gerçekleşebilmesi için mevzuatın uyumlaştırılması, yerine getirilmesi gereken önemli kriterlerdendir. Bununla beraber, Türkiye'nin kuruluşundan bu yana yürürlüğe koyduğu

yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanması incelendiğinde, AB ile müzakerelere başlanılması öncesinde de doğa koruma faaliyetleri ve korunan alan uygulamalarına ilişkin ulusal mevzuatın, dünyada ve Avrupa'daki gelişmelerden etkilendiği görülmektedir.

Bu bağlamda, 11 Ağustos 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, Türkiye'deki korunan alanların çağdaş yönetiminin miladı olarak kabul edilse de, adı geçen kanun öncesinde de çevre ve doğa korumaya ilişkin bir takım mevzuat düzenlemeleri ve teşkilatlanmalar oluşturulmuştur. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından önce dahi 1839 tarihli Tanzimat Fermanı sonrası süreçte yürürlüğe konulan orman hizmetlerine ilişkin yasalar, temel olarak ticari faaliyetler düşünülerek hazırlanmış olsa da, tahsis edilmiş bir alanın koruma amaçlı olarak ayrılmasını sağlamaları bakımından önemlidir. 1920-1937 yılları ise her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu'na ait bir dönem olmasa da, doğa korumaya ve ormancılık yönetimine ait uygulamalar bakımından büyük farklılıklar getirmemiştir. Cumhuriyet'in genel karakterine uyan, ormancılığı dönemine uygun bir anlayış çerçevesinde ele alan ve muhafaza ormanlarının ayrılmasına olanak sağlaması gibi doğanın korunması kapsamında bir takım düzenlemeler getiren kanun, 1937 yılında kabul edilen mülga 3116 sayılı Orman Kanunu'dur. Yine aynı yıl çıkan mülga 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu da doğa korumaya yönelik bu dönemde gelişen anlayış değişikliğinin bir parçası olarak yürürlüğe konmuş, bu kanuna dayanılarak 1958 yılında Belgrat Geyik Üretme İstasyonu kurulmuştur.

Bunlarla birlikte, çevre ve doğanın korunmasına ilişkin olarak Anayasal düzenlemelere bakıldığında 1982 Anayasası'nda, dönemin gelişmelerine uygun olarak çevre ve doğa ile ilgili hem devlete hem de kişilere sorumluluk yükleyen birden fazla maddenin yer aldığı, çevre ve doğanın korunmasına yönelik doğrudan hüküm içermeyen 1924 Anayasası ve 1961 Anayasası'nda ise genel olarak ormanların ve ormanlardan istifade eden bölge halkının korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

Öte yandan, küresel çaptaki örneklerine benzer tanımıyla, Türkiye'de milli park kavramının ilk olarak 1948 yılında yayınlanan "Tabiatı Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız" isimli eserde, olarak İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden Prof. Dr. Selahattin İNAL tarafından kullanıldığı görülmektedir. Ancak milli park kavramına ülkemizde ilk kez bir kanunda yer verilmesi ise 31.08.1956 tarih ve 6831 sayılı Orman Kanunu ile olmuş, söz konusu kanunun 25 inci maddesi doğrultusunda, ender niteliklere ve güzelliklere sahip alanların Milli Park olarak tahsisine imkân tanınmıştır. Yine aynı madde, ilk defa mesire yerlerine de olanak sağladığından 1956 yılında Belgrat Orman Mesire Yeri, 1958 yılında ise Türkiye'nin ilk milli parkı olan Yozgat Çamlığı Milli Parkı tesis edilmiştir. Bu doğrultuda, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu öncesi, 6831 sayılı Kanun'a dayanılarak 17 adet milli parkın ilanı gerçekleştirilmiştir. 6831 sayılı Orman Kanunu öncesi doğanın belirli bir alanda korunmasına yönelik girişimler ise, genel itibariyle ormanların milli ekonomi kaynağı olarak görülmesi ve ormanların toplumun faydası düşünülerek işletilmesi şeklinde olmuştur.

2873 sayılı Kanun çıkana kadar Türkiye'deki milli parkların ilanı, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 25 inci maddesine dayanılarak ilan edilmelerinden dolayı ancak orman ve orman rejimine tabii alanlar dâhilinde mümkünken, 2873 sayılı Kanun bu durumu değiştirmiştir. Nitekim Kanun'un gerekçesinde de uluslararası düzeydeki kuruluşlarca yapılan tanımlara uygun korunan alanların, orman dışı alanlarda da yönetim bütünlüğünü sağlayacak şekilde ayrılmasına, korunmasına ve yönetilmesine imkân verilmesinden bahsedildiği görülmektedir.

Türkiye'de korunan alan statülerinin tanımlanması ve yönetimine ilişkin temel mevzuat 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ile 2872 sayılı Çevre Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 6831 Sayılı Orman Kanunu ve Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği'dir. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP) tarafından

korunan alan istatistikleri kapsamında yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda belirtilenler de adı geçen mevzuat dahilinde oluşturulan korunan alan statüleridir. Bu statülerden Milli Park, Tabiat Parkı Tabiatı Koruma Alanı, Tabiat Anıtı, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası, Ramsar Alanı, Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan, Mahalli Öneme Haiz Sulak Alan, Muhafaza Ormanı, Şehir (Kent) Ormanı Gen Koruma Ormanı (in-situ), Tohum Meşceresi (in-situ) ve Tohum Bahçesi (ex-situ) Tarım ve Orman Bakanlığı yönetiminde olarak, Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇK) ve Doğal Sit Alanlarının yönetimi ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı uhdesinde olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın resmi internet adresindeki "Bakanlığımız Tarafından Yönetilen Korunan Alanlar" başlığı altındaki ÖÇK ve Doğal Sit Alanlarına, Tabiat Varlıkları (anıt ağaçlar ve mağaralar) 'nın da dahil edildiği görülmektedir.

Öte yandan, DKMP tarafından yayınlanan Tabiatı Koruma Durum Raporu'nda adı geçen bu alanların toplam kapladıkları alan büyüklüğü, brüt ve tek yüzey haline getirilmiş olarak, iki ayrı şekilde verilmiştir. Söz gelimi, 2020 yılı için hesaplanan korunan alan büyüklükleri brüt toplam 8.230.301 ha, tek yüzey haline getirilmiş şekliyle ise 7.008.717 ha olarak belirtilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nca yayınlanan korunan alanlar arasında, Kültür ve Turizm Bakanlığı yönetimindeki arkeolojik, kentsel, tarihi sit alanları ile hem bu niteliklere hem de doğal özelliklere sahip karma sit alanları ile "kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri" korunan alan hesabına dâhil edilmemiştir. Tez kapsamında söz konusu korunan alan statülerinin hangi mevzuat dâhilinde ve ilgili Bakanlıkların hangi birimleri tarafından yönetilmekte olduğu da irdelenmiştir.

Dünyada birçok ülke gibi AB de dahil olmak üzere, korunan alanların sınıflandırılmasında IUCN kategorilerinin kullanıldığı, Türkiye'deki ulusal odak noktası Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olan Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) 'na sunulan verilerde de bu kategorilerin kullanılmasının istendiği, ancak Türkiye'nin de

dahil olduğu bazı ülkelerce bu yönde iletilen bilgilerin eksik ya da yetersiz olduğunun AÇA tarafından da vurgulandığı görülmüştür.

Bu bağlamda tez kapsamında, korunan alan kategorileri de incelenmiş, "Koruma Alanları Yönetim Kategorileri Amaçları ve Kriterleri" başlığı ile Ağustos 1978'te yayınlanan IUCN raporuna göre korunan alanların üç grup altında ve 10 kategoride sınıflandırıldığı, halihazırda kullanılan korunan alan kategorilerinin ise WCMC'nin de desteği ile IUCN'ye bağlı Milli Parklar ve Korunan Alanlar Komisyonu (CNPPA) tarafından hazırlanan 1994 yılındaki rehberle ortaya konulduğu anlaşılmıştır. Konuya ilişkin olarak söz konusu kategorilerin de tanımları yapılmış ve dünyanın çeşitli ülkelerinden örnekler verilmiştir. Bununla birlikte IUCN kategorileri dışında uluslararası alanda kabul görmüş, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda yer alan UNESCO tarafından tanımlanan diğer alan koruma yönetim kategorilerine de değinilmiştir. Bu kapsamda Biyosfer Rezervler, Dünya Miras Alanları ve UNESCO Küresel Jeoparkları çalışmaya dahil edilerek araştırılmış, Türkiye'den örneklerle birlikte bu araştırma zenginleştirilmiştir.

Diğer taraftan tez çalışması dahilinde, Türkiye'nin korunan alan ve doğa koruma konusundaki yurtdışı ilişkilerine daha geniş bir çerçeveden bakabilmek adına, Türkiye'nin yalnızca AÇA ile olan ilişkileri değil, 1972 Stockholm Konferansı sonrası süreçteki korunan alanlar, biyolojik çeşitlilik ve çevrenin korunmasına yönelik AB'nin de çoğunda taraf olarak yer aldığı küresel boyutta önemli girişim ve gelişmelere ön ayak olan sözleşme ve antlaşmalar derlenmiş, bunlarla paralel olarak, dünya genelinde korunan alanlardaki kümülatif büyüme de incelenmiştir. Konuya ilişkin olarak Türkiye'nin 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu öncesi ilanını gerçekleştirdiği milli parklar ile 2873 sayılı Kanun'un yürürlüğe girişinden sonra ilan edilen milli parklar ve diğer korunan alan statüleri de alan bilgileri ile birlikte çalışma kapsamına dahil edilmiş, Türkiye'nin korunan alan tahsis ve ilanlarındaki ilerleyişi gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin, bir AB ajansı olan ve 01.05.2003 tarihinde tam üye olduğu AÇA'ya sunacağı korunan alan yönetimine ilişkin veriler de dahil olmak üzere uluslararası kriterlere uyum sağlanması bakımından, geç de olsa bir çalışma yaptığı görülmüştür. Bu kapsamda Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (TÜİK) tarafından 2017 yılından itibaren geçerli olmak üzere hazırlanan Resmi İstatistik Programı'nda korunan alan istatistikleri, "6. Çevre İstatistikleri" başlığı altında "*6.5. Doğa Koruma ve Çölleşme ile Mücadele İstatistikleri*" alt başlığı altında yer almaktadır. Bu alt başlığın üç tür veriyi içerdiği ifade edilmiş olup bunlar Biyoçeşitlilik İstatistikleri, Korunan Alan İstatistikleri ve Çölleşme İstatistikleri olarak belirtilmiştir. Yine çevre istatistikleri başlığı altında "*6.7. Tabiat Varlıklarını Koruma İstatistikleri*" " alt başlığında da Doğal Sit Alanları, Tabiat Varlıkları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerine ilişkin verilere dair istatistiklerin yer alacağı hüküm altına alınmıştır. Bu programa istinaden DKMP tarafından hazırlanan "*Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları*" ise 30.06.2017 tarihinde yayımlanmıştır.

Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yayınlanan istatistiklerde korunan alan olarak kabul edilen statüler ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yayınlanan korunan alan statüleri arasında uyumsuzluk olduğu gibi, Resmi İstatistik Programı'nda Doğal Sit Alanları, Tabiat Varlıkları ve Özel Çevre Koruma Bölgelerini "Korunan Alan İstatistikleri" kapsamında değil ayrı bir alt başlık altında değerlendiren TÜİK verileri arasında da uyumun bulunmadığı görülmektedir.

Türkiye, AB ile ilişkilerinde aday ülke statüsü ile devam etmeye başlaması ve 21.12.2009'da da "Çevre Faslında Açılış Kriteri Değerlendirme Raporu"nun onaylanması ile devam eden süreçte, AB doğa koruma müktesebatına uyum amaçlı birçok program çıkarmıştır. Bu noktada, "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programları" kapsamında Dışişleri Bakanlığı tarafından 2001, 2003 ve 2008 yıllarında yayınlanan Ulusal Programlar, 2007-2013 yılları için hazırlanan "Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı" ile 2016-2019 ve 2021-2023 yıllarını

kapsayan "AB'ye Katılım için Ulusal Eylem Planı" bunlarla birlikte 2007-2023 için mülga Çevre ve Orman Bakanlığı, 2016-2023 için de mülga Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan "Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi (UÇES)" oldukça değerlidir. Nitekim bütün bu program ve stratejilerde hedeflenen, AB doğa koruma mevzuatının temelini oluşturan Habitat Direktifi, Kuş Direktifi ve CITES'ın iç hukuka aktarılmak suretiyle uyumlaştırılması olmuştur. 2001 yılı ulusal programından bu yana, Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'ne uyum ile ilgili olarak yürürlükteki mevzuatta değişiklikler yapılacağı ve yeni bir yasa hazırlanacağı belirtilmekle birlikte, mevcut durumda henüz yürürlüğe giren herhangi bir yasa bulunmamaktadır. Söz konusu yasanın farklı yıllarda "*Doğa ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*", "*Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" ve son olarak da "*Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu*" olarak isimlendirildiği, çeşitli zamanlarda TBMM'ye de sunulduğu ancak kadük olarak kaldığı görülmüştür.

AB doğa koruma mevzuatının hangi yasal düzenlemelerden oluştuğu da araştırılarak bu kapsamda dört direktif, dört tüzük ve bir adet Konsey kararı değerlendirme kapsamında alınmış, bunlardan Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi'ne daha detaylı yer verilmiştir. Ayrıca UÇES'te Türkiye'nin Doğa Koruma Sektörü başlığındaki Mevzuat Uyumu alt başlığında da uyumlaştırılması hedeflenen AB Mevzuatı olarak yer verilen ve AB ile birlikte 183 tarafı bulunan CITES Sözleşmesi de çalışmaya dahil edilerek irdelenmiştir. Öte taraftan, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum amaçlı oluşturduğu plan, program ve stratejilerden yola çıkarak, Söz konusu direktifler ve CITES kapsamındaki Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (Instrument for Pre-accession Assistance - IPA) ile sağlanan fonlar dahilinde gerçekleştirilen projeler incelenmiştir. Bu bağlamda, IPA-I olarak adlandırılan 2007-2013 yıllarını kapsayan dönemdeki projeler ile IPA-I döneminin devamı niteliğindeki 2014 – 2020 yıllarını kapsayan IPA-II dönemine ait olan projelerden, korunan alanların yönetimine ilişkin olarak önemli görülenler araştırılmıştır.

Araştırma sayesinde AB doğa koruma mevzuatına uyum dahilinde gerçekleştirdiği "*Türkiye'de CITES Uygulamaları Alanında Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi Projesi*", "*Natura 2000 Gerekliliklerinin Uygulanabilmesi için Ulusal Doğa Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*", "*Türkiye'deki Karasal Ortamda ve İç Sularda İstilacı Yabancı Türlerin Oluşturduğu Tehditlerin Değerlendirilmesi Projesi*", "*Yeni Bir Metodoloji Kapsamında Türkiye'nin Nesli Tehlike Altında Türleri İçin Tür Eylem Planları Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesi Projesi*" isimli projeler hedefleri, yararlanıcıları, bütçeleri ve gerçekleştirilen uygulamaları ile birlikte çalışmaya dahil edilmiş, böylece Türkiye'nin IPA kapsamındaki durumu da ortaya konulmuştur.

Diğer taraftan, AB'ye uyum kapsamındaki çalışmaların eşgüdümünün sağlanması adına, daha önce benzer amaçla hazırlanan 2003/3 ve 2014/16 sayılı Başbakanlık Genelgelerini yürürlükten kaldıran 2019/22 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'nin hazırlandığı, söz konusu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi'yle gelen Avrupa Birliği Eşgüdüm Kurulu (ABEK)'nun, AB müktesebatına uyum çalışmalarında öncelikli alanları ve yapılması gerekenleri belirleme, bu amaçlarla kamu kurum ve kuruluşlarının yanında sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve üniversitelerle de birlikte çalışma yetki ve sorumluluğunun bulunduğu görülmektedir.

Türkiye'nin bu uyum çalışmalarına AB gözüyle de bakabilmek için, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılından bu yana hazırlanmakta olan ve Kopenhag Kriterleri kapsamındaki uyum çalışmalarında Avrupa Birliği'ne aday ülkelerin gösterdikleri yıllık gelişmelerin değerlendirildiği, 2016 yılına kadarki süreçte İlerleme Raporu, bu tarihten itibaren de Ülke Raporu şeklinde adlandırılan raporlar incelenmiş olup raporların korunan alanlarla alakalı olarak doğrudan ayrı bir başlık içermediği, bu hususta değerlendirmelere "Üyelik Yükümlülüklerini Üstlenebilme Yeteneği" başlığı altında 2012 yılına kadar "Fasıl 27: Çevre", 2012 yılından itibaren de "Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği" alt başlıklarında yer verildiği anlaşılmıştır. Türkiye'nin korunan alan

yönetimi ile ilgili değerlendirmelerin büyük oranda Natura 2000 alanları açısından ortaya konulduğu raporlar bir bütün olarak ele alındığında, Türkiye'nin doğa koruma konusunda bazı aşamaları kat ederek belirli düzeyde hazırlıklı hale geldiği, buna karşın 2021 yılı Türkiye Raporu da dahil olmak üzere Türkiye'nin potansiyel Natura 2000 alanlarını belirleme ve yönetmeye yönelik kurumsal çerçeveyi henüz oluşturamadığı ve yeteri kadar kaynak da aktarmadığı, ulusal biyoçeşitlilik stratejisi ile eylem planını da henüz kabul etmediği hususunun çok kez vurgulanmakta olduğu, bununla birlikte doğal sit alanlarında, orman ve sulak alanlardaki planlama ve yapılaşmanın da AB müktesebatı ile uyumlu olmadığı anlaşılmıştır. Diğer taraftan 2019/22 sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile kurulan ADEK'in AB müktesebatına uyum çalışmalarında toplumun birçok kesimi ile ortak hareket edeceği hüküm altına alınmasına rağmen, şeffaflık ve paydaşların katılımı konusunun noksanlığının da yine söz konusu ülke raporlarında eleştiri konusu yapıldığı görülmüştür. İlaveten bu raporlarda, Kuş Direktifi ve Habitat Direktifi kapsamında Türkiye'deki tespit edilen tür ve habitat listelerinin hazırlanması ise Türkiye'nin AB doğa koruma mevzuatına uyum kapsamında göstermiş olduğu olumlu gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'nin korunan alanlara ilişkin daha sistematik, çağın gereklerine ve ülkenin gerçeklerine uygun bir yönetim anlayışına sahip olabilmesi ve bunu sürdürülebilir kılmasının, yalnızca AB tarafından talep edilen ya da eleştirilen hususları yerine getirmekle mümkün olmadığı, bunun için katılımcı bir politika ile yalnızca kamu kurum ve kuruluşları değil; sivil toplum kuruluşları, bilim insanları ve korunan alanların tahsis edileceği alandaki yöre halkının da paydaşlığı ile karar verici bir mekanizmanın belirlenmesi gerekliliği tartışılmazdır.

Bununla beraber, Türkiye'deki korunan alanların yönetiminde söz sahibi olan birden fazla kamu kurumunun, korunan alan olarak kabul edilecek alanların ve istatistik verilerin belirlenmesinde dahi ortak bir paydada buluşamadığı, yakın ya da aynı bölgelerde farklı

statülerle ilan edilen korunan alanlarda çakışmaların yaşandığı, çakışma hususunun yalnızca alan yüzeylerinde değil, kurumların korunan alanlara dair yetkileri arasında da görüldüğü, dahası kurumların kendi mevzuatlarını temel almasının, korunan alanların yönetimi ve bu alanlardaki uygulanacak projelerde de yetki çatışmalarına sebebiyet verdiği anlaşılmıştır. Türkiye'nin sözü edilen bu tür sorunları çözmek adına göstermiş olduğu bir takım çabaları olsa da, yıllardır zaman zaman gündeme gelen ve ilgili kurumların korunan alan yönetim uygulamalarındaki belirsizlikleri ve boşlukları gidererek bu kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlayacak olan Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu'nun farklı isimlerle TBMM'ye de sunulmasına karşın henüz çıkmaması, özellikle korunan alanlarla doğrudan sorumlu bulunan kuruluşların sık sayılabilecek aralıklarla, birleşme ve ayrılma gibi uygulamalarla yeniden yapılandırılmaları nedeniyle uzun vadeli planlar oluşturmakta güçlük çekilmesi, yapılan planların da amaçtan saptıran bir takım istisnai uygulamalara konu edilmesi, bu tür olumsuzlukların ise korunan alanların oluşturulmasından beklenen amaçları ve ulaşılmak istenilen hedefleri engelleyerek yöre halkına da zarar vermesi ya da bu konuda tehdit oluşturması gibi önemli ve devam eden sorunlar da bir an önce çözüm beklemektedir. Bu kapsamda özellikle Natura 2000 alanlarını belirleme ve yönetmeye yönelik kurumsal çerçevenin ivedilikle oluşturularak yeteri kadar kaynak aktarımının sağlanması ve korunan alan statülerinin IUCN kategorilerine uygun olarak belirlenmesinin oldukça önemli olduğu, farklı mevzuata tabi olan ilgili kamu kuruluşlarının hem kendi aralarındaki eşgüdümü hem de toplumdaki diğer paydaşlarla işbirliği içinde karar almalarını sağlayabilecek ve aynı zamanda daha etkin yönetim, koruma ve denetimi temin edebilecek yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğu, bu düzenlemeler sayesinde elde edilecek etkili yönetimin, korunan alanlara olan ilgiyi ve kamuya olan güveni artırmasının da kaçınılmaz olduğu, dolayısıyla korunan alan yönetimine ilişkin bahsi geçen faydaların sağlanarak söz konusu olumsuzlukların giderilmesinin en hızlı ve etkili yolunun,

Türkiye'nin doğa koruma konusunda AB'ye verdiği taahhütleri yerine getirerek AB doğa koruma mevzuatı ile uyumlaştırılmış korunan alan yönetiminin oluşturulmasından geçtiği, öte yandan aday ülke statüsünde iken verilen taahhütler doğrultusunda müzakerelerine başlanılan bazı fasılların göz ardı edilmesinin de, yalnızca o fasıl ile erişilmek istenen faydadan vazgeçmek olarak değil, uluslararası alanda sözlerini tutmaktan imtina eden bir ülke olarak algılanmaya da neden olabileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

109 Sayılı İlke Kararı - *Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları.* (2019, 7 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 30971)

111 Sayılı İlke Kararı - *109 sayılı sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararında Değişiklik Yapılmasına Dair.* (2020, 24 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 31284)

Aka, H. B. (2015). *Avrupa Bütünleşmesinin Varoluş Krizleri Üzerine Reel Politik Bir Deneme.* Sosyal Bilimler Metinleri, 2015 (1), 1-11

Akesen, A. (1978). *Türkiye'de Ulusal Parkın Açıkhava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları (Örnek: Uludağ Ulusal Parkı),* No: 2484/262, İstanbul: İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları.

Akesen, A. (1984). *Dünyada ve Türkiye'de Rekreasyonel Kullanım ile Ormancılık Arasındaki İlişkilerin Gelişimi,* İstanbul: İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi (34): 4.

Akipek, D. D. (2001). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Değerlendirilmesi,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 50(4), 13-39.

Algan, N., Dündar A.K. (2005). *Türkiye'nin Çevre Konusunda Verdiği Sözler,* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.

Anonim. (2013). Ormancılık ve Su Şurası 21-23 Mart 2013, *Çalışma Grubu 6 Korunan Alanlar Ve Yaban Hayatı Yönetimi Çalışma Grubu Raporu*. Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı.

Anonim. (2016). *Orman ve Su İşleri Bakanlığı Stratejik Plan 2017-2021.* http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/ZNiim+ORM_BAK_STRATEJI_KI_TABI_son_24_01_2017.pdf (Erişim tarihi: 30.12.2019).

Anonim. (2018). *Korunan Alan İstatistikleri – Tabiat Anıtı.* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2018/istatistikitablolar/tabiataniti.xls (Erişim tarihi: 07.06.2021)

Anonim. (2019). *Korunan Alan İstatistikleri – Tabiatı Koruma Alanları*. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2019/istatistikitablolar/tabiatikorumaalani.xls (Erişim tarihi: 07.06.2021)

Anonim. (2020a). *Korunan Alan İstatistikleri – Mahalli Öneme Haiz Sulak Alanlar.* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2020/%C4%B0statistiki%20Tablolar/mahallionemehaizsulakalan.xls (Erişim tarihi: 07.06.2021)

Anonim. (2020b). *Korunan Alan İstatistikleri – Ramsar Alanları,* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2020/%C4%B0statistiki%20Tablolar/ramsaralan%C4%B1.xls (Erişim tarihi: 08.06.2021)

Anonim. (2020c). *Korunan Alan İstatistikleri – Tabiat Parkı*, Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2020/%C4%B0statistiki%20Tablolar/tabiatparki.xls (Erişim tarihi: 07.06.2021)

Anonim. (2020d). *Korunan Alan İstatistikleri – Ulusal Öneme Haiz Sulak Alanlar,* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2020/%C4%B0statistiki%20Tablolar/ulusalonemehaizsulakalan.xls (Erişim tarihi: 08.06.2021)

Anonim. (2020e). *Korunan Alan İstatistikleri – Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları,* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/dkmp/resmiistatistikler/korunanalanistatistikleri/2020/%C4%B0statistiki%20Tablolar/yabanhayatigelistirmesahasi.xls (Erişim tarihi: 08.06.2021)

Anonim. (2020f). *Tabiatı Koruma Durum Raporu.* Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Tabiat%20Koruma%20Durum%20Raporu/TKDR_TR_2020.pdf (Erişim tarihi: 06.06.2021)

Arpa, N.Y. (2011). *Türkiye'de Korunan Alanların Belirlenmesi, Planlanması ve Yönetimi Sürecinde Katılımcılığın Değerlendirilmesi: Sultan Sazlığı Milli Parkı,* Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.

Aslankara, M.S. (1998). *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Ormancılığımız,* Ankara: Orman Bakanlığı Yayını.

Avrupa Birliği Bakanlığı. (2016*). Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı (Ocak 2016 – Aralık 2019).* 20.07.2021 tarihinde https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/ulusal_eylem_plani-_yeni.pdf adresinden erişildi.

Avrupa Birliği Başkanlığı (2019, Temmuz 8). *Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013).* 20 Mart 2021 tarihinde https://www.ab.gov.tr/6.html adresinden erişildi.

Avrupa Birliği Başkanlığı. (2020, 31 Ekim). "*Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan Türkiye Raporları*" https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html (Erişim tarihi: 15.08.2021)

Avrupa Birliği Başkanlığı. (2021, 11 Mart). *Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği,* https://www.ab.gov.tr/fasil-27-cevre_92.html (Erişim tarihi: 10.07.2021)

Avrupa Birliği ile İlgili Çalışmaların Eşgüdümü. (2019, 17 Ekim), Resmi Gazete (Sayı: 30921)

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2021). *Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA),* https://www.avrupa.info.tr/tr/katilim-oncesi-mali-yardim-araci-ipa-880 (Erişim tarihi: 25.07.2021)

Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2020). *Avrupa Birliği Uluslararası Kuruluşlar Sözleşmeler,* Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı. https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararas%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/AVRUPA%20B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0,%20ULUSLARARASI%20KURULU%C5%9ELAR,%20S%C3%96ZLE%C5%9EMELER.pdf (Erişim tarihi: 09.10.2021)

Avrupa Çevre Ajansı. (2021, Kasım 16). *Biz kimiz,* 20.11.2021 tarihinde https://www.eea.europa.eu/tr/about-us/who adresinden erişildi.

Avrupa Komisyonu. (2010). *Türkiye 2010 yılı İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2010.pdf (Erişim tarihi: 14.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 14.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2012). *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 15.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2013). *Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu.* https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 16.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2014). *Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 18.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2015). *Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 20.06.2020)

Avrupa Komisyonu. (2016). *2016 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_ilerleme_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 05.10.2020)

Avrupa Komisyonu. (2018). *2018 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf (Erişim tarihi: 10.10.2020)

Avrupa Komisyonu. (2019). *2019 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-_tr.pdf (Erişim tarihi: 10.10.2020)

Avrupa Komisyonu. (2020). *2020 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/trkiye_raporustrateji_belgesi_2020/turkey_report_30.10.2020.pdf (Erişim tarihi: 21.11.2020)

Avrupa Komisyonu. (2021). *2021 Türkiye Raporu*. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/turkey-report-2021-v2.pdf (Erişim tarihi: 26.10.2021)

Avrupa Toplulukları Komisyonu. (2009). *2009 yılı Türkiye İlerleme Raporu*. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf (Erişim tarihi: 12.06.2020)

Ayanoğlu, S. (1995). *Hukuksal Açıdan Muhafaza Ormanı ve Milli Park Kavramları*. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. Seri B. 45 (3-4): 29-41.

Aygün, M. ve Yeşil Akça G., (2012). *Bakanlığımız ve Bağlı Kuruluşlarınca Yürütülen Ar-Ge Nitelikli Projeler*, Yönetim Hizmetleri ve Proje İzleme Daire Başkanlığı. Ankara: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı

Bakanlar Kurulu Kararı. (2013, Ağustos 16). Resmi Gazete (Sayı:28737).

Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 15 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30479)

Baker, S. (1997), The Evolution of European Union Environmental Policy – From Growth to Sustainable Development in: S. Baker, M. Kousis, D. Richardson, S. Young (Eds.) *The Politics of Sustainable Development – Theory, Policy and Practice within the European Union (91-106).* London: Routledge.

Barnes, P. ve Barnes, I. (1999). *Environmental policy in the European Union*, Cheltenham: Edward Elgar.

Baş, D., (2018). Natura 2000 Projesi Görev 3.3 – Ankara Eğitimi, *Natura 2000 Gerekliliklerinin Uygulanması için Ulusal Doğa Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi.* https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2018/02/habitat_direktifi_dursunbas.pdf (Erişim tarihi: 30.06.2021)

Baş, D., Sayman, R., Ü. (2019). Natura 2000 ve Doğa Koruma Terimleri Sözlüğü. *Natura 2000 Gerekliliklerinin Uygulanması için Ulusal Doğa Koruma Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi 2015-2018.* (Erişim tarihi: 30.06.2021) https://rec.org.tr/wp-content/uploads/2019/07/glossary_25122018.pdf

Başbakanlık (2017). *15.05.2017 tarih ve 889 sayılı Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı*. https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0838.pdf (Erişim tarihi: 05.10.2020)

Batisse, M. (1982). *The Biosphere Reserve: A Tool for Environmental Conservation and Management.* Environmental Conservation, *9*(2): 101-111.

Bishop K., Dudley N., Philips A., Stolton S. (2004). *Speaking a common language : The uses and performance of the IUCN system of management categories for protected areas*. Cardiff University, IUCN, UNEP-WCMC.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı. (1996, 27 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 22860).

Blacksell, Mark. (1994). *Environmental Policies and Resource Management*, The European Challenge, Oxford University Press, Oxford, s. 323–342.

Borrini-Feyerabend, G., Kothari, A. ve Oviedo, G. (2004). *Indigenous and Local Communities and Protected Areas: Towards Equity and Enhanced Conservation*. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Brown, J., Mitchell, N. and Beresford, M. (Eds). (2005). *The protected landscape approach: linking nature, culture and community.* IUCN World Commission on Protected Areas. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Budak, S. (2000). *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası-Avrupa Topluluğu'nun Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyum Sorunu.* İstanbul: Büke Yayınları.

Burchell, J. & Lightfoot, S. (2001). *The Greening of the European Union?,* London,:Sheffield Academic Press.

Can, T. (ed). (2013) Ormanın Kitabı. *WWF-Türkiye*, İstanbul. https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/wwf_ormanin_kitabi_web.pdf?1580/ormaninkitabi (Erişim Tarihi: 07.06.2021)

Chape S.. Spalding M.. Jenkins M.D. (2008). *The World's Protected Areas. Prepared by the UNEP World Conservation Monitoring Centre*. University of California Press. Berkeley, USA.

Corporate & Public Strategy Advisory Group. (2012). *Çevre Hakkında AB Müktesebat Rehberi.* İstanbul & Brüksel: CPS.

Cumhurbaşkanı Kararı. (2014, 19 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 31573).

Cumhurbaşkanı Kararı. (2019, Ekim 22). Resmi Gazete (Sayı: 30926).

Cumhurbaşkanı Kararı. (2021, Kasım 5). Resmi Gazete (Sayı: 31650).

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30474)

Çağırankaya, S.S, Meriç, Dr.B.T. (2013). *Türkiye'nin Önemli Sulak Alanları: Ramsar Alanlarımız.* Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Hassas Alanlar Dairesi Başkanlığı.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı Hakkında Bazı Düzenlemeler Yapılmasına Dair Kanun. (2014, Haziran 28). Resmi Gazete (Sayı: 29044).

Çapanoğlu, S.G. (2014). *Sorularla AB Politikaları ve Türkiye: "İşletme ve Sanayi Politikası*", İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) Yayınları, Yayın No: 270.

Çelik, A., Göksu, N., Bilginer, M. ve Fettahlıoğlu, Ö., (1997), *Yeni Stratejiler Karşısında KOBİ'ler, Kahramanmaraş,* K.Maraş Sanayi ve Ticaret Odası Yayını.

Çevre Kanunu. (1983, 11 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 18132).

Çevre ve Orman Bakanlığı. (2006). AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023). Ankara: Çevre ve Orman Bakanlığı.

Çevre ve Orman Bakanlığı. (2007*). Korunan Alan Planlaması ve Yönetimi, Biyolojik Çeşitlilik ve Doğal Kaynak Yönetimi Projesi Deneyimi*. TŞOF Trafik Matbaacılık A.Ş. Ankara.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2016). *Avrupa Birliği Çevre Entegre Uyum Stratejisi (UÇES) (2016-2023).* T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). 2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu. https://webdosya.csb.gov.tr/db/strateji/icerikler/csb-2020-yili-idare-faaliyet-raporu-20210401134426.pdf (Erişim tarihi: 02.02.2021)

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021a). "Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü". https://tvk.csb.gov.tr/teskilat-semasi (Erişim Tarihi: 02.08.2021).

Çolak, A. (2001). *Ormanda Doğa Koruma, (Kavramlar-Prensipler-Stratejiler-Önlemler),* Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Yayını. Ankara.

Çörtoğlu, F.S. (2016). *Avrupa Birliği'nde Çevre Politikasının Bütünleşmesi ve Türkiye'de Doğa Koruma Açısından Önemi* (Araştırma Dizisi No. 40). Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi, Ankara.

Danışma Meclisi Tutanak Dergisi. (1983). Yasama Yılı: 2, Cilt: 18, Birleşim: 115, 8 Haziran 1983, s.548:574 (Erişim tarihi: 01.06.2020) https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM__/d02/c018/dm__02018115.pdf

Devlet Planlama Teşkilatı. (1993). *Avrupa Topluluklarına İlişkin Temel Belgeler, Avrupa Topluluklarını Kuran Temel Antlaşmalar (AKÇT, AET, AAET). Cilt-1.* Avrupa Topluluğu İle İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Devlet Su İşleri. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim Adresi: http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2018-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2

Dışişleri Bakanlığı. (2021*). Avrupa Birliği'ne Katılım İçin Ulusal Eylem Planı (Ocak 2021 – Aralık 2023)*. 20.07.2021 tarihinde erişildi. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/uep/21_23_UEP_TR.pdf

Doğan H. H. (2014). *Çevre Koruma*. H. Reyhan, A. Mutlu, H. H. Doğan, A. S. Reyhan (Ed.), Sosyal Çevre Bilimleri içinde (s. 95-118). Ankara: Siyasal Kitabevi

Dudley, N. (Ed). (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. IUCN, Gland, Switzerland

Dudley, N., Mulongoy, KJ., Cohen, S., Stolton, S., Barber , CV. ve Gidda, S.B. (2005). *Etkin Korunan Alan Sistemlerine Doğru. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Korunan Alanlar İş Programı Uygulama Kılavuzu*, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Sekreteryası, Teknik Seriler No. 18. İstanbul: WWF-Türkiye.

Dudley, Nigel., Higgings-Zogib, Lisa.ve Mansourian, S. (2005). *Beyond Belief: Linking faiths and protected areas to support biodiversity conservation*. WWF, Equilibrium and Alliance of Religions and Conservation. Gland, Switzerland

Duff, A., Pinder, J., & Pryce, R. (1994). *Maastricht and beyond: Building the European Union*. London: Routledge

Durmaz, B. (2004). *Avrupa Birliğinde Çevre Politikası Alanında Muhtemel Müzakere Sürecine Yönelik Gerekli Hazırlıkların Örneklerle Çalışılması,* Sektörel ve Bölgesel Politikalar Dairesi Başkanlığı. Ankara: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği.

Dursun, E., (1986). *Ormancılığımız ve Ormancılığımızda Milli Park ve Benzeri Çalışmaların Yeri. Milli Parklar ve Yaban Hayatı Muğla Semineri*, Milli Parklar Dairesi Başkanlığı, Ankara: Orman Genel Müdürlüğü.

Duru, B. (2007). *Avrupa Birliği Çevre Politikası.* Ç. Erhan ve D. Senemoğlu (Ed), Avrupa Birliği Politikaları içinde Ankara: İmaj Yayınevi.

Duru, B. (2016). Birleşmiş Milletler, UNEP ve Ekolojik Bunalım. R. Keleş (Ed), *İnsan, Çevre, Toplum* içinde (s. 461-482). Ankara: İmge.

Eagles, P. F., McCool, S. F., Haynes, C. D. ve Phillips, A. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management.* Gland, Switzerland: IUCN.

Ekeman, E. (1998), *Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı İncelemesi,* İktisadi Kalkınma Vakfı, Yayın No: 153, İstanbul.

Ekizoğlu, A., Kuvan, Y. (2010). *Türkiye Ormanları ve Ormancılığı: Korunan Alanlar*. Ormancılık Politikası Kitabı. Türkiye Ormancılar Derneği Eğitim Dizisi Yayın No:6, Ankara.

Erdem, M. S., Yenilmez, F. (2017). *Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi.* Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi.

European Commission and TRAFFIC (2017). *Reference Guide to the European Union Wildlife Trade Regulations*. Brussels, Belgium. https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/referenceguide_en.pdf (Erişim tarihi: 14.09.2021)

European Commission. (2001). *Environment 2010: our future, our choice*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission. (2020). *Proposal for a Decısıon of The European Parlıament and Of The Councıl on a General Union Environment Action Programme to 2030*. https://ec.europa.eu/environment/pdf/8EAP/2020/10/8EAP-draft.pdf. (Erişim tarihi: 03.06.2021)

European Environment Agency. (2012). *Protected areas in Europe - an overview*. EEA Report No 5/2012, Copenhagen.

European Environment Agency. (2017, Mayıs 16). *IUCN management categories, Percentage of nationally designated areas coverage per IUCN category.* 09.09.2021 tarihinde https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/protected-areas/facts-and-figures/IUCN-management-categories adresinden erişildi.

Farmer, A.M. (2012) (Editor). Manual of European Environmental Policy. 1043pp. Routledge, London.

Genç, Ö.G. (2021). *Kültür Varlıklarının, Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması.* Uluslararası Hukuk Bülteni, 23, 20-30.

Günay, T. (2003). *Ormancılığımızın Tarihçesine Kısa Bir Bakış*, Ankara: Tarım Orkam-Sen Yayını.

Güneş, A. M. (2009). B*iyolojik Çeşitliliğin Avrupa Birliği Hukuku Çerçevesinde Korunması*, TBB Dergisi, 85, 35-85.

Güneş, G. (2011). Korunan Alanların Yönetiminde Yeni bir Yaklaşım: Katılımcı Yönetim Planları. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 3 (1), 47-57.

Hey, C. (2005). *A Short History Of The Policy Strategies*. Eu Environmental Policies Handbook. European Environmental Bureau. Brussels, ss. 17-30

Holdgate, M. (1999). *The green web : a union for world conservation*. Cambridge, England London: IUCN, the World Conservation Union Earthscan.

IUCN (1994). Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

IUCN (2004). *An Introduction to the African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources*, Gland, Switzerland: IUCN Publications.

IUCN (2021). *World Conservation Congress*. IUCN. 10.09.2021 tarihinde https://www.iucn.org/about/world-conservation-congress adresinden erişildi.

IUCN. (1978). *Categories, Objectives and Criteria: Final Report of the Committee and Criteria of the CNPPA/IUCN*. Morges: IUCN

Kapadokya Alanı Hakkında Kanun. (2019, Haziran 1). Resmi Gazete (Sayı:30791).

Kaplan, A. (1997). *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yay. No. 18.

Kara Avcılığı Kanunu. (2003, 11 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25165)

Karacan, Ali Rıza. (2002). *İşletmelerde Çevre Koruma Bilinci ve Yükümlülükleri, Türkiye ve Avrupa Birliğinde İşletmeler Yönünden Çevre Koruma Politikaları*. Ege Akademik Bakış Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1. 1-11.

Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası* (7.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Kıvılcım, İ. (2014). *AB'de 7'nci Çevre Eylem Programı Başladı*, İktisadi Kalkınma Vakfı İKV Değerlendirme Notu 82.

Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik. (2012, 19 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 28358)

Kunt, M., Gürbüzler, D., Erkal, İ. F., Yıldırım, K. (2020). 6. *Türkiye Çevre Durum Raporu*. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.

Kurdoğlu, O. (2007). *Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu*. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 8 (1), 59-76

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (2019). Arslantepe Yönetim Planı 2019-2024. Kültür ve Turizm Bakanlığı. https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/80786,uyp-arslantepe-yonetim-planipdf.pdf?0 (Erişim tarihi: 09.09.2021)

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği. (2012, 19 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 28269)

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. (1983, 23 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 18113)

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2019). *2019 – 2023 Stratejik Plan*. https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/67667,ktb20192023stratejikplani23mbpdf.pdf?0 (Erişim Tarihi: 06.12.2020)

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). *2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu*. https://sgb.ktb.gov.tr/Eklenti/81613,2021-idare-faaliyet-raporu1503-2021pdf.pdf?0 (Erişim tarihi: 20.05.2021)

Lucas, P.H.C. (1992) *Protected Landscapes - A Guide For Policy Makers and Planners.* London: Chapman and Hall.

McCarty, E., (1989), *The European Community and the Environment*, European Dossier Series, PNL Press, sf.3.

McGraw, D.M., (2002), *The CBD – Key Characteristics and Implications for Implementation*. Review of European Community & International Environmental Law, 11(1), s. 17-28.

McNeely, J. A. ve Schutyser, F. (ed) (2003). *Protected Areas in 2023: Scenarios for an Uncertain Future*. Gland, Switzerland: IUCN.

Milletlerarası Sözleşme. (1996, 27 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 22860)

Milli Parklar Kanunu. (1983, 11 Ağustos). Resmi Gazete (Sayı: 18132).

Milli Parklar Yönetmeliği. (1986, 12 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 19309)

Mittlestadt A. (2005). *Redefining 'Unimpaired:' the evolution of the National Parks mission, 1872-1933*, College of Saint Benedict and Saint John's University. https://digitalcommons.csbsju.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=history_students (Erişim tarihi: 12.12.2020)

National Park Service (2020, Şubat 5). *Birth of a National Park.* https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/yellowstoneestablishment.htm (Erişim tarihi: 10.11.2020)

Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşmenin Uygulanmasına Dair Yönetmelik. (2001, 27 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 24623)

Nyhus, P., Adams, M. (1995). Biosphere Reserves of the World: Principles and Practice. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin and Institute for Environmental Studies.

Official Journal of the European Communities C 139, Volume 20, 13 Haziran 1977. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=OJ:C:1977:139:TOC (Erişim tarihi: 06.05.2021)

Official Journal of the European Communities L 169, Volume 30, 29 Haziran 1987 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1987:169:FULL&from=GA (Erişim tarihi: 12.06.2021)

Official Journal of the European Communities, C 112, Volume 16, 20 Aralık 1973 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AC%3A1973%3A112%3ATOC (Erişim tarihi: 08.06.2021)

Official Journal of the European Communities, C 296, Volume 36, 01 Kasım 1993 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:1993:296:TOC (Erişim tarihi: 06.07.2021)

Official Journal of the European Communities, C 328, Volume 30, 07 Aralık 1987. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4b6f33da-42f4-40df-ad35-0e98d63ffe40 (Erişim tarihi: 19.05.2021)

Official Journal of the European Communities, C 46, Volume 26, 17 Aralık 1983 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=OJ%3AC%3A1983%3A046%3ATOC (Erişim tarihi: 18.05.2021)

Official Journal of the European Communities, L 20, Volume 53, 26 Ocak 2010. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2010%3A020%3ATOC (Erişim tarihi: 17.08.2021)

Official Journal of the European Communities, L 206, Volume 35, 22 Temmuz 1992. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:L:1992:206:TOC (Erişim tarihi: 17.08.2021)

Official Journal of the European Communities, L 75/1, 19 Mart 2015. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32015D0451 (Erişim tarihi: 16.08.2021)

Official Journal of the European Communities, No: C 191, Volume 35, 29 Temmuz 1992. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=NL (Erişim tarihi: 01.07.2021)

Official Journal of the European Communities, No: C 328, Volume 30, 7 Aralık 1987. https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4b6f33da-42f4-40df-ad35-0e98d63ffe40 (Erişim tarihi: 13.06.2021)

Official Journal of the European Communities, No: C 340, Volume 40, 10 Kasım 1997. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=OJ:C:1997:340:TOC (Erişim tarihi: 11.07.2021)

Official Journal of the European Communities, No: C 80, Volume 44, 10 Mart 2001. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ALL/?uri=OJ:C:2001:080:TOC (Erişim tarihi: 11.07.2021)

Official Journal of the European Communities, No: L 242, Volume 45, 10 Eylül 2002. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=OJ%3AL%3A2002%3A242%3ATOC (Erişim tarihi: 13.07.2021)

Official Journal of the European Communities, No: L 354, Volume 56, 28 Aralık 2013. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2013:354:FULL&from=NL (Erişim tarihi: 02.08.2021)

Orman Genel Müdürlüğü. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. Erişim Adresi: https://www.ogm.gov.tr/ekutuphane/FaaliyetRaporu/Orman%20Genel%20Müdürlüğü%202018%20Yılı%20Faaliyet%20Raporu.pdf (Erişim tarihi: 08.07.2021)

Orman Kanunu (1937, 18 Şubat). Resmi Gazete (Sayı: 3537).

Orman Kanunu. (1956, 8 Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 9402).

Orman Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun. (1950, 3 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 7473).

Ökmen, M. (2006) "*Uyum Sürecinin Ekoloji-Politiği AB ve Türkiye'de Çevre Politikaları*", AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politiği içinde. Der. Dikkaya M., Alfa Yayınları.

Önder, D. (2014). *Türkiye'nin Korunan Alan Sisteminin Hukuki Altyapısının Değerlendirilmesi*. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Uzmanlık Tezi. Ankara: Orman ve Su İşleri Bakanlığı.

Özdek, Y. (1993) *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*, Ankara: TODAİE Yayını.

Özel, M. (2003). *Avrupa Birliği: Ekonomik Topluluktan Çevre Topluluğuna (Mı?).* Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 221-238.

Özüdoğru, E., Duygu, E. A. (2009). *Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Katılım Müzakereleri Sürecinde Natura 2000 Korunan Alanlar Ekolojik Ağı'nın Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 1, 16-24.

Özyavuz M. (2008). *Yıldız Dağları'nın İğneada – Demirköy Arasında Yer Alan Bölümünün Biyosfer Rezervi Olarak Planlanması*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Palabıyık, H. (2003). *Yönetimden Yönetişime: Yönetişim, Kentsel Yönetişim ve Uygulamaları ile Yönetişimde Ölçülebilirlik Üzerine Açıklamalar*, Yerel ve Kentsel Politikalar, (Ed: Akif Çukurçayır ve Ayşe Tekel), Konya: Çizgi Kitabevi.

Peirce, J. J., Weiner, R., ve Vesilind, P.A. (ed.) (1998). *Environmental Pollution and Control*, 4th Edition, Butterworth-Heineman, Woburn, MA.

Phillips, A. (2002) Mana*gement Guidelines for IUCN Category V Protected Areas: Protected Landscapes/Seascapes*. IUCN, Gland, Switzerland, and Cambridge, UK.

Phillips, A. (2003) *Turning ideas on their head: the new paradigm for protected areas,* George Wright Forum 20(2): 8–32.

REC Türkiye. (2010). *Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı Yayınları*. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi-REC Türkiye

Resmi İstatistik Portalı. (2017, Eylül 15). *Korunan Alanlar Ulusal Sınıflama Kodları Uygulamaya Konuldu.* Tarım ve Orman Bakanlığı. 10.09.2021 tarihinde https://rip.tarimorman.gov.tr/Duyuru/Detay/544 adresinden erişildi.

Resmi İstatistik Programı (2017-2021)'nın Kabul Edilmesi Hakkında Karar (2016, 31 Aralık). Resmi Gazete (Sayı: 29935 – 2. Mükerrer).

Sands, P., Peel, J., Aguilar, A. & Mackenzie, R. (2012). *Principles of international environmental law*. Cambridge New York: Cambridge University Press.

Sarıkaya, H. Z. (2004). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları*, Su Kirlenmesi Kontrolü Dergisi, 14 (1), 1-10.

Scheuer, S. (Ed) (2005). EU *Environmental Policy Handbook, A critical Analysis of EU Environmental Legislation*. Brussels: European Environmental Bureau.

Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği. (2014, 4 Nisan). Resmi Gazete (Sayı: 28962)

T.C. Başbakanlık (2010), 25 Ekim 2010 tarih ve 4531 sayılı Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı. http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0964.pdf (Erişim tarihi: 04.10.2020).

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2021a). "Finike Denizaltı Dağları Özel Çevre Koruma Bölgesi". https://tvk.csb.gov.tr/finike-denizalti-daglari-i-4747 (Erişim Tarihi: 03.08.2021)

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2021b). "ÖÇK Bölgeleri Harita". https://tvk.csb.gov.tr/ock-bolgeleri-harita-i-85716 (Erişim Tarihi: 03.08.2021)

Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü. (2013). Doğal Sit Alanlarının Değerlendirilmesine İlişkin Teknik Esaslar.

https://webdosya.csb.gov.tr/db/tabiat/editordosya/Teknik_esaslar_04032013.pdf (Erişim tarihi: 01.03.2021)

Tarım ve Orman Bakanlığı (2021c, Mayıs 25). *Dünyada Biyoçeşitlilik Azalırken Türkiye'de Artıyor.* https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/5007/Dunyada-Biyocesitlilik-Azalirken-Turkiyede-Artiyor

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2018). 2018 yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanlık_Faaliyet_Raporları/2018 FAALİYET RAPORU.pdf (Erişim tarihi: 05.05.2021)

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2019). 2018 yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2019%20yili%20faaliyet%20raporu.PDF (Erişim tarihi: 09.06.2021)

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2020). 2020 yılı Faaliyet Raporu. Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanlık_Faaliyet_Raporları/TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI 2020 FAALİYET RAPORU v.pdf (Erişim tarihi: 11.06.2021)

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021a). Tarım ve Orman Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Plan Güncellenmiş Versiyon (2021). (Erişim tarihi: 02.08.2021) https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/stratejikplan.pdf

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021b) *"Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü*". https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/16/Teskilat-Yapisi (Erişim Tarihi: 08.10.2021).

TMMOB. (2013). *Tabiatı ve Biyolojik Çeşitliliği Koruma Kanunu Tasarısı İle İlgili TMMOB Görüşü.* TMMOB Birlik Haberleri Bülteni. Ocak/Şubat 2013, Sayı 148.

Topçu, F.H. (2007). *Küreselleşme ve Uluslararası Çevre Politikaları: Yönetimden Yönetişim"e Geçiş Sorunu* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara).

Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (2020). *Sınıflama Sunucusu - Korunan Alan Sınıflaması*. https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumDetayAction.do?surumId=974&turId=6&turAdi=11.%20Di%C4%9Fer%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar (Erişim Tarihi: 11.10.2021)

UNEP (2021). *Environmental Moments: A UNEP-50 Timeline*. UN Environment Programme. 11.09.2021 tarihinde https://www.unep.org/who-we-are/about-us/environmental-moments-unep50-timeline adresinden erişildi.
UNEP. (2021). *Barcelona Convention and Protocols*. UN Environment Programme. 13.09.2021 tarihinde https://www.unep.org/unepmap/who-we-are/barcelona-convention-and-protocols adresinden erişildi.

UNEP-WCMC (2018). 2018 United Nations List of Protected Areas. Supplement on protected area management effectiveness. UNEP-WCMC: Cambridge, UK.

UNESCO (2021a). *Technical Guidelines for Biosphere Reserves. https://en.unesco.org/sites/default/files/tgbr_en.pdf (Erişim tarihi: 20.03.20219)*

UNESCO (2021b). *UNESCO Global Geoparks (UGGp)*. UNESCO. 10.09.2021 tarihinde https://en.unesco.org/global-geoparks adresinden erişildi.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (2021, Temmuz 26). *Arslantepe Höyüğü, UNESCO Dünya Mirası Komitesi Genişletilmiş 44. Oturumunda Dünya Mirası Listesine Kaydedildi.* 09.09.2021 tarihinde https://www.unesco.org.tr/home/AnnouncementDetail/5789 adresinden erişildi.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. (t.y.). *MAB İzleme Grubu - UNESCO İnsan ve Biyosfer (MAB) Programı.* UNESCO. 10.08.2021 tarihinde https://www.unesco.org.tr/Pages/142/62/MAB-%C4%B0zleme-Grubu adresinden erişildi.

UNESCO World Heritage Centre. (2008) World Heritage Information Kit, Paris: UNESCO

UNESCO. (2018). UNESCO's Commitment to Biodiversity - Connecting People and Nature for an Inspiring Future. Paris: UNESCO

Ülgen, H., Zeydanlı, U. (Ed) (2008). *Orman ve Biyolojik Çeşitlilik*. Ankara: Doğa Koruma Merkezi.

Wild, R. and McLeod, C. (Ed) (2008). *Sacred Natural Sites: Guidelines for Protected Area Managers*. Gland, Switzerland: IUCN.

World Heritage Convention. (2021a). *World Heritage List. UNESCO*. 10.09.2021 tarihinde https://whc.unesco.org/en/list/ adresinden erişildi.

World Heritage Convention. (2021b). *Turkey - Properties inscribed on the World Heritage List.* UNESCO. 10.09.2021 tarihinde http://whc.unesco.org/en/statesparties/tr adresinden erişildi.

WWF-Türkiye. (2020). *Korumazsak Kaybederiz: Sürdürülebilir Bir Türkiye için Korunan Alanlar Hedef: 2030'a Kadar %30.* https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/korunanalanlar_korumazsakkaybederiz__rapor__web.pdf (Erişim tarihi: 01.09.2021)

Yaban Hayatı Koruma ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ile İlgili Yönetmelik. (2004, 8 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 25637)

Yeşil, M. (2016). Doğa Koruma Yaklaşımlarındaki Değişimlerin Dünyada ve Türkiye'deki Tarihsel Süreci. Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4/10, 867-876.

Yıldırım, U., Budak, S. (2014). AB Tam Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Çevre Politikasındaki Değişimler. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 7 (13) , 173-191.

Yücel M., Babuş D. (2005). Doğa Korumanın Tarihçesi ve Türkiye'deki Gelişmeler, Doğu Akdeniz Orman Araştırma Müdürlüğü (DOA) Dergisi (Journal of DOA), 11, 151 – 175.

ÖZET

Doğanın korunması yönündeki çabalar oldukça eski tarihlere dayansa da, doğal kaynakların, ekosistemin ve kültürel değerlerin korunan alanlar aracılığıyla belirli bir sistematik ve yasal düzenlemeler kapsamında muhafaza edilmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması özellikle son yüzyılda yaygınlaşmıştır. Kurulduğunda ortak pazar yoluyla ekonomik çıkarlara odaklanan Avrupa Birliği (AB) de, özellikle 1972 Stockholm Konferansı sonrası uygulamalarında, doğa koruma ve çevre politikalarını mutlaka dikkate alan bir yapıya dönüşmüştür. AB'nin çevre politikaları da aday ülke statüsünde bulunan Türkiye için yönlendirici bir etkiye sahip olmuştur.

Bu çalışma, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecinde korunan alan yönetimine ilişkin kurumsal yapılanması, yürürlüğe koyduğu yasal düzenlemeler ve uyguladığı projeler ele alınarak, AB doğa koruma müktesebatına uyumlaştırma çalışmalarını, eksiklikleri ile birlikte genel bir çerçevede görebilmek ve bu yönde atılacak adımlar hakkında sınırlı da olsa katkı sunabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye'nin yalnızca AB'nin yönlendirmesi ile değil, dünyadaki gelişmelere paralel olarak da çevre politikalarında ve korunan alan yönetim faaliyetlerinde bir takım ilerlemeler kaydettiği görülse de korunan alanlarda etkin, katılımcı ve sürdürülebilir bir yönetimi sağlayabilmesi ve taahhütlerine uyan bir ülke olduğunu göstermesi adına, korunan alan statülerini uluslararası kategorilere uygun olarak belirlemesi ve özellikle Natura 2000 alanlarına ilişkin kurumsal çerçeveyi hızlıca oluşturarak yeteri kadar kaynak aktarımını sağlaması başta olmak üzere vakit kaybetmeksizin AB doğa koruma mevzuatını iç hukuka aktarması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Korunan alanlar, çevre, sürdürülebilirlik, Natura 2000, Avrupa Birliği

ABSTRACT

Although the efforts for the protection of the nature date back to ancient times, the preservation and sustainability of natural resources, ecosystems and cultural values through protected areas within the scope of certain systematic and legal regulations has become widespread especially in the last century. The European Union (EU), which focused on economic interests through the common market when it was founded, has also turned into a structure that takes nature protection and environmental policies into account, especially in its implementations after the 1972 Stockholm Conference. The environmental policies of the EU have also had a guiding effect for Turkey, which is a candidate country.

This study has been prepared in order to see Turkey's harmonization efforts with the EU nature protection acquis in the process of Turkey's accession to the EU in a general framework, together with its shortcomings, and to make a limited contribution to the steps to be taken in this direction by considering the institutional structure of Turkey's protected area management, the legal regulations it has put into effect and the projects it has implemented. Although it is seen that Turkey has made some progress in environmental policies and protected area management activities not only with the guidance of the EU, but also in parallel with the developments in the world, in order to provide an effective, participatory and sustainable management in protected areas and to show that it is a country abiding by its commitments, It has been concluded that without wasting time, it is necessary to transpose the EU nature protection legislation into domestic law, particularly designating the protected area statuses in accordance with international categories and providing sufficient resource allocation by rapidly creating the institutional framework especially for Natura 2000 areas.

Key words: Protected areas, environment, sustainability, Natura 2000, European Union